T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
ESKİ TÜRK DİLİ PROGRAMI

KODEKS KUMANİKUS 1A-55A (GİRİŞ-METİN-DİZİN)

(Yüksek Lisans Tezi)

Hazırlayan:
20096150 Orçun ÜNAL

Danışman:
Prof. Dr. Gülşen Seyhan ALIŞIK

İSTANBUL-2010

Orçun ÜNAL tarafından hazırlanan **Kodeks Kumanikus 1a-55a (Giriş- Metin- Dizin)** adlı bu çalışma aşağıda adları yazılı jüri üyelerince oybirliğiyle / Oyçokluğuyla Yüksek Lisans Tezi olarak Kabul Edilmiştir.

Kabul (Sınav) Tarihi : 11 / 06 / 2010

(Jüri Üyesinin Ünvanı, Adı, Soyadı ve Kurumu): İmzası:

Jüri Üyesi: Prof. Dr. Gülşen SEYHAN ALIŞIK (Danışman) ....

Jüri Üyesi: Doç. Dr Tanju ORAL SEYHAN ....

Jüri Üyesi: Yrd.Doç. Dr. C. Eralp ALIŞIK(Yeditepe Ünv. Öğr. Üy)....................

İÇİNDEKİLER

Sayfa no.

ÖNSÖZ

Codex Cumanicus, 13.-14. Yüzyıllarda Altın Ordu Devletine bağlı Kırım Yarımadası'nda ticari faaliyetlerde bulunan Cenevizliler tarafından Latin alfabesiyle kaleme alınmış ve farklı bölümlerde Kumanca kelime listelerini, bilmeceleri ve metinlerini içeren çok değerli bir eser ve kaynaktır. Bilinen tek nüshası, Venedik Saint Marcus Kütühanesi'nde muhafaza edilmektedir.

Temel amacımız, üzerinde çalıştığımız Codex Cumanicus'un İtalyan bölümü diye adlandırılan 1^{a}-55^{a} numaralı varaklarındaki Latince-Farsça-Kumanca üç dilli sözcük listesini Türkolojinin günümüzde ulaştığı noktada yeniden okuyarak anlamlandırmak, gerekli düzeltmeleri yapmak ve dil özelliklerini ortaya koymaktır.

Çalışmamız; Codex Cumanicus'un müellifi, yazılış tarihi ve yeri ile ilgili yapılan çalışmalara dair geniş bir özet ve eserin yazım, ses, yapı ve söz varlığını ele alan dil bilgisi bölümlerinden oluşan bir giriş ile çeviri yazılı metin ve dizin kısımlarından oluşmaktadır.

Metin kısmında, yazmanın çeviri yazısı yapılmıştır. Latince ve Farsça karşılıkları kontrol edilerek kelimelerin anlamları verilmiştir. Latince ve Farsça karşılıklar arasında anlam farklılığı varsa özel olarak belirtilmiştir. Çok anlamı olan veya anlamları açık olmayan kelimelerin Latince ve Farsçaları da parantez içinde verilmiştir. Yazmada ikinci ve üçüncü elden yazılmış/eklenmiş kelimeler ve bölümler 〈 〉 işaretlerinin içinde gösterilmiştir. Yanlış yazıldığı düşünülen kelimelerin önce yazıldığı şekliyle mümkün olan okumaları verilmiş, sonra ▸ işaretiyle doğru olduğu düşünülen şekilleri belirtilmiştir. İki veya daha fazla okumaya izin veren yazımlarda bu farklı okumalar aralarına ~ işareti konmak

suretiyle verilmiştir. Metinde gerekli görüldüğünde belirli bir okumayı desteklemek için dipnotlarla tarihi Kıpçak sözlüklerinden ve çağdaş Türk lehçelerinden örnekler 'krş.' ibaresiyle belirtilmiştir. Okuma farklılıkların olduğu kelimelerde Codex Comanicus'un standart sözlüğü sayılan Kaare Grønbech'in *Komanisches Wörterbuch*'undaki okumalar da dipnotta belirtilmiştir.

Dizin kısmında, kelimelerin yalın ve çekimli hallerinin geçtikleri yerler madde başı altında alfabetik olarak sıralanmıştır. Metinde birden fazla biçimi bulunan kelimelerde, → işaretiyle birbirlerine gönderme yapılmıştır. Metnimizde birden fazla anlamı olan kelimeler tespit edilerek ve madde başı altında numaralandırılarak belirtilmiştir.

Çalışmam sırasında yoğunluğuna rağmen her zaman bana vakit ayıran, yardımlarını benden esirgemeyen kıymetli hocam ve danışmanım Prof. Dr. Gülşen SEYHAN ALIŞIK'a teşekkürlerimi sunmayı bir borç biliyorum. Manevi desteğiyle hep yanımda olan annem Fügen ÜNAL'a ve nişanlım Beril ATTİLA'ya teşekkür ederim.

Nisan 2010 **Orçun ÜNAL**

ÖZET

(KODEKS KUMANİKUS 1A-55A GİRİŞ-METİN-DİZİN)

Altın Ordu sahasına ait Codex Cumanicus'un İtalyan bölümü olarak anılan kısmı (1a-55a) üzerine yapılan bu çalışma; giriş, çeviri yazılı metin, dizin bölümlerinden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde, öncelikle söz konusu yazma ile ilgili bilgiler verilmiştir. Metnin yazılış tarihi, yazılış yeri ve müellifi konusunda farklı araştırıcıların görüşleri belirtilerek aydınlatıcı bir takım görüşler ortaya konmaya çalışılmıştır. İnceleme bölümünde metnin yazım, ses, yapı ve söz varlığı üzerine bazı açıklamalar yapılmıştır.

Metin kısmında, yazmanın çeviri yazısı yapılmış ve Latince-Farsça karşılıkların yardımıyla kelimelerin anlamları verilmiştir.

Codex Cumanicus, birçok açıdan Türk Dili tarihi için çok önemli bir eserdir. Öncelikle Altın Ordu Devleti sınırları içinde yaşayan Kumanların (Kıpçakların) söz varlığını ve dil özelliklerini yansıtmaktadır. Ayrıca, Latin Alfabesi ile yazıldığı için Eski Türk Runik Yazısı, Eski Uygur Yazısı ve Arap alfabesinde muallakta kalan o/u, ö/u ve e/ė/i seslerinin ayrımı için eşi bulunmaz bir kaynaktır.

Türkçe vaazlar, dualar ve bilmeceler içeren Codex Cumanicus, Türk Edebiyatı için de önemli bir kaynak teşkil etmektedir.

ANAHTAR KELİMELER: Altın Ordu Hanlığı, Kumanca, Kıpçakça, Codex Cumanicus, Türkçe

SUMMARY

(CODEX CUMANICUS 1A-55A INTRODUCTION-TEXT-INDEX)

The present thesis which is done on the so-called Italian part of Codex Cumanicus written in the Golden Horde Khanate consists of an introduction, transcription of the manuscript and an index.

In the introduction, a brief information on the manuscript and on its possible dating, origin of place and author has been given in the light of the opinions of different scholars. Thereafter, the ortography, phonology, morphology and the vocabulary of the language underlying the manuscript has been discussed.

In the text part, a transcription of the text has been done and the meanings of the lexemes are given by means of their equivalents in the Latin and Persian language.

Codex Cumanicus is a text of great importance in many aspects on the history of Turkic languages. Primarily, it reflects the language of the Qumans (Kipchaks) living in the Golden Horde Khanate. Moreover, since it is written in Latin alphabet it is an unique source on the differentiation of sounds as such as o/u, ö/ü and e/ė/i which are partly or not at all differentiated in Old Turkic runiform script, Old Uygur script and Arabian script.

Codex Cumanicus which also includes different Turkic texts as such as preaches, prayers, invocations and riddles constitute a crucial source for Turkic literature and its history.

KEY WORDS: Golden Horde Khaganate, Quman language, Kipchak language, Codex Cumanicus, Turkic language.

SEMBOLLER (KISALTMALAR) LİSTESİ

a	Yazmada yaprağın ön yüzü
A.g.k.	Adı geçen kitap
A.g.m.	Adı geçen makale
Ar.	Arapça
b	Yazmada yaprağın arka yüzü
bkz.	bakınız.
BM	Kitābu Bulgatu'l-Müştāk Fi Lügati't-Türk ve'l-Kıfçak
BV	Baytaratu'l-Vāzıh
C.	Cilt
CC	Codex Cumanicus
CCG	Codex Cumanicus Alman (Germen) kısmı
CCI	Codex Cumanicus İtalyan kısmı
Çev.	Çeviren
EDPT	An Etymological Dictionary of Prethirteenth Century Turkish, Sir Gerard Clauson, 1972.
ET	Eski Türkçe
DLT	Dīvānü Lügati't-Türk
Far.	Farsça
GT	Gülistan Tercümesi (Kitāb Gülistān Bi't-Türkī)
Hal.	Halaçça
Haz.	Hazırlayan
İH	El-İdrak Haşiyesi

Kar.	Karayca
Kİ	Kitābu'l-İdrāk Li-Lisāni'l-Etrāk
KK	El-Kavanīnü'l-Külliyye Li-Zabti'l-Lügati't-Türkiyye
Kkalp.	Karakalpakça
KM	Klasik Moğolca
KMT	Karaçay-Malkar Türkçesi
Ko. Wb.	Kaare Grønbech, Komanisches Wörterbuch, 1942
Kzk.	Kazakça
Lat.	Latince
Ma.	Mançuca
Moğ.	Moğolca
Nu.	Numara
PT	Proto-Türkçe
Rus.	Rusça
Orh. T.	Orhon Türkçesi
Özb.	Özbekçe
s.	Sayfa
S.	Sayı
T.	Türkçe
TA	Kitāb-ı Mecmū-ı Tercümān-ı Türkī ve Acemī ve Mugalī
Tat.	Tatarca
TZ	Et-Tuhfetü'z-Zekiyye Fi'l-Lügati't-Türkiyye
V	Vokal, ünlü
vb.	ve benzeri

Yay.	Yayını, Yayınları
Yun.	Yunanca
<	Kelimenin nereden geldiğinin gösterir.
>	Bu biçime gider.
Ø	Düşen sesi gösterir.
—	(Dilbilgisi kısmında) İlgili örneğin metinde bulunmadığını gösterir. (Metin kısmında) Yazmada bitişik yazılmış iki kelimeyi ayırmak için kullanılmıştır.
→	Karşılaştırılması gereken biçim ve anlamları gösterir.
~	Değişken biçim
(?)	Şüphe belirtir.
*	Tanıklanamayan biçim
⟨ ⟩	Yazmaya ikinci ve üçüncü elden eklenen kısımları gösterir.
[ ]	Metinde yapılan onarımları gösterir.
[…]	Metinde var olan ancak silindiği için okunamayan harflere işaret eder.
“ ”	Kelimenin anlamını gösterir.
▸	Yazım yanlışı olduğu düşünülen kelimeler için önerdiğimiz doğru biçimi gösterir.
A̱	Kelime içinde altı çizili harfler, yazmaya ikinci elden eklenen harfleri gösterir.
A̶	Kelime içinde üstü çizili harfler, yazmada birinci elden yazılmış ancak sonradan değiştirilmiş harfleri gösterir.

Ạ ~ A̤	Altı tek veya çift noktalı harfler, yazmadaki gibidir ve silinmek istenen harfleri gösterir.
≈	Yazmadaki orijinal yazılışı verilen kelimenin yazı çevrimini gösterir.
|	Yazmada iki kelimeyi ayırmak amacıyla diklemesine çizilmiş düz veya eğri bir çizgiyi gösterir.

1. GİRİŞ

1.1. Eserin Tavsifi

1.1.1. Eserin Türü

Codex Cumanicus'un İtalyan bölümü olarak adlandırılan kısmı, çok dilli bir sözlüktür. Soldan sağa Latince-Farsça-Kumanca olmak üzere üç sütunda günlük hayatla ilgili, ticari ve dini birçok kelime ve terim verilmiştir.

Kelime ve terimlerin yanı sıra bazı deyimler ve kısa cümleler de mevcuttur.

1.1.2. Codex Cumanicus'un Fiziki Özellikleri

Codex Cumanicus, Kuman Diliyle yazılmış sahip olduğumuz en önemli belgedir.

Elimizde bulunan yazma, şu anda Venedik Şehri'ndeki Saint Marcus (San Marco) Kütüphanesi'nde Cod. Marc. Lat. DXLIX numarası altında korunmaktadır.

Cildi, kahverengi deri ile kaplı karton kapaktandır. 21,5 x 15 cm ölçülerindeki deri cilt, 18. Yüzyılın ilk yarısından kalmadır. 1741 yılında kütüphaneci Zanetti bütün kitapların envanterini çıkarmış ve hepsini deri ile kaplatmıştır. Venedik'in arması olan kanatlı aslan ön ve arka kapağın ortasını süslemektedir. Bu cilt içinde toplamda 82 varağı kapsayan üç defter birleştirilmiştir.

Codex Cumanicus, içerikleri birbirinden farklı üç bölümden oluşur:

1) Latince-Farsça-Kumanca olmak üzere üç dilli bir sözlük
2) Kumanca Dini Metinler (Vaazlar, Dualar)
3) Kumanca-Almanca Sözlük

Birinci defter, 1-29. varakları kapsar. 'İşitmek' (Lat. audire) fiilinin çekimi ile başlayan defter, Latince kelimelere göre alfabetik sıradaki Latince-Farsça-Kumanca sözlük ile devam eder. Bu defterden üç varağın kaybolduğu belirlenmiştir.

İkinci defter, 30-59. varakları kapsar. Bu defter, Latinceye göre alfabetik sırada edatlar ve zarflar ile başlar ve konularına göre derlenmiş Latince-Farsça-Kumanca sözlük, Kumanca-Almanca sözlük ve İtalyanca metinler ile devam eder. Bu defterin yedi sayfası esasında boş bırakılmıştır (56[b], 57, 58 ve 59[a+b]). Ancak sonradan kurşun kalem ve mürekkeple İtalyanca yazılar eklenmiştir. Bu defterde eksik sayfa yoktur.

Üçüncü defter, 60-82. varakları kapsar. Bu defter, Kuman Dilinde yazılmış bilmeceler, vaazlar ve Kuman Dilinin şekil bilgisi üzerine bilgi veren bir metinle başlar ve Latince-Kumanca bir sözlükle devam eder. Defter, Kumanca-Almanca bir sözlük ile biter. Bu defterin toplam üç varağı eksiktir.

İlk iki defterin varak ölçüleri 20,5 x 28 cm, üçüncü defterin ise 21 x 29 cm'dir.[1]

Tezimizin konusu olan Codex'in İtalyan kısmının (var. 1[a]-55[a]) her sayfasındaki satır sayısı 18 ile 34 arasında değişmektedir.

1.1.3. Codex Cumanicus'un Yazılış Tarihi

CC'un başında verilen 1303 tarihi; Kuun[2], Hunfalvy[3], Jireček[4], Salaville[5] ve Bang[6] tarafından yazmanın yazılış tarihi olarak değerlendirilmiştir:

---

[1] Dagmar DRÜLL, **Der Codex Cumanicus: Entstehung und Bedeutung**, 26-32.

[2] Géza KUUN, **Codex Cumanicus bibliothecae ad templum Divi Marci Venetiarum Prolegomenis notis et compluribus glossariis instruxit**, I ve CXXII.

"MCCCIII die XI July
In nomine domini Nostri ihesu
xristi et Beate Virginis Marie
Matris eius et omnium
Sanctorum et Sanctarum dei
Amen.
Ad honorem dei et Beati
Johannes evangeliste."

Bahsi geçen araştırıcılar, Venedik nüshasının orijinal nüsha olduğunu kabul ederler.

Samoyloviç[7] ise, Codex'in ilk bölümünün orijinal nüshasının 1294 yılında yazılmış olduğunu iddia eder. Samoylovič, bu iddiasını Latince ve Farsça ay isimlerinin karşılaştırılmasına dayandırır. Listede Latince *januarius* (1. ay) Farsça *sefer*'e (2. ay) ve Latince *nouember* (11. ay) Farsça *muharrem*'e (1. ay) denk gelmektedir. Ayrıca, *madius* (5. ay) *recep* ve *cimedilahel*'e, *nouember* ve *december* ise *muharrem*'e denk gelmektedir. Hicri ve miladi takvimleri karşılaştıran Samoylovič, bu denkliğin 1294 yılında gerçekleştiğini belirlemiştir.

---

[3] Paul HUNFALVY, **Der komanische oder Petrarca-Codex und die Kumanen**, 602-632.
[4] Constantin Josef JIREČEK, **Einige Bemerkungen über die Überreste der Petschenegen und Kumanen sowie über die Völkerschaften der soganannten Gagauzi und Sugurči im heutigen Bulgarien**, 3-30.
[5] Sévérien SALAVILLE, **Un manuscrit chrétien en dialecte turc**, **le Codex Cumanicus**, 278-286 ve 314.
[6] Willi BANG, **Über die Herkunft des Codex Cumanicus**, 245.
[7] Aleksandr N. SAMOYLOVİÇ, **K istorii i kritike Codex Cumanicus**, 86-89.

Malov[8], *madius*'a karşılık gelen *recep* ve *cimedilahel*'i ayırarak *recep*'i *junius*'a denk getirmiştir. Böylece *muharrem* de *december*'e denk gelmektedir. Buna göre CC'un yazılma tarihinin 1295-96 yılları arasında olduğunu belirlemiştir.

Rasovskiy[9], önemli bir tespitte bulunmuştur: Latince-Farsça-Kumanca Sözlük kısmında birçok kelime kolonlarda yanlış yere yazılmıştır. Bu da müstensih tarafından söz konusu dillerin bilinmediğine işaret etmektedir. Bu yüzden, elimizdeki 1303 tarihli nüsha orijinal nüsha değildir ve 1303 veya daha ileriki bir tarihte istinsah edilmiştir.

Codex'in tarihini belirlemek için kağıt formatına ve filigranlara başvuran Györffy[10], elimizdeki Codex nüshasının orijinal olmadığını ve 1330 tarihinden sonra istinsah edildiği kanısına varmıştır.

Gabain[11], Codex'in yazıldığı tarihi 1303-1362 arası olarak belirlemiştir. Yukarıda belirttiğimiz gibi 1303 tarihi, Codex'in başında verilmiştir. 1362 tarihi ise, İtalyan şair Petrarca'nın kitaplığının bir kısmıyla birlikte CC'u Venedik Cumhuriyeti'ne hediye ettiği tarihtir.

Gabain[12], 1964 tarihli "Komanische Literatur" adlı makalesinde, yukarıda bahsedilen fikrinden vazgeçip Györffy'nin yaptığı tespite ve tarihe katıldığını belirtmektedir.

Monchi-Zadeh[13], Gabain'ın ilk fikrini kabul etmiştir. Monchi-Zadeh, 1303-1362 tarihleri arasında december'in muharrem'e denk geldiği iki yıl tespit etmiştir: 1325

---

[8] S. S. E. MALOV, **K istorii i kritike Codex Cumanicus**, 348-375.
[9] D. A. RASOVSKİY, **K voprosu o proisxozdenii Codex Cumanicus**, 207-214.
[10] György GYÖRFFY, **Autour du Codex Cumanicus**, 118-137.
[11] Annemarie von GABAIN, **Die Sprache des Codex Cumanicus**, 46.
[12] Annemarie von GABAIN, **Die Komanische Literatur**, 243-251.
[13] Davoud MONCHI-ZADEH, **Das Persische im Codex Cumanicus**, 13.

ve 1358. 1358 tarihini, Petrarca'nın CC'u Venedik Şehri'ne hediye ettiği tarih sayılan 1362 yılına çok yakın olduğu için elemiştir. Bu yüzden, Monchi-Zadeh 1325 yılını esas alır ve Venedik nüshasını orijinal yazma olarak kabul eder.

Burada bir parantez açmak gerektiğini düşünüyoruz çünkü Ligeti[14] Nolhac'ın çalışmasından hareketle Codex Cumanicus'un Petrarca'nın kütüphanesine ait olamayacağını özellikle belirtmiştir. Bu durumda Gabain'ın ve Monchi-Zadeh'in baştan yanlış bir bilgiye dayannaktadır.

Drüll[15], Samoyloviç ve Malov'un esas aldığı miladi ve hicri takvim karşılaştırmalarını tekrar ele alarak Malov'un muharrem'i december'e karşılık getirmesinin doğru olduğu belirtir. Ancak Malov'un verdiği tarih yanlıştır. Drüll'e göre CC'un Latince-Farsça-Kumanca Sözlük kısmı 1292-95 yılları arasında yazılmış olmalıdır.

Drüll, daha sonra ayrıntılı bir kağıt ve filigran incelemesine girişir. Uzmanlara da danışarak vardığı sonuç, 12^{b}, 38^{b} ve 51^{a} varaklarının 1330 civarı istinsah edildiğidir. Bu yüzden, Latince-Farsça-Kumanca Sözlük (varak $1\text{-}55^{a}$), Kumanca-Almanca Kelime Listesi (varak 56^{a}, 57^{a}, 57^{b}, 58^{a}, 58^{b}, 59^{a}), İtalyanca bir şiirin başı (varak 56^{b} ve 59^{b}) ve okunamayan İtalyanca metinler (varak 58^{b} ve 59^{b}) 14. Yüzyılın ortalarında istinsah edilmiş olmalıdır.

Drüll'e göre, Latince-Farsça-Kumanca Sözlük 1292-95 yazılmış olması gereken orijinal yazmanın ikinci veya üçüncü istinsahıdır. Ancak varak 55^{b}'den sonra gelen İtalyanca metinler ve Kumanca-Almanca Sözlük istinsah değil, orijinaldir. Çünkü bu bölümdeki düzensiz sütun ve satırlar, duyulan veya düşünülenin hemen yazıya

---

[14] Louis LIGETI, **Prolegomena to the Codex Cumanicus**, 5.
[15] Bkz. (1), DRÜLL, 24-33.

geçirilmesiyle açıklanabilir. En tecrübesiz müstensih bile, bu kısım istinsah edilmiş olsaydı, belirli bir düzen getirir ve bu bölümdeki karmaşayı bertaraf etmeye çalışırdı. Benzer şekilde üçüncü defterdeki vaazlar bölümü de orijinal olmalıdır. Fakat buradaki düzen, orijinal yazmadan çok bir istinsaha işaret etmektedir. Üçüncü defterin sonundaki Kumanca-Almanca kelime listesi, yukarıda sözü edilen benzer karmaşa ve düzensizlik sebebiyle orijinal olmalıdır.

Ligeti[16], Latince-Farsça takvimden hareketle Codex Cumanicus'un 1292-1294 yılları arasında yazıldığı kanaatindedir. Ligeti'ye göre, çeşitli Kuman takvimlerinin kombinasyonları aracılığıyla 1294 Yılı öne çıkmaktadır. Sonuç olarak Codex Cumanicus'un orijinali 1294 Yılında yazılmış ve 1303 Yılında ilk istinsahı yapılmıştır. Elimizde bulunan nüsha ise 1330 yılları civarında istinsah edilmiştir.

1.1.4. Codex Cumanicus'un Yazılış Yeri

Jireček[17], CC'un Kırım'da yazıldığı görüşündedir. Jireček, Codex'in dilini Kırım'da ve Azak Denizi'nin kuzey kıyısında konuşulan Kumanca'nın bir örneği olarak görmektedir.

Salaville[18], CC'un 1245 yılından itibaren Karadeniz kıyısında misyonerlik faaliyetlerinde bulunan Fransiskan rahipleri tarafından yazıldığını düşünmektedir. Salaville, Latince-Farsça-Kumanca sözlüğün yazıldığı yeri CC'taki dini malzemenin yazıldığı yerden ayrı düşünmemektedir.

---

[16] Bkz. (14), LIGETI, 6.

[17] Bkz. (4), JIREČEK, 9.

[18] Bkz. (5), SALAVILLE, 278-286 ve 314.

Rasovskiy[19], öncelikle Codex'in ilk yazıldığı yeri belirlemeye çalışmıştır. Rasovskiy, günümüze ulaşmayan orijinal nüshanın Kırım'daki Solkat'ta yazıldığı kanısındadır. Çünkü Solkat Şehri'nde İtalyanlar ve Farslar Kumanlarla birlikte yaşamaktaydılar.

Bang[20], Latince-Farsça-Kumanca Sözlüğün 11 Temmuz 1303 tarihinde Volga Nehri kıyısındaki Saray Şehri'nin yakınında bulunan Saint John Manastırı'nda Fransiskan keşişler tarafından yazıldığı görüşündedir. Bang, bu görüşünü Codex'in ilk sayfasında bulunan ithafa dayandırmaktadır: "[…] Ad honorem dei et Beati Johannis evangeliste." 1303 yılında Saray, Altın Ordu'nun başkenti idi. Yule ve Cordier (1914), Saint John Manastırı'nın Saray Şehri'nin yaklaşık olarak 3 mil (5 km) uzağında olduğunu ve elimizdeki nüshanın 1303 yılında orada istinsah edildiğini düşünmektedir.

Györffy[21] de –Rasovskiy gibi– Latince-Farsça-Kumanca sözlüğün orijinal nüshasının Kırım'daki Solkat Şehri'nde yazıldığını düşünmektedir. İtalyan kolonistlerin, 13. Yüzyılın sonundan itibaren burada bir şapeli vardı. Györffy'e göre, elimizdeki birleştirilmiş nüsha 1330-1340 yılları arasında Volga Nehri'nin alt kısımlarında istinsah edilmiştir, çünkü dönemin Moğol idaresinin kullandığı Uygur yazısıyla yazılmış bir kelime ('bitik') buna işaret etmektedir. Ama bundan önce 1303 yılında Saray yakınlarındaki Saint John Manastırı'nda bir nüsha istinsah edilmiştir.

---

[19] Bkz. (9), RASOVSKİY, 210.

[20] Bkz. (6), BANG, 244-245.

[21] Bkz. (10), GYÖRFFY, 123.

Drüll[22], İtalyanların Karadeniz'in kuzeyinde Altın Ordu Devleti içinde kurdukları koloniler hakkında genişçe bilgi verir. Codex'in yazılmış olabileceği yerler olarak Tana, Kefe, Solkat (Cenevizliler) ve Soldaya (Venedikliler) şehirlerini sıralar. Bu noktada Codex'in yazarının Latince-Farsça-Kumanca Sözlüğe Farsçayı da dahil etmesine dikkat çeker. Drüll'e göre bu durum, yazarın ait olduğu grubun Farsça konuşanlarla yani İlhanlı Devleti'yle bağlantısı olduğunu göstermektedir. Sonuç olarak, CC'un yazıldığı 1292-1295 tarihleri arasında Cenevizlilerin ellerinde tuttuğu Kefe Şehri'nin Trabzon üzerinden Tebriz'le doğrudan bir ticaret bağı olduğu ve Cenevizlilerin 13. Yüzyılın sonlarında İlhanlılarla politik ve ticari ilişkileri olduğu için Drüll CC'un yazıldığı yeri Kefe Şehri olarak belirlemiştir.

Ligeti[23], Györffy'e dayanarak Bang'ın belirttiği ithafın metne sonradan, istinsah sırasında eklendiğini belirtmektedir. Bunun haricinde Codex Cumanicus'ta geçen tek aziz, Aziz Stefan'dır. Ligeti'ye göre, keşişler bu ismi zikrettiğine göre Karadeniz'in kuzeyinde bu ismi taşıyan bir manastır olup olmadığını araştırmak faydalı olacaktır.

Ligeti[24], Codex Cumanicus'un yazıldığı yeri Tana Şehri olarak belirlemiştir. Ligeti'ye göre –Kefe ve Solkat'ın aksine– yalnızca Tana Şehri'nde Farsçaya ihtiyaç vardır çünkü buradan başlayan ticaret yolu Pegolotti'nin tasvir ettiği gibi hem Saray'a hem de daha doğuya kadar uzanmaktadır.

1.1.5. Codex Cumanicus'un Müellifi

---

[22] Bkz. (1), DRÜLL, 34-39.

[23] Bkz. (14), LIGETI, 8.

[24] Bkz. (14), LIGETI, 29.

Codex Cumanicus'u kimin yazdığı konusu da birçok araştırıcı tarafından araştırılmış ancak kesin ve nihai bir sonuca varılamamıştır.

Kuun[25], Latince kelimelerin ortografisini inceleyerek yazarın kökeni konusunda üç olasılık sunmuştur.

1. 's' harfi yerine 'x' ve 'x' yerine 's' veya 'ss' kullanımının bir Venedikliye işaret ettiğini yazmıştır.
2. Bazı Latince kelimeler, ortografileri gereği Kuzey İtalya'ya (özellikle Mayland'a) işaret etmektedir.
3. Bazı kalın ünlülü Latince kelimelerde görülen l > r değişimi, yazarın Ceneviz kökenli olduğuna işaret etmektedir.

Kuun, 14. Yüzyılın başlarında Altın Ordu ve İlhanlı Devleti'nde genel olarak Cenevizliler bulunduğu için, yazarın Ceneviz kökenli olduğu görüşünü savunur.

Radloff[26] da yazarın kökenini belirleme konusunda ortografiye başvurur. Radloff, yazarın [s] ve [ş] sesleri arasında ortografik bir ayrım yapmadığına dikkat çeker ve İtalya'nın kuzeybatısında s-ş ayrımı yapılmadığı için yazarın bu bölgeden geldiğini belirtir.

Teza[27], CC'ta mevcut olan kapsamlı vaazlara işaret ederek yazarın bir Fransiskan keşişi olduğunu öne sürer.

Bang[28], Teza'nın önerisini kabul eder ve ona kendi kanıtlarını ekler. Bang'a göre, CC'un bir tüccardan ziyade bir misyoner tarafından yazıldığına dair deliller mevcuttur. Bang, CC'un Fransiskan misyonerler tarafından yazıldığını öne sürer. Bu

---

[25] Bkz. (2), KUUN, CXXI ve devamı.

[26] Wilhelm RADLOFF, **Zur Sprache der Komanen**, 28.

[27] Emilio TEZA, **Un' altra acchiata al "Codex Cumanicus"**, 317.

[28] Willi BANG, **Beiträge zur Kritik des Codex Cumanicus**, 34-38.

tezini, varak 61[a]'da Aziz Fransua'nın Hz. Meryem'den sonra ve Aziz Petrus'tan önce anılmasına dayandırmaktadır. Benzer şekilde yine varak 61[a]'da "Bakire Meryem, Aziz Fransua ve diğer bütün azizler" diye yazmaktadır.

Salaville[29], Bang'ın Fransiskan misyonerlerle ilgili düşüncesine katılmaktadır.

Rasovskiy'e[30] göre Codex, sürekli olarak Farslar ve Kumanlarla iletişim içinde olan bir İtalyan kolonisi tarafından kullanılmıştır. Rasovskiy, Codex'te mevcut olan hatalardan dolayı 1303 tarihli nüshanın Kumanca ve Farsça bilmeyen bir müstensih tarafından istinsah edilmiş bir nüsha olduğunu belirtmektedir.

Györffy[31] de Rasovskiy gibi Latince-Farsça-Kumanca sözlüğü İtalyan bir koloninin konuşma kılavuzu olarak görmektedir. Bu sözlüğün ilk kopyası, Saray yakınlarındaki Saint John Manastırı'nda bir İtalyan keşiş tarafından istinsah edilmiş olmalıdır, çünkü kendisi manastırının kurucusu olan Aziz Yuhanna'dan bahsetmektedir. Ancak Györffy'e göre, bu sözlüğün müellifinin ve müstensihinin kim olduğu daha kesin olarak belirlenemez.

Gabain[32], Bang'ın görüşüne katılmakta ve Codex Cumanicus'un aşağı Volga'da faal olan Fransiskanlar tarafından yazıldığını düşünmektedir.

Monchi-Zadeh[33], Gabain'ın görüşünü paylaşmaktadır. CC'un Farsça söz varlığı üzerine yaptığı araştırma sonucunda, Farsça kelimelerin Kumanca ses kurallarına göre değiştiğini saptamıştır. Bu yüzden de Monchi-Zadeh, CC'taki Farsça kelimelerin Kumanlar tarafından tercüme edildiğini düşünmektedir.

---

[29] Bkz. (5), SALAVILLE, 286.

[30] Bkz. (9), RASOVSKİY, 212-214 ve 207.

[31] Bkz. (10), GYÖRFFY, 124.

[32] Bkz. (11), GABAIN, 46.

[33] Bkz. (13), MONCHI-ZADEH, 13 ve devamı.

Bodrogligeti[34], Latince-Farsça-Kumanca sözlüğün 14. Yüzyılın ilk yarısında Kırım'da faaliyet gösteren İtalyan Fransiskan keşişleri tarafından derlendiğini öne sürmektedir. Bodrogligeti, CC'un Farsça söz varlığı üzerine yaptığı araştırmada aşağıdaki sonuçlara varmıştır:

1) Farsça kelimelerin bazıları, müellifin/derlemecinin bir informanta sözlü olarak "Bu nedir?" gibi sorular sorması üzerine alınan cevaplardır.
2) CC'taki Farsçanın şekil bilgisi açıdan Klasik Farsçadan daha basit olması, informantın iyi derecede Farsça bildiğini ancak ana dilinin Farsça olmadığını göstermektedir.
3) Bazı terimler ve alıntı sözcükler, Farsça sütununda yazıldığı gibi veya imlası değiştirilerek Kuman sütununa taşınmıştır. Bu noktada yazarın Kumanca sütununda eksik kelimeleri Farsça sütunundan aldığı kelimelerle doldurduğu izlenimi oluşmaktadır. Bodrogligeti, bu saptamadan hareketle Farsça sütunun Kumanca sütundan önce yazıldığı sonucuna varmıştır.

Drimba[35] (1973), Kumanca sütununda yapılan hataların çokluğunu onaylamaktadır.

Bodrogligeti ve Drimba'nın bu gözlemleri, Farsça kelimelerin Fars kökenli olmayan bir informant (Monchi-Zadeh'e göre bir Kuman), Kumanca kelimelerin de Kuman kökenli olmayan bir informant tarafından çevrildiği sonucuna varmamıza izin vermektedir.

Latince-Farsça-Kumanca sözlüğün söz varlığını yakından inceleyen Drüll[36], söz varlığında geçen ticari eşya isimleri ve ticaret terimlerinin çokluğundan hareket

---

[34] András BODROGLIGETI, **The Persian Vocabulary of the Codex Cumanicus**, 9-13 ve 75.
[35] Vladimir DRİMBA, **Syntaxe comane**.
[36] Bkz. (1), DRÜLL, 92.

ederek sözlüğün 1292-95 yılları arasında Kırım'daki Kefe Şehri'nde Cenevizli bir tüccar tarafından yazıldığını belirlemiştir.

Ayrıca Drüll[37], Latince-Farsça-Kumanca sözlükte verilen ticari eşya isimlerinin Kefe Ceneviz noter dosyalarındakiyle büyük ölçüde örtüştüğünü tespit etmiştir.

Ligeti[38] ise, Codex Cumanicus'un İtalyan laik kişiler tarafından tercümanların kullanması amacıyla yazıldığını düşünmektedir. Bu kişiler büyük bir ihtimalle tüccarların katipleridir. Ayrıca Codex Cumanicus'un Cenevizlilerin değil, Venediklilerin elinden çıktığı kanaatinde olan Ligeti, bu düşüncesini Venediklerin Altın Ordu Devleti'yle Cenevizlilerden daha erken bir tarihte ticari antlaşmalar imzaladığına ve elimizde nüshanın şu anda Venedik'te bulunmasına dayandırmaktadır. Yukarıda belirttiğimiz gibi, Codex Cumanicus Petrarca'nın kütüphanesine ait olmadığına göre Venedik'e Venedikli tüccarlar aracılığıyla ulaşmıştır. Codex Cumanicus'un Petrarca'nın kütüphanesine ait olduğu doğru olmadığı için Ceneviz kökeni hipotezi zayıflamaktadır.

1.1.6. Codex Cumanicus'un İtalyan Kısmının Yazılış Amacı

Codex Cumanicus'un İtalyan kısmının yazılış amacı, bazı araştırıcıların zannettiğinin aksine dini değil, ticaridir. Belirli dini terimlerin eksikliği ve bir keşişin kendi yazdığı kelime listesine asla dahil etmeyeceği kelimelerin varlığı (örnek olarak *genel ev*, *pezevenk*, *fahişe*, *hadım*) bunu kanıtlamaktadır.

---

[37] **A. g. k.**, 79.

[38] Bkz. (14), LIGETI, 13.

Codex Cumanicus'un İtalyan kısmının yazılış amacı, ticaret dilinin Farsça olduğu İlhanlılar Devleti[39] ve ticaret dilinin Kumanca olduğu Altın Ordu Devletiyle[40] ticaret ilişkileri bulunan ve ana dilleri Latince-İtalyanca olan İtalyan tüccarların ticaret ve alışveriş sırasında Fars ve Kuman kökenli kişilerle anlaşmalarını kolaylaştırmaktır.

1.2. Çok Dilli Sözlükçülük ve Codex Cumanicus'un Yeri

Bir dili temel alıp onu başka bir dildeki karşılıklarıyla açıklayan sözlükler çok dilli sözlüklerdir[41]. *Dīvānu Luġāti't-Türk* ile başlayan Türk sözlükçülüğü, özellikle Kıpçak sahasında büyük bir gelişme göstermiştir. *Codex Cumanicus* haricinde Kıpçak sahasına ait birçok sözlük vardır. Ancak bunların büyük çoğunluğu belli açılardan Codex Cumanicus'tan ayrılırlar. Aşağıda Kıpçak sahasına ait olan sözlüklerin bir listesi verilmiştir:

1) Kumanca Kelime Listesi
2) Kitābu'l-İdrāk li Lisāni'l-Etrāk (Kİ)
3) Kitāb-ı Mecmū'u Tercumān-ı Türkī ve 'Acemī ve Moġolī (TA)
4) Et-Tuḥfetu'z-Zekiyye fi'l-Luġati't-Türkiyye (TZ)
5) Kitābu Bulġatu'l-Muştāḳ fī Luġati't-Türk ve'l-Ḳıfçaḳ (BM)
6) El-Kavānīnu'l-Külliye li Żabṭi'l-Lugati't-Türkiyye (KK)

---

[39] Bertold SPULER, **Die Mongolen in Iran: Politik, Verwaltung und Kultur der Ilchanzeit 1220-1350**, 457.
[40] Bkz. (1), DRÜLL, 79.
[41] A. Melek ÖZYETKİN, **Ebu Hayyan, Kitabu'l-İdrak li Lisani'l-Etrak, Fiil: Tarihî-Karşılaştırmalı Bir Gramer ve Sözlük Denemesi**, 39.

7) Ed-Durretu'l-Muḍīa fi'l-Luġati't-Türkiyye (DM)

8) Resūlī Sözlüğü

i) Yazı

Kiril Alfabesiyle kaleme alınmış *Kumanca Kelime Listesi* hariç, bu sözlüklerin hepsi Arap alfabesiyle yazılmıştır. CC ise Latin alfabesiyle kaleme alınmıştır.

ii) Yazılış Yeri

Kumanca Kelime Listesi hariç, sözlüklerin hepsi Mısır-Suriye sahasında yazılmıştır. CC, Altın Ordu Devleti'nin sınırları içindeki Kefe Şehri'nde yazılmıştır.

iii) Dil

Resuli Sözlüğü ve *Kumanca Kelime Listesi* hariç, sözlüklerin hepsi Arapça-Türkçe olarak düzenlenmiştir. *Resuli Sözlüğü,* Arapça-Farsça-Türkçe-Yunanca-Ermenice-Moğolca olarak altı dilli düzenlenmiştir[42]. *Kumanca Kelime Listesi*'nde Kumanca kelimelerin karşılıkları Rusça olarak verilmiştir. CC ise, Latince-Farsça-Kumanca, Latince-Kumanca ve Kumanca-Almanca olarak üç farklı sözlükten oluşmaktadır.

iv) Müellif

---

[42] Robert DANKOFF, **Review: The King's Dictionary: The Rasûlid Hexaglot: Fourteenth Century Vocabularies in Arabic, Persian, Turkic, Greek, Armenian and Mongol by Tibor Halasi-Kun; Peter B. Golden; Louis Ligeti; Edmund Schütz**, 514- 516.

BM dışında, yazılmış sözlüklerin hepsinin müellifi Arap filologlarıdır. CC, Cenevizli tüccar veya tüccarlar tarafından yazılmıştır.

v) Dil Bilgisi

Yukarıdaki isimleri verilen sözlüklerden yalnızca Kİ, TZ ve KK gramer bilgileri içermektedir. CC'un Alman Bölümü olarak adlandırılan kısmında da Kuman Dilinin kısa bir şekil bilgisi verilmiştir.

vi) İçerik

CC; bilmece, vaaz ve dua gibi Türk Edebiyatına ilişkin birçok metin içermektedir. Yukarıda adı geçen sözlüklerden hiçbiri, bu tür kapsamlı metinlere yer vermemişlerdir. Türkçe sözlükler içinde yalnızca *Dīvānu Lugati't-Türk*; içerdiği atasözleri, şiirler ve diğer folklorik malzemeler açısından CC'a benzerlik gösterir.

1.2.1. Kıpçakça ve Kumanca

Kıpçakça, Kumancayı da içine alan geniş bir terimdir. Kıpçakça, bir lehçe olarak ilk defa DLT'de anılmakta ve burada Kıpçak lehçesine ait söz varlığı örnekleri ve dilbilgisi özellikleri verilmektedir.

Kıpçakça terimi, tarihi olarak DLT'de Kıpçakça adı altında verilen malzemeyi, tezimizin konusu olan Codex Cumanicus'u, Memluk Kıpçakçası sözlükleri, Ermeni-Kıpçakçası metinleri ve Kumanca Kelime Listesi'ni kapsamaktadır. Günümüzde ise

Kıpçak grubuna Tatar, Başkurt, Kazak, Karakalpak, Kırgız, Kumuk, Karay, Nogay, Kırım Tatar ve Karaçay-Balkar lehçeleri dahildir.

Kumancanın, 'İlk Kıpçakça'yla (İng. Proto-Kipchak) aynı ve bir olmadığını burada özellikle belirtmek gerekmektedir. 11. Yüzyılda kaleme alınmış olan DLT'de zikr edilmesinden hareketle, Kıpçakçanın formasyonunun daha erken devirlere tarihlendirilmesi gerektiği açıktır.

Kumanca, Kıpçak grubu içinde tarihi bir lehçedir ve kendi içinde dahi homojen değildir. Codex Cumanicus'un İtalyan ve Alman kısımlarının Kumancanın farklı ağızlarıyla yazıldığı yaygın olarak kabul gören bir gerçektir. [43] Diğer ağızdan olan bazı kelimelere İtalyan kısmına ikinci veya üçüncü elden eklenmiş kelimelerde de rastlanır.

1.3. Yazım Özellikleri

Codex Cumanicus, Latin alfabesinin Gotik Yazısıyla (İng. blackletter veya Gothic, Alm. Fraktur) yazılmıştır[44]. Gotik yazısı, tek bir yazı türünden ziyade bir yazı türü grubunun ismidir. Bu yazı türü 1150-1500 yılları arasında bütün Batı Avrupa'da yaygın olarak kullanılmıştır. Bu yazının en önemli özellikleri, 'uzun s' (İng. long s) diye adlandırılan aşağı doğru kuyruğu düz olarak uzatılan bir 's' harfi ve büyük 'I' ve 'J' harfleri arasında ayrım yapmamasıdır[45]. Ayrıca 't' ve 'c' harfleri görsel açıdan birbirlerine çok benzemektedirler ve ayırmak güçtür.

[43] Bkz. (14), LIGETI, 20.
[44] Bkz. (11), GABAIN, 49-50.
[45] Küçük harflerde bu ayrım mevcuttur.

CC'da kullanılan yazı türü, özellikle İtalya'da 13. Yüzyıldan sonra kullanılan Rotunda yazısıyla büyük benzerlik göstermektedir.

Codex Cumanicus'un İtalyan kısmında kullanılan harfler, yazı çevrimleri ve ses değerleri aşağıdaki gibidir.

Harfler	**Yazı Çevrimi**	**Ses Değerleri**
a	a	a, ä
æ	æ	ä
e	e	e, ı
i	i	ı, i, y, c
o	o	o, ö
ø	ö	ö
u	u	u, ü
u̸	ü	ü
j	j	ı, i, y, c
y	y	ı, i, y, c
b	b	b
f	f	f
p	p	p
w	w	w
d	d	d
t	t	t
th	th	t, ṯ (?)
g	g	g, k, c, ḫ, y
gh	gh	ḫ
c	c	k
ch	ch	k, ḫ
k	k	k
s	s	s, ş, z
s̸	s̸	ş
z	z	ç, ş, z
ç	ç	ç
h	h	h

x	x	s, ş, z
m	m	m
n	n	n
l	l	l
r	r	r
ou	ou	u, v
V̂	V̂	Vn ~ Vm
Ṽ	Ṽ	Vr

1.3.1. Ünlülerin Yazım Özellikleri

i) A Harfi

A harfi, ilk hecede genellikle [a] sesini göstermek için kullanılmıştır. Sadece birkaç örnekte [e] sesini göstermekte kullanılmıştır.

sachex ≈ sakız

sax ≈ sas ~ säs

tac ≈ täk

A harfi, ikinci hecede [a e] seslerini göstermek için kullanılmıştır.

elac ≈ eläk

ygina ≈ iginä ~ iynä

churac ≈ küräk

etmac ≈ etmäk

ii) Æ Harfi

Æ harfi, birinci ve ikinci hecelerde [e] sesini göstermek için kullanılmıştır. Bu sesin 'a' ve 'e' harfleri ile gösterilen [e] sesinden daha açık [ä] sesine işaret ediyor olma olasılığı bizce düşüktür.

nezic chi esitî gassæ ≈ neçik ki eşit[t]ing–ässä

birardæ ≈ birärdä

condæ condæ ≈ köndä köndä

ertæ çakta ≈ ertä çakta

ømæd ≈ ömäd

ærtæ ≈ ärtä

tank^er^rtæ ≈ tank–errtä ▸ tang–ertä

kun ertæ vl tng ærte ≈ kün ertä *veya* t[a]ng ärte

chezæ ≈ keçä

iii) E Harfi

E harfi, [e ı] seslerini göstermek için kullanılmıştır.

elzi ≈ elçi

cherac tur ≈ keräk tur

bestlarmê ≈ bestlärmen

chebelmis = kebelmiş

chescha = kıska

jarle ≈ yarlı

sachex ≈ sakız

iv) I Harfi

I harfi, [i ı y c] seslerini göstermek için kullanılmıştır.

coigan ≈ koygan

buiur ≈ buyur

kalgil ≈ kalgıl

ail ≈ ayıl

tirilmac ≈ tirilmäk

maaiun lar ≈ maacunlar

beiuda ≈ becuda

maruimac ≈ marucmak ▸ marcumak

coia ≈ koca

I harfi, birkaç kelimede öndamaksı bir sesi desteklemek amaçlı kullanılmıştır.

çiarzau ≈ çarşav

boyiow ≈ boyow

tosiak ≈ töşäk

choligiâ ≈ ḫolıcan

v) O Harfi

O harfi, [ö o] seslerini göstermek için kullanılmıştır.

ogri ≈ ogrı

toua ≈ tövä

vi) Ø Harfi

Ø harfi, sadece birkaç kelimede [ö] sesini göstermek için kullanılmıştır

søuarmen ≈ sövärmen

søuarsem ≈ sövärsen

ørangil ≈ övrängil

cø~~n~~$_y$dur ≈ köydür

køron ≈ körön

søcmac ≈ sökmäk

søsini ≈ sözini

ømæd ≈ ömäd

cønuhalæ ≈ könü–halä

vii) U Harfi

U harfi, [u ü v] seslerini göstermek için kullanılmıştır.

oruz ≈ oruç

buiur ≈ buyur

yuc ≈ yük

souunmac ≈ sövünmäk

toua ≈ tövä

viii) Ʉ Harfi

Ʉ harfi, sadece bir kelimede [ü] sesini göstermek için kullanılmıştır.

ʉʉcsunurmen ≈ üüksünürmen

ix) J Harfi

J harfi, [i ı y c] seslerini göstermek için kullanılmıştır.

yeijtlic ≈ yeyitlik

ynj ≈ ini

gul darçinj ≈ gul darçını

jaman ≈ yaman

jaghan ≈ caẖan

jomard ≈ comard

x) Y Harfi

Y harfi, [i ı y c] seslerini göstermek için kullanılmıştır

yç ≈ iç

coyscan ≈ koyışkan

yspanac ≈ ıspanak

yocsul ≈ yoksul

eyar ≈ eyär

yanauar ≈ canavar

Y harfi, birkaç kelimede öndamaksı bir sesi desteklemek amaçlı mevcuttur.

yyacçi ≈ yakçı

1.3.2. Ünsüzlerin Yazım Özellikleri

i) B Harfi

B harfi, [b] sesini göstermek için kullanılmıştır.

berdum ≈ berdüm

cobarmac ≈ kobarmak

ocsasib ≈ okşaşıb

ii) F Harfi

F harfi, sadece yabancı kökenli kelimede [f] sesini göstermek için kullanılmıştır.

tafs ≈ tafş

safar ≈ safar

falam ≈ falam ▸ falan

fallan ≈ fallan

frista ≈ frіştä

gift ≈ cift

iii) P Harfi

P harfi, [p] sesini göstermek için kullanılmıştır.

palang ≈ palang

oprac ≈ oprak

chepas ≈ kepäs ~ kepäş

terclap ≈ terkläp

iv) W Harfi

W harfi, sadece iç seste [w] sesini göstermek için kullanılmıştır.

daw ≈ daw

haʉwa ≈ hawa

boyiow ≈ boyow

v) D Harfi

D harfi, [d] sesini göstermek için kullanılmıştır.

dagen ≈ dagın

emdi ≈ emdi

bulud ≈ bulud

vi) T Harfi

T harfi, [t] sesini göstermek için kullanılmıştır.

terclap ≈ terkläp

esitur ≈ eşitür

asat kisi ≈ azat kişi

vii) TH Harf Çifti

TH harf çifti, sadece birkaç kelimede [t] sesini, belki bir kelimede de peltek [ṯ] sesini göstermek için kullanılmıştır.

chageth ≈ kagıt (kagıṯ[46])

buth ≈ but

sageth ≈ sagıt

viii) G Harfi

G harfi, [g k ḫ] seslerini göstermek için kullanılmıştır. Genellikle <i> harfi önünde olmak üzere [y c] seslerini göstermek için de kullanılmıştır.

gozchar ≈ ḫoçkar ~ goçkar

ogolach ≈ ogolak

tegdj ≈ tegdi

yglamac ≈ ıglamak

sagenmac ≈ sagınmak

chulag = kulaḫ

zigtum ≈ çıḫtum

yolugttun ≈ yoluḫttun ▸ yoluḫtum

tigilurmê = tıyılurmen

giltramac ≈ yıltramak

---

[46] Krş. Far. kāġıd ~ kāġıḏ.

girtmac ≈ yırtmak

giltrin = yıltrın

tarag ≈ tarac[a]

charg et ≈ ḫarc et

gift ≈ cift

choligiâ ≈ ḫolıcan

tagz ≈ tacç ▸ taç

ix) GH Harf Çifti

GH harfi, artdamaksı [ḫ] sesini göstermek için kullanılmıştır.

ghac ≈ ḫak

moghor ≈ moḫor

ghos kongul bila ≈ ḫoş köngül bilä

yaregh ≈ yarıḫ

gham ≈ ḫam

ghalgan ≈ ḫalgan

ghalal ogul ≈ ḫalal ogul

aghlic ≈ aḫlık

x) C Harfi

C harfi, [k] sesini göstermek için kullanılmıştır.

cusandum ≈ küsändüm

coxi ≈ kozı

otruczi ≈ ötrükçi

bucru ≈ bükrü

ynac ≈ inäk

xi) CH Harf Çifti

CH harf çifti, bir kelime hariç [k ẖ] seslerini göstermek için kullanılmıştır.

chelturmen ≈ keltürmen

chenglic ≈ kenglik

chescha ≈ kıska

ochus ≈ öküz ▸ ögüz

abuscha ≈ abuşka

chamal ≈ ẖamal

bacha ≈ baẖa

ayach ≈ ayak ~ ayaẖ

xii) K Harfi

K harfi, [k] sesini göstermek için kullanılmıştır.

makala ≈ makala

esitkaylaredj ≈ eşitkäylär–edi

køron ≈ körün ▸ körüm

karisurmê ≈ karışurmen

xiii) S Harfi

S harfi, /s ş z/ fonemini göstermek için kullanılmıştır.

asat ≈ azat

busgil ≈ buzgıl

ydis ≈ ıdış ▸ ıyış

cusandum ≈ küsändüm

sasir ≈ sasır

ochus ≈ öküz ▸ ögüz

seschil ≈ şeşkil

xiv) S̸ Harfi

S̸ harfi, sadece iki kelimede /ş/ fonemini göstermek için kullanılmıştır

as̸ octi ≈ aş oktı

tus̸ ≈ tüş

xv) Z Harfi

Z harfi, [ş ç] seslerini göstermek için kullanılmıştır.

tuzarmê ≈ tüşärmen

kuztun ≈ kuçtun ▸ kuçtum

nezic ≈ neçik

ranzilic ≈ rançılık

izarmen ≈ içärmen

yarguzi ≈ yarguçı

zalis ≈ çalış

xvi) Ç Harfi

Ç harfi, [ç] sesini göstermek için kullanılmıştır.

cuç ≈ küç

çeribasi ≈ çeribaşı

telmaç ≈ tılmaç

aliçi ≈ alıçı

xvii) H Harfi

H harfi, [h] sesini göstermek için kullanılmıştır. Kalın sıradan ünlülerle kullanıldığı kelimelerde artdamaksı [ḫ] sesini gösteriyor olma ihtimali yüksektir.

chox yaruhi = köz yaruhı

ehsi = ehşi

xviii) X Harfi

X harfi, /s ş z/ fonemlerini göstermek için kullanılmıştır.

buxarmê ≈ buzarmen

yaxuc ≈ yazuk

caxgandum ≈ kazgandum

corgux ≈ körgüz

xian ≈ ziyan

xernec ≈ zırnık

sax ≈ sas ~ säs

yoc exa ≈ yok esä

xagsix ≈ saḫsız

yaxirj ≈ yaşırı

tux ≈ tuş

xix) M Harfi

M harfi, [m] sesini göstermek için kullanılmıştır. Ancak bu harfin birçok kez [n] sesi karşılık kullanıldığını da belirtmek gerekmektedir.

chemischil = kemişkil

tougam ≈ tovgam ▸ tovgan

elturmem ≈ eltürmem ▸ eltürmen

emdurmis ≈ emdürmiş

ya̱zam ≈ yaçam ▸ yaçan

xx) N Harfi

N harfi, [n] sesini göstermek için kullanılmıştır. Ancak bu harfin birçok kez [m] sesine karşılık kullanıldığını belirtmek gerekmektedir.

nacs la ≈ nakşla

cusandum ≈ küsändüm

anuclamac ≈ anuklamak

yelin ≈ yelin ▸ yelim

xxi) L Harfi

L harfi, [l] sesini göstermek için kullanılmıştır.

colgil ≈ kolgıl

xxii) R Harfi

R harfi, [r] sesini göstermek için kullanılmıştır.

ranzilic ≈ rançılık

jarle ≈ yarlı

ber ≈ ber

xxiii) OU Harf Çifti

OU harf çifti, sadece birkaç kelimede [o u w] seslerini göstermek için kullanılmıştır.

sousamac ≈ susamak

toulu ≈ tolu

oulu ≈ ulu

ouad ≈ wad

touman ≈ tuman

ouada ≈ wada

ouat ≈ wat

yaglaou ≈ yaglaw

1.3.3. Codex Cumanicus'ta Tekrarlanan Yazım Hataları

Codex Cumanicus'ta tekrarlanan bazı yazım hataları mevcuttur.

i) Varak 3ª-30ª arasında bir fiilin sırasıyla geniş zaman çekimi, belirli geçmiş zaman çekimi, emir şekli ve –mAk ekiyle türetilmiş isim hali verilmiştir. Burada en sık yapılan yanlış, geniş zaman ekinin r'sinin belirli geçmiş zaman çekimine aktarılmasıdır. Bir örnek aşağıda verilmiştir.

yuxarmê ≈ yüzärmen

yuxardum ≈ yüz*är*düm ▸ yüzdüm

ixdarmê ≈ izdärmen

ixdardin ≈ izdä*r*din ▸ izdädim

ii) Sıklıkla tekrarlanan diğer bir hata ise, bir kelimenin harflerini yanlış sırayla yazmaktır.

baclurarmen ≈ baklurarmen ▸ baluklarmen

bulczi ≈ bulkçı ▸ balukçı

beligab ≈ beligab ▸ belbagı ~ belibag

lachlabar ≈ laḫlabar ▸ laḫablar

iii) Sıklıkla [m] sesi için 'n' harfi ve [n] sesi için 'm' harfi kullanılmıştır.

yelin ≈ yelin ▸ yelim

tutchum ≈ tutkum ▸ tutkun

1.4. Ses Özellikleri

1.4.1. Codex Cumanicus'un Ünlü Düzeni

1.4.1.1. Kısa Ünlüler

Kuman Türkçesinde /a e ı i o ö u ü/ kısa ünlü fonemleri vardır.

i) /a/ Ünlü Fonemi

/a/ fonemi, Eski Türkçe /a/ foneminin devamıdır. Kuman Türkçesinde hem birinci hem de ikinci hecede görülmektedir.

ii) /e/ Ünlü Fonemi

/e/ fonemi, Eski Türkçe /e ė/ fonemlerinin devamıdır. Kuman Türkçesinde hem birinci hem de ikinci hecede görülmektedir. Birinci hecede açık /e/ ve kapalı /ė/ karşıtlığı en azından yazıda gözlemlenememektedir. Bu açıdan açık ve kapalı /e ė/ fonemlerinin birleştiğini düşünmekteyiz. Bu durum, birinci elden yazılan malzeme için geçerlidir. Ancak ikinci elden yazılan malzemede /ė/ foneminin /i/ fonemine geliştiği gözlemlenmektedir.

Gabain[47], *key-* ~ *kiy-* gibi nöbetleşmelerin kapalı /ė/ foneminin varlığına işaret ettiğini söylese de, aşağıda göstereceğimiz gibi bunlar ağız farklılıklarına işaret etmektedir.

Kocaoğlu ise, Latince 'e' harfinin kapalı /ė/ fonemini, 'a' harfinin ise açık /e/ fonemini göstermek için kullanıldığını düşünmektedir[48]. Bu durumda ilk hecesi açık /e/ fonemi barındıran kelimeler 'a' harfiyle yazılmalıdır. Fakat Codex Cumanicus'un İtalyan kısmında ilk hecesi 'a' harfiyle yazılmış ve açık /e/ fonemine işaret eden kelime sayısı çok azdır. Ayrıca Kocaoğlu'nun tezini desteklemek için verdiği örnekler seçicidir. Aşağıda ilk hecesi 'e' harfiyle yazılmasına rağmen açık /e/ fonemine denk gelen örnekleri vereceğiz.

cheltur ≈ keltür, krş. ET keltür-[49].

sesarmê ≈ şeşärmen, krş. ET şeş-.

chezarmê ≈ keçärmen, krş. ET keç-.

temir ≈ temir, krş. ET temir.

tegdj ≈ tegdi, krş. ET teg-.

eliclamac ≈ eliklämäk, krş. ET elükle-.

elzi ≈ elçi, krş. ET elçi.

tegirmâ ≈ tegirmän, krş. ET tegirmen.

tepraturmê ≈ teprätürmen, krş. ET tepret-.

tengis ≈ tengiz, krş. ET tengiz.

---

[47] Bkz. (11), GABAIN, 50.

[48] Timur KOCAOĞLU, **Tarihi Türk Lehçeleri Metinlerinin Transkripsiyonlanmasında Kapalı é / i Meselesi**, 268-270.

[49] Eski Türkçe örneklerin hepsi, EDPT'den alınmıştır.

cherac ≈ keräk, krş. ET kergek ~ kerek.

bexarmê ≈ bezärmen, krş. ET bez-.

chelurmê ≈ kelürmen, krş. ET kel-.

teyra ≈ teyrä, , krş. ET tegre.

iii) /ı/ Ünlü Fonemi

/ı/ fonemi, Eski Türkçe /ı/ foneminin devamıdır. Kuman Türkçesinde hem birinci hem de ikinci hecede görülmektedir.

iv) /i/ Ünlü Fonemi

/i/ fonemi, Eski Türkçe /i/ foneminin devamıdır. Kuman Türkçesinde hem birinci hem de ikinci hecede görülmektedir. Bazı durumlarda, /i/ foneminin tarihi açıdan kapalı /ė/ foneminden geldiği görülmektedir.

v) /o/ Ünlü Fonemi

/o/ fonemi, genel itibariyle Eski Türkçe /o/ foneminin devamıdır. Kuman Türkçesinde hem birinci hem de ikinci hecede görülmektedir. Bu fonemin özellikle ikinci hecede görülmesi, Türkçe açısından önemlidir. Bazı kelimelerde, birinci hecede görülen /o/ fonemi tarihi açıdan /u/ foneminden gelmektedir.

vi) /ö/ Ünlü Fonemi

/ö/ fonemi, Eski Türkçe /ö/ foneminin devamıdır. Kuman Türkçesinde hem birinci hem de ikinci hecede görülmektedir.

vii) /u/ Ünlü Fonemi

/u/ fonemi, Eski Türkçe /u/ foneminin devamıdır. Kuman Türkçesinde hem birinci hem de ikinci hecede görülmektedir. Bazı kelimelerde, birinci hecede görülen /u/ fonemi tarihi açıdan /o/ foneminden gelmektedir.

viii) /ü/ Ünlü Fonemi

/ü/ fonemi, Eski Türkçe /ü/ foneminin devamıdır. Kuman Türkçesinde hem birinci hem de ikinci hecede görülmektedir.

1.4.1.2. Uzun Ünlüler

Kuman Türkçesinde /ā ō ī ȫ ǖ/ uzun ünlü fonemleri vardır.

i) /ā/ Uzun Ünlü Fonemi

Uzun [ā] ünlüsü; CC'da *naal, naamatlu, şaar, kalaa, maacunlar, saadat, laal, yaaḫ* ~ *yaak, yaa, ınangaan, maana, daavı* ~ *daave, saarlap, yaanı, aar, çaarşanbe* kelimelerinde geçer.

Bunlardan sadece *yaaḫ* ~ *yaak, yā, ınangān, aar* kelimeleri Türkçe kökenlidir. Yine bunlardan *yaaḫ* ~ *yaak* (< ET yangak), *aar* (< ET angar) kelimelerinin büzülmeye uğramış şekilleri olduğu için, buradaki uzun [ā] ünlüleri ikincildir. Sonuç olarak, Türkçe kelimelerden sadece ikisinde birincil uzun /ā/ fonemi görülmektedir: *Yā* "yay" ve *ınangān* "inanan".

ii) /ō/ Uzun Ünlü Fonemi

Tōdak kelimesindeki uzun [ō] ünlüsü birincildir. *ōşamak*, ET *ogşa-* fiilinden gelmektedir; bu yüzden ikincildir.

iii) /ī/ Uzun Ünlü Fonemi

çiyg şeklinde yazılan *çīk* "çiğ, ham" kelimesi, *tiyrildun* şeklinde yazılan *tiyrildüm* ~ *tīrildüm* "dirildim" kelimesi ve ikinci elden *kiyze* ≈ *kiyçe* ~ *kīçe* yazılan kelimeler[50], bir diftonga işaret etmiyorsa bir uzun [ī] ünlüsü söz konusu olabilir. Bu durumda bu ünlüler birincildir.

iv) /ǖ/ Uzun Ünlü Fonemi

Uzun /ǖ/ fonemi, sadece *ǖksün-* fiilinde görülmektedir.

---

[50] Aynı kelime birinci elden kezæ ≈ *keçä* "gece" olarak yazılmıştır.

1.4.2. Codex Cumanicus'un Ünsüz Düzeni

Kuman Türkçesinde /p b t d k g f s ş ç z r l m n ng y/ ünsüz fonemleri vardır.

i) /p/ Ünsüz Fonemi

/p/ fonemi, Eski Türkçe /p/ foneminin devamıdır. [b p] olmak üzere iki allofonu vardır.

1. Kelime başında:

/p/ fonemi, Kuman Türkçesinde sadece alıntı sözcüklerde kelime başında görülmektedir: CC palang, pil.

2. Kelime içinde:

/p/ fonemi, Kuman Türkçesinde kelime içinde genel olarak korunmuştur: CC ip, toprak, köprü, ıpar, ipek.

Ancak bazı örneklerde tonlulaştığı görülmektedir: CC kobar-, sibürtki, çibin.

3. Kelime sonunda:

/p/ fonemi, Kuman Türkçesinde kelime sonunda genel olarak korunmuştur: CC kasap, kızganıp.

Ancak bazı örneklerde tonlulaştığı görülmektedir: CC tüb, okşaşıb.

Kuman Türkçesinde kelime başında görülen [h] sesi /p/ foneminin bir devamı niteliğindedir: CC hara (krş. ET ara, Halaçça hāra < AT *pāra); CC *her[51] (ET er, Hal. här, Moğ. ere < PT *pere).

ii) /b/ Ünsüz Fonemi

/b/ fonemi, Eski Türkçe /b/ foneminin devamıdır. [b p m v] olmak üzere üç allofonu vardır.

1. Kelime başında:

/b/ fonemi, Kuman Türkçesinde kelime başında [b] genel olarak korunmuştur: CC ber-, barmak, bişi.

Kelime başına [v] sesinin görüldüğü tek kelime *vaksıs* kelimesidir. Bu sözcüğün alıntı olduğu aşikardır.

/b/ fonemi, ikinci hecenin başında bir nazal fonem bulunan kelimelerde [m] ünsüzüne değişmiştir: CC monda, meni.

2. Kelime içinde:

/b/ fonemi, Kuman Türkçesinde kelime içinde [v] olarak görülür: CC çövür-, sevün-.

Ancak, bir ünsüzden önce veya sonra [b p] olarak da görülür: CC yalbar-, epçi.

3. Kelime sonunda:

---

[51] CCa'da kısmındaki *hersek* kelimesinin köküdür.

/b/ fonemi, Kuman Türkçesinde kelime sonunda [v] olarak görülür: CC ev, uv (< ET av “av”)

iii) /d/ Ünsüz Fonemi

/d/ fonemi, Eski Türkçe /d/ foneminin kısmi devamıdır. Eski Türkçe /d/ fonemi, Kuman Türkçesinde birçok pozisyonda [y] sesine değişerek /y/ fonemiyle karışmıştır. Ancak eklerde ve bir kelimede /d/ fonemi [d] olarak korunmuştur.

1. Kelime başında:

Kelime başında [d] sesinin görüldüğü birkaç örneği, tarihsel sesbilgisi açısından /t/ fonemi içinde değerlendirdik.

2. Kelime içinde:

/d/ fonemi, Kuman Türkçesinde kelime içinde yalnızca bir kelimede korunmuş görünmektedir: CC ıdış.

Bunun haricinde kelime içinde [y] sesine değişmiştir. Buna aşağıda /y/ fonemi altında değineceğiz.

Bunun haricinde, eklerde değişmeden devam etmektedir: CC katında, içinde, emdi, aldum.

3. Kelime sonunda:

/d/ fonemi, bir veya birden çok kelimelerin sonunda [y] sesine dönüşmüştür. Buna aşağıda /y/ fonemi altında değineceğiz.

Ancak bazı alıntı sözcüklerde kelime sonunda da görülür: CC vad, ömäd, comard.

iv) /t/ Ünsüz Fonemi

/t/ fonemi, Eski Türkçe /t/ foneminin devamıdır. [t d] olmak üzere iki allofonu vardır.

1. Kelime başında:

/t/ fonemi, Kuman Türkçesinde kelime başında genel olarak [t] olarak korunmuştur: CC tatlı, ter, tuman.

Ancak, bazı örneklerde tonlulaştığı görülmektedir: CC dagın

2. Kelime içinde:

/t/ fonemi, Kuman Türkçesinde kelime içinde genel olarak [t] olarak korunmuştur: CC bütün, bitik.

Ancak, bir örnekte kendisinden önce gelen uzun ünlüye bağlı olarak tonlulaştığı görülmektedir. Bu, Türk lehçeleri içinde yalnızca Oğuzcaya özgü bir değişimdir[52]: CC tōdak.

3. Kelime sonunda:

/t/ fonemi, Kuman Türkçesinde kelime sonunda genel olarak [t] olarak korunmuştur: CC igit ~ yegit, amanat.

---

[52] DLT'de Türklerin *ǖt* "delik", Oğuzların ise *ǖd* dediği belirtilmektedir.

Ancak, bazı örneklerde tonlulaştığı görülmektedir: CC bulud (~ bulutlar)

v) /k/ Ünsüz Fonemi

/k/ fonemi, Eski Türkçe /k/ foneminin devamıdır. [g k h ḫ] olmak üzere dört allofonu vardır. Yazıda bazı kelimelerde 'g' harfiyle gösterilmesine rağmen biz buradaki fonetik değerin tonsuz olduğunu düşünüyoruz. /k/ fonemi, büyük bir olasılıkla ince sıradan [k] ve kalın sıradan kelimelerde [ḳ] olmak üzere farklı telaffuz edilmekteydi. Ancak bu fark yazıda belirtilmediği için biz de burada ayırt etmedik.

1. Kelime başında:

/k/ fonemi, Kuman Türkçesinde kelime başında genel olarak [k] olarak korunmuştur: CC kör-, katı.

Bazı örneklerde, /k/ foneminin sızıcılaştığı görülmektedir: CC ḫalgan, ḫoçkar.

Yalnızca bir örnekte tonlulaşarak [g] sesine değişmiş olma ihtimali vardır: CC goçkar.

2. Kelime içinde:

/k/ fonemi, Kuman Türkçesinde kelime içinde genel olarak [k] olarak korunmuştur: CC yakşı, yoksul, abuşka.

Ancak birçok örnekte, /k/ foneminin sızıcılaştığı ve/veya tonlulaştığı görülmektedir: CC ehşi, saḫsız, aḫsaḫ, dagın, ahsaḫ.

3. Kelime sonunda:

/k/ fonemi, Kuman Türkçesinde kelime sonunda genel olarak [k] olarak korunmuştur: CC başmak, töşek.

Ancak birçok örnekte /k/ foneminin sızıcılaştığı görülmektedir: CC ahsaḫ, savoḫ ~ savok, yaruḫ.

vi) /g/ Ünsüz Fonemi

/g/ fonemi, Eski Türkçe /g/ foneminin devamıdır. [k g y v] olmak üzere dört allofonu vardır.

1. Kelime başında:

/g/ fonemi, Kuman Türkçesinde Eski Türkçede olduğu gibi kelime başında görülmemektedir.

2. Kelime içinde:

/g/ fonemi, Kuman Türkçesinde kelime içinde [g k y v] olmak üzere dört allofonu vardır: CC eksik ~ eysik, tegdi, teyermen, agır, övrenürmen, savoḫ ~ savok.

3. Kelime sonunda:

/g/ fonemi, tek heceli kelimelerin sonunda korunurken iki veya daha çok heceli kelimelerin sonunda ya düşmüş ya da tonsuzlaşmıştır: CC ag, açı (< ET açıg), tatıḫ (< ET tatıg), uyaḫ < ET odug.

Bunların haricinde, /g/ foneminin bazı örneklerde dudaksılaştığı görülmektedir: CC egev.

vii) /ng/ Ünsüz Fonemi

/ng/ fonemi, Eski Türkçe /ng/ foneminin devamıdır. Kuman Türkçesinde [ng n g y v ø] olmak üzere beş allofonu vardır.

1. Kelime içinde:

/ng/ fonemi, Kuman Türkçesinde kelime içinde çeşitli değişikliklere uğramıştır. Bazı örneklerde korunurken, bazılarında [g y v] seslerine dönüşmüş ya da tamamen düşmüştür: CC sanga, agar (< ET angar), meyiz (< ET mengiz), sövük (< ET süngük), kövlek (< ET könglek), aar (< ET angar).

2. Kelime sonunda:

/ng/ fonemi, kelime sonunda genellikle korunmuş, ancak bazı örneklerde [n g] seslerine dönüşmüştür: CC eşitting, menin (< ET mening), senig (< ET sening).

viii) /f/ Ünsüz Fonemi

/f/ fonemi, Kuman Türkçesinde yalnızca yabancı kökenli kelimelerde geçer: CC tafş, safar, falan ∼ fallan, frişte, cift.

ix) /y/ Ünsüz Fonemi

/y/ ünsüz fonemi, Eski Türkçe /d/ ve /y/ fonemlerinin devamı niteliğindedir.

1. Kelime başında:

/y/ ünsüz fonemi, birkaç örnek haricinde Kuman Türkçesinde kelime başında [y] olarak korunmuştur: CC yaşşırmak, yetkil, yaraşmak.

Bazı örneklerde, /y/ foneminin düştüğü görülmektedir: CC igit (< ET yigit), ingçü (< ET yinçü).

Üç kelimede ise, [y] türemesi görülmektedir: CC yikrar (< Ar. iḳrār), yıngırçak (< ET ıngırçak), yırgak (< DLT ırgāg).

Kuman Türkçesinde /y/ foneminin bir [c] allofonu olup olmadığı yazıdan tam olarak anlaşılamamaktadır. Aşağıda bu konuya örnekleriyle değineceğiz.

2. Kelime içinde ve sonunda:

Kuman Türkçesinde kelime içindeki ve sonundaki /y/ ünsüz fonemi, yukarıda belirtildiği üzere Eski Türkçe /d/ ve /y/ fonemlerinden gelmektedir: CC ayak ∼ ayaḫ (< ET adak), eygi (< ET edgü), key- (< ET ked-), ulgay- (< ET ulgad-), uyat (< ET uyat), beyi- (< ET bödi-).

x) Diğer Fonemler

Diğer ünsüz fonemleri olan /s ş ç z r l m n/ genel itibariyle tek bir allofona sahiptir.

1.4.3. Ses Değişmeleri

1.4.3.1. Ünlü Değişmeleri

1.4.3.1.1. Ünlü Düzleşmeleri

i) Birinci hecede u > a değişimi

ET soguk > CC savok ~ savoḫ

ii) İkinci hecede u > a değişimi

ET odug veya *oduk > CC uyaḫ

ET yogun > CC yogan

iii) -ö- > -e- ~ -i- değişimi

ET bödi- > *böyi- > CC beyi- ~ biyi-

1.4.3.1.2. Ünlü Yuvarlaklaşmaları

i) İkinci hecede a > u değişimi

T sogan+çak > CC sovunçak

ii) -i- > -ü- değişimi

ET tilkü > CC tülkü

iii) -ı- > -u- değişimi

ET bıçgı > CC buçkı

ET balık > CC baluk

ET ayıg > CC ayu

ET agız+lık > CC aguzluḫ

iv) -ı- > -o- değişimi

ET kıptı > CC koptı (krş. tılmaç > CCG tolmaç)

1.4.3.1.3. Ünlü İncelmesi

i) -a- > -e- ~ -i- değişimi

ET amtı > CC emdi ~ imdi

ii) -a- > -e- değişimi

M manglay > CC magley (~ maglıy)

1.4.3.1.4. Ünlü Daralması

i) ė > i değişimi

ET ėşit- > CC işit-

ET amtı, DLT (Oğuz) ėmdi > CC imdi

ET kėy- > CC kiy-

ii) e > i değişimi

ET telve > CC teli

ET eşit- > işit-

ET egir- > iyir-

iii) o > u değişimi

ET bogul- > CC bugul- ~ bogul-

ET twg- > CC tog- ~ tuv-

ET yogurt > CC yugurt

1.4.3.1.5. Ünlü Genişlemesi

i) ı > a değişimi

ET yanı- > CC yanı- ~ yana-

ET karındaş > CC karandaş

ET sakın- > CC saganmak (~ sagındır-)

ii) i > e değişimi

ET eşit- > CC eşet- ~ eşit-

ET yigit > CC yegit

ET yilik > CC yilek

ET erik- > CC erik- ~ erek-

ET berkit- > CC berkit- ~ berket-

iii) ė > e değişimi

ET ėşit- > CC eşit- ~ işit-

ET kėd- > CC key- ~ kiy-

ET ėt- > CC et-

iv) u > o değişimi

ET ulug > CC olu ~ ulu

ET bulak (Moğ. bulaġ) > CC bollak

ET burun > CC borun

ET tug > CC tov

ET utru > CC otru

ET sogu-k > CC savok ~ savoḫ

ET yagu-k > CC yavoḫ

ET katun > CC katon

ET oglak < *ogul+ak > ogulak > CC ogolak

v) ü > ö değişimi

ET süglin > CC sövlün

ET süngük > CC sövük

1.4.3.1.6. Ünlü Diftonglaşması

i) ī > iy diftonglaşması

ET çīk > CC çiyk

ET tiril- > CC tiyrildüm

ii) e > ey diftonglaşması

ET çerig > CC çeyri

iii) ē̄ > iy diftonglaşması

ET kē̄çe > CC kiyçe

1.4.3.1.7. İkinci Hecede /o/ Foneminin Korunması

i) CC'ta bazı kelimelerin ikinci hecesinde görülen [o] sesi, ET /o/ foneminden gelmektedir ve birincildir:

CC yazok < ET yaz-ok

CC yabok ~ yaboḫ < *yap–ok, krş. ET yap-ıg

ii) CC'ta bazı kelimelerin ikinci hecesinde görülen [o] sesi, ET /u/ foneminin genişlemesinin bir sonucudur ve ikincildir:

CC kan katonı < ET ḫatun

CC soltan katonı < ET ḫatun

CC yavoh < ET yaguk

CC savok ~ savoh < ET sogı-k

1.4.3.1.8. Ünlü Düşmesi

1.4.3.1.8.1. Ön Ses Düşmesi

ET ekindü > CC kinde

Benzer örnekler CC'un Alman Bölümünde de görülmektedir:

CCG vurçık < *avurçak < ET agırçak

CCG keger- < *ekeg+er- < DLT ekeg[53]

1.4.3.1.8.2. Son Ses Düşmesi

T yürü- > CC yürü- ~ yür-

1.4.3.1.9 Ünlü Türemesi

i) Kelime içinde [ı] türemesi

ET yımşak > CC ımışak

ii) Kelime içinde [i] türemesi

ET igne > CC igine

ET ögret- > CC övreti-mek

---

[53] Eğer bu önerimiz doğruysa, EDPT'de *ekek* okunan bu kelime *ekeg* olarak düzeltilmelidir.

iii) Kelime sonunda [u] türemesi

ET am > CC amu

iv) Kelime sonunda [i] türemesi

ET köt > CC köti

1.4.3.10. Ünlü Uyumları

1.4.3.10.1 Damak Uyumu (Kalınlık-İncelik Uyumu)

Kuman Türkçesinde kalınlık-incelik uyumunun nerede olup nerede olmadığını belirlemeye yazı el vermemektedir. Biz, bazı yabancı kelimeler hariç bütün Türkçe kelimelerde kalınlık-incelik uyumunun geçerli olduğunu kabul ediyoruz.

1.4.3.10.2. Dudak Uyumu (Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu)

Kuman Türkçesinde ilk hecesi düz ünlü barındıran kelimelerin ikinci hecelerindeki yuvarlak ünlüler düzleşmiştir.

ET yaşur- > CC yaşır-

ET eksü- > CC eksit-

ET yaruk > CC yarıḫ

ET elükle- > CC elikle-

ET kertü > CC kerti

ET erük > CC erik

ET yançuk > CC yançık

ET igtü > CC ikti

ET bulıt > CC bulud ~ bulut

Kuman Türkçesinde ilk hecesi yuvarlak ünlü barındıran kelimelerin ikinci hecelerindeki düz ünlüler yuvarlaklaşmıştır.

ET udı- > CC uyu-

ET ügi ~ ühi > CC ügü

ET süglin > CC sövlün

ET süvri > CC sürü

ET bükri > CC bükrü

1.4.3.10.3. Eklerdeki Uyum

Kuman Türkçesinde, özellikle çekim eklerinde düzlük-yuvarlaklık uyumu istikrarlı görünmemektedir.

i) ET 1. tekil şahıs görülen geçmiş zaman –dXm ekinin Codex Cumanicus'taki örnekleri:

CC –dXm eki: açtım, yamadım, oşkadım, karmadım, yaşşırdım, aşşadım, elttim.

CC –dXm eki: buzdum, süzdüm, koydum, sövdüm, köydürdüm, köründüm, keltürdüm, sürdüm, söktüm, yügürdüm, körgüzdüm, tözdüm, üpsündüm, yülüdüm.

CC –dUm eki: kıstum, yırttum, abradum, nakşladum, ottaladum, astum, içtüm, yarıldum, tirildüm, övrändüm, ündädüm, üşidüm, egirdüm, yüklädüm, mülkrädüm, keydüm, öpkälädüm, eliklädüm, sözlädüm, tişlädüm, çöplädüm, şeştüm, küsändüm, bestlädüm, siydüm, elttüm, izdädüm, bezdüm, sekirdüm, tilämädüm, teydüm, titrädüm, tilädüm, sasıdum, isdedüm, keldüm, yengdüm, berdüm, bişirdüm, sagındum, ulgaydum, işşändüm, köndärdüm, kayttum, bildüm, çizdüm.

CC –dIm eki: ongdım, bişürtim, kustım.

Yukarıda da görüldüğü üzere, ET –dXm eki CC'ta genel olarak yuvarlak ünlülü (–dUm) olarak geçmektedir. Ancak ET'de olduğu gibi düzlük-yuvarlaklık uyumuna uyduğu örnekler de mevcuttur. Sadece üç örnekte ise söz konusu ek düz ünlülü olarak (–dIm) geçmektedir.

ii) ET 2. tekil şahıs emir –gIl ekinin Codex Cumanicus'taki örnekleri:

CC –gXl eki: algıl, yaygıl, kaşıgıl, başlagıl, beyigil, ilgil, kaẖıgıl, engil, şişkil, tanıgıl, bilgil, çizgil, oynagıl, siygil, askıl, kalgıl, çalgıl,

CC –gXl eki: sövgül, yuvungul, kuçkul.

CC –gIl eki: tözgil, uyugıl, külgil, tutkıl, körüngil, kustungıl, küygil, kolgıl, buyurgıl, üpsüngil, tutupturgıl, körgil, kopkıl, burgıl, buzgıl, yürgil, koygıl, kutulgıl, sövüngil, sorgıl, yulgıl, külgil, kömgil, turgıl, körgüzgil, yürügil, yüzgil, toggıl, öktüngil, yülügil, tüpkürgil, çövürgil.

CC –gUl eki: —

Yukarıda da görüldüğü üzere, ET –gIl eki CC'ta genel olarak düz ünlülü olarak (–gIl) geçmektedir. Yalnızca üç kelimede düzlük-yuvarlaklık uyumuna uyduğu görülmektedir.

iii) ET geçmiş zaman sıfat-fiil –mIş ekinin Codex Cumanicus'taki örnekleri:

CC –mXş eki: yazuklamış, bişirmiş, tüzätmiş, yaraşmış, kebelmiş, şişmiş, sassımış, bulgamış, baglamış, şeşmiş, tumışmış, bişmiş.

CC –mXş eki: buruşmuş.

CC –mIş eki: emdürmiş, burmış, kötürülmiş, yülümiş, kutulmış

CC –mUş eki: —

Yukarıda da görüldüğü üzere, ET –mIş eki CC'ta genel olarak düz ünlülü olarak (–mIş) geçmektedir. Yalnızca bir kelimede düzlük-yuvarlaklık uyumuna uyduğu görülmektedir.

iv) ET 2. tekil şahıs iyelik +(X)ng ekinin Codex Cumanicus'taki örnekleri:

CC +Ung eki: könçeküngni

CC +In eki: sözini

CC +Xn: orozun

Yukarıda da görüldüğü üzere, ET +(X)ng eki CC'ta bir kere yuvarlak ünlülü bir kere de düz ünlülü geçmiştir. Bir örnekte de düzlük-yuvarlaklık uyumuna uyduğu görülmektedir.

Sonuç olarak Kuman Türkçesindeki genel temayül, /X/ arkfoneminin /U/ olması, /I/ arkfoneminin /X/ olarak görüldüğü birkaç örnek haricinde çoğunlukla korunmuş olmasıdır.

1.4.3.1.11. Ünlü Nöbetleşmeleri

i) -a- ~ -ı- nöbetleşmesi:

CC kaşşı- ~ kaşşa-

CC sagın-dır- ~ sagan-mak

ii) -e- ~ -i- nöbetleşmesi:

CC eşit- ~ işit-

CC berkit- ~ berket-

CC emdi ~ imdi

CC key- ~ kiy-

CC egir- ~ iyir-

iii) -ı- ~ -u- nöbetleşmesi:

CC sızgır- ~ sızgur-

CC akrın ~ arkun

iv) -i- ~ -ü- nöbetleşmesi

CC eksü-k ~ eksi-t-

CC üşşü- ~ üşi-

CC bişir- ~ bişür-

v) -o- ~ -u- nöbetleşmesi:

CC soçul- ~ suçul-

CC bugday ~ boday

CC tog- ~ tuv-

1.4.3.2. Ünsüz Değişmeleri

1.4.3.2.1 Tonlulaşma

i) t > d değişimi

ET bulut > CC bulud

T tōtak > CC toodak

ii) p > b değişimi

ET tüp > CC tüb

ET çipin > CC çibin

ET sipür- > CC sibür-

1.4.3.2.2 Tonsuzlaşma

i) -zd- > -sd- değişimi

ET izde > CC izde- ~ isde-

ii) -lg- > -lk- değişimi

ET balgam > CC balkam

iii) -g- > -k değişimi -

ET ögüz “nehir” > CC öküz

iv) -g > -ẖ değişimi

ET tatıg > CC tatıẖ

ET odug > CC uyaẖ

ET tamu ~ KB tamuġ > CC tamuk

DLT ırgāg > CC yırgak

v) -ld- > -lt-

DLT elri ~ eldri > CC eltiri

DLT oldur- > CC oltur-

1.4.3.2.3. Patlayıcılaşma

i) -ẖ-, -ḥ- > -k- değişimi

Ar. aḥmaḳ > CC akmak

Far. bedbaẖt > CC badbakt

Far. taẖte > CC takta

ii) f- > p- değişimi

Far. fil > CC pil

1.4.3.2.4. Sızıcılaşma

i) -k- > -h- değişimi

ET ekşig > ehşi

ET eski > eshi

ii) -ḳ- > -ḫ- değişimi

ET taşık- > *tışık- > çık- > CC çıḫ-

ET yaruk > CC yaruḫ

ET yaguk > yavoḫ

iii) -d- > -y- değişimi

ET kidiz > CC kiyiz

T *kodan > CC koyan

ET küd- > CC küy-

ET tıd- > CC tıy-ıl-

ET kod- > CC koy-

ET udı- > CC uyu-

ET sid- > CC siy-

iv) -ng- > -g- değişimi

ET sening > CC senig

ET angar > CC agar

ET manga > CC maga

ET anıng > CC anıg

Moğ. manglay > CC magley

v) -b- > -v- değişimi

ET karabaş > CC karavaş

vi) ç- > ş- değişimi

ET çüşüm > CC şüşüm

1.4.3.2.5. Dudaksılaşma

i) -g- > -v- değişimi

ET twg- > CC tog- ~ tuv-

ET tegir- > CC tevir-

ET yaguk > CC yavoḫ

ET egeg > CC egev

ET tug > CC tov

ET tügme > CC tüvme

ET kagur > CC kavurkına

OT taguk > CC tavuk

ET süglin ~ süvlin > CC sövlün

ET ögret- > CC övret-

ET tög- > CC töv- (*tövgüç* kelimesinde)

ET yogurgan > CC yovurgan

Moğ. togulga > CC tovulga

DLT yogaç > CC yovaç

ii) ng > *g > v değişimi

ET könglek > CC kövlek

ET süngük > CC sövük

1.4.3.2.6. Öndamaksıllaşma

i) s- > ç- değişimi

CC soçul- ~ suçul- > CC çuçul-

ii) s- > ş- değişimi

ET seş- > CC şeş-

ET sış- > CC şiş-

iii) ng > *g > y

ET mengiz > *megiz > CC meyiz

iv) -g- > -y-

ET yıg- > CC yıy- ~ yı

ET teg- > CC tey-

ET egsük ~ eysük > CC eysik (~ eksik)

ET yigit > CC yeyit ~ igit

ET egir- > CC egir- ~ iyir-

1.4.3.2.7. Artdamaksıllaşma

i) -n- > -ng- değişimi

ET yinçü > CC ingçü

1.4.3.2.8. İkizleşme

i) -l- > -ll- ikizleşmesi

ET bulak > CC bollak

ET tile- > CC tille-

ET ulug > CC ullu

ET yılan > CC yıllan

Far. falan > CC falan ~ fallan

ii) -ş- > -şş- ikizleşmesi

T *boş+a-t- > CC boşat- ~ boşşat-

ET yaşur- > CC yaşşır-

ET yaraş- > CC yaraşş-

ET işen- > CC işşen-

iii) -s- > -ss- ikizleşmesi

ET ara+sın+da > CC harassında

ET sası- > CC sası- ~ sassı-

iv) -t- > -tt- ikizleşmesi

T *ota > CC ottala-

v) -v- > -vv- ikizleşmesi

ET sev-er > CC sövver

vi) -n- > -nn- ikizleşmesi

T *yalangaç (krş. KMT calangaç) > CC yalannaç

vii) -r- > -rr- ikizleşmesi

ET arıg > CC arrı

1.4.3.2.9. r > l Değişimi

i) -r- > -l- değişimi

Far. zencir > CC zincil

1.4.3.2.10. Kelime Başı /y/ Sesinin Durumu

Kelime başındaki /y/ fonemi, Kuman Türkçesinde birçok kelimede korunmaktadır. Ancak kelime başında gi- şeklinde yazılan bazı kelimeler, /y/ foneminin kelime başında bir [c] allofonu olduğunu düşündürmektedir.

Örnek olarak *yırt-* fiili, her seferinde girt- şeklinde yazılmıştır ve [cırt-] okunabilir. Benzer şekilde yazılmış kelimeler aşağıda verilmiştir.

girtarmê ≈ cırtarmen “yırtarım”

girttum ≈ cırttum

girtchil ≈ cırtkıl

girtmac ≈ cırtmak

giltradi ≈ cıltradı “şimşek çaktı”

giltãr ≈ cıltrar

giltramac ≈ cıltramak “şimşek”

gil ≈ cıl “yıl”

giemis ≈ cemiş “meyve”

giltrin ≈ cıltrın[54] “cam”

girgac ≈ cırgak “çengel” (< *yırgak < DLT ırġāġ)

gillan ≈ cıllan “yılan”

giǥkilurmê ≈ cıkılurmen “düşerim”

giǥkildum ≈ cıkıldum

gigil ≈ cıḫıl

---

[54] İki kere *giltrin* olarak yazılmıştır.

1.4.3.2.11. Genizsileşme

i) b- > m-

ET bengiz > CC meyiz

ET bonda > CC monda

ET ben ~ men > CC men

ET bin- ~ min- > CC min-

1.4.3.2.12. Ünsüz Benzeşmeleri

ET egsük ~ eysük > CC essik[55]

T en burun > CC em borun

1.4.3.2.13. Ünsüz Düşmesi

i) -g > -Ø (İki veya daha çok heceli kelimelerde)

ET açıg > CC açı

ET kiçig > CC kiçi

ET ulug > CC ulu

ET kudug > CC kuyu

---

[55] Bu kelime ET *ės*- "azaltmak, eksiltmek" fiilinden –(O)k ekiyle türetilmiş *ėsük "azaltılmış, eksiltilmiş" kelimesinden de geliyor olabilir.

ET köprüg > CC köprü

ET çerig > CC çeyri

ET ayıg > CCayu

ET sarıg > CC sarı

ii) -g- > -Ø-

ET kazgan > CC kazan

ET eşgek ~ eşyek ~ eşek > CC eşek

ET bogday ~ bodgay > CC boday

ET ingek > CC inek

iii) y- > Ø-

ET yigit > CC igit

ET yımşak > CC ımışak

ET yıpar > CC ıpar

ET yipgin > CC ipkin

ET yipek > CC ipek

ET yinçü > CC ingçü

iv) -y- > -Ø-

ET yıdla- > yıyla- > CC yıla-

v) -g > -Ø

ET yıg > CC yıy- ~ yı-

vi) -v- > -Ø-

ET tėlve > CC teli

ET suv > CC su

ET yuv- > CC yu- ~ yuv-

ET süvri > CC sürü

vii) -nc- > -c-

Far. ḫavlıncan > CC ḫolıcan

viii) -nç- > -ç-

törtünçi > CC törtüçi

ix) -rt- > -t-

ET kurtul- ~ kutul- > CC kutul-

x) -rkç- > -rç-

börk+çi > CC börçi

xi) -kç- > -ç-

etmek+çi > CC etmeçi

1.4.3.2.14. Ünsüz Türemesi

i) Kelime içinde -t- türemesi, Kuman Türkçesinde oldukça yaygındır.

a) -lk- > -ltk-

*kül-gün > CC kültkün

b) -rk- > -rtk-

*sipür-ki > CC sibürtki

c) -rsl- > -rstl-

ET arslan > CC arstlan

d) -sr- > -str-

ET kısrak > CC kıstrak

e) -sl- > -stl-

beslä- > CC bestlä-

*us+lug > CC ustlu

ET a(r)slan > CC astlan “aslan”

e) -şk- > -ştk-

*şiş-gil > CC şiştkil

ii) -r- türemesi

ET kaşagu > CC kaşrav ~ kaşravu

iii) y- türemesi

ET üzüm (Hal. hüzüm ~ hizim[56]) > CC yüzüm

ET ınırçak > CC yınırçak

DLT ırġāġ > CC yırgak

1.4.3.2.15. Göçüşme

i) -gm- > -mg-

ET yagmur > CC yamgur

ii) -kş- > -şk-

ET ogşa- ~ oḫşa- > CC oşka-

iii) -tr- > -rt-

ET utru "karşı" > CC ortu (~ otru)

iv) -ur- > -ru-

CC ogurla- ~ ogrula-

---

[56] Gerhard DOERFER, Semih TEZCAN, **Wörterbuch des Chaladsch (Dialekt von Xarrab)**, 136.

v) -kr- > -rk-

ET akru > CC akrın ~ arkun

vi) -çVk- > -kVç

ET kapırçak > *kopurçak > CC kuburkuç

1.4.3.2.16. Büzülme

i) ıgı > ı

ET yıgıl- > CC yıl- [yīl-] (?)

ii) -anga- > -aa-

ET angar > CC angar ~ aar

ET yangak > CC yangak ~ yaaḫ ~ yaak

1.4.3.2.17. Hece Kaybı

kikiş+i (krş. Kİ *kikiş*) > CC kikşi

burun+ı > CC burnı (kiçi)

1.4.3.2.18. Ünsüz Uyumu

Kuman Türkçesinde, hem türemiş kelimelerde hem de çekimli şekillerde ünsüz uyumunun hayli gelişmiş olduğu görülmektedir.

ET igtü > CC ikti

ET yipgin > CC ipkin

ET bükri > CC bükrü

ET bıç-gı > CC bıçkı

ET et-gil > CC etkil

ET kop-dun > CC koptun

ET sık-dum > CC sıktum

ET kıs-dım > CC kıs-tum

ET bas-gak > CC baskak

ET kemiş-dim > CC kemiştim

ET ötünç+ge > CC ötünçke

ET aç-dım > CC açtım

Ünsüz uyumuna aykırı örnekler de mevcuttur.

ET izde- > CC izde- ~ isde-

CC at taḫ-dım

Kuman Türkçesinde görülen bir özellik, /r/ fonemiyle biten bir kelimeden sonra /d/ fonemiyle başlayan görülen geçmiş zaman +dIm ekinin tonsuz ünsüz ile kullanılmasıdır: CC bişür-tim

1.4.3.2.19. Ünsüz Nöbetleşmeleri

i) -ng- ~ -g- nöbetleşmesi

CC manga ~ maga

CC anıng ~ anıg

CC angar ~ agar

CC sening ~ senig

ii) -ng- ~ -Ø- nöbetleşmesi

CC angar ~ aar

CC yangak ~ yaak ~ yaaḫ

iii) –ng- ~ -n- nöbetleşmesi

CC anıng ~ anın

CC tangda ~ tanda

iv) -k- ~ -ḫ- nöbetleşmesi

CC savok ~ savoḫ

CC satuk ~ satuḫ

CC kal- ~ ḫal-

v) -p- ~ -b- nöbetleşmesi:

CC kopar- ~ kobar-

vi) -g- ~ -y- nöbetleşmesi

CC teg- ~ tey-

CC yeyit ~ igit

CC egir- ~ iyir-

vii) -g- ~ -v- nöbetleşmesi

CC ogrılan ~ ovrun, ovrula

CC agırsıy bile ~ avursı bile

CC tog- ~ tuv-

viii) -t- ~ -d- nöbetleşmesi

CC bulud ~ bulutlar

CC bişirdüm ~ bişürtim

ix) -y- ~ Ø nöbetleşmesi

CC yeyit ~ igit

x) -l- ~ -ll- nöbetleşmesi

CC tile- ~ tille-

CC kılı ~ kıllı

CC falan ~ fallan

1.4.3.3. Ses Grupları

1.4.3.3.1. /Vg/ Tarzında Ses Grupları

i) -ag- > -av- > -ov-

ET kagun > *kavun > CC kovun

ET boyag > *boyav > CC boyow

ii) -eg- > -ev- > -öv-

ET teglük > *tevlük > CC tövlük

1.4.3.3.2. /VgV/ Tarzında Ses Grupları

i) -agı- > *-avı- > -avu-

ET agır > CC avur

ii) -AgU > -Av

ET buzagu > CC buzav

ET bilegü > CC bilev

iii) -ogu- > -avo-

ET soguk > CC savok ~ savoḫ

iv) -oga- > *-ova- > *-ovu-

T *sogançak > CC sovunçak

1.4.3.3.3. /Vb/ Tarzında Ses Grupları

i) -av > -ov-

ET kav > CC kov

ET avuç > CC ovuç

ET savaş- > CC sovaş-

ET yavaş > CC yovaşlık

Ar. cevāb > CC covap

ii) -av- > -o-

Far. ḫavlıncan > CC ḫolıcan

iii) -ev- > -öv-

ET sev- > CC söv-

ET çevir- ~ çevür- > CC çövür-

ET teve > CC töve

iv) av > uv

ET av > CC uv

1.5. Yapı Özellikleri

1.5.1. Yapım Ekleri

1.5.1.1. İsimden İsim Türeten Ekler

+lIk: baylık, tanukluk, yarlılık, övürlük, kulluk, sövmeklik, ululuk, kenglik, konaklık, beyiklük.

+çI: betikçi, boyaçı, altunçı, temirçi

+sIy ~ +sI (< ET +sIg): agırsıy ~ avursı, egriksi

+Ay: terkey, ẖoşey (?)

+lI: alkışlı, kargışlı, tüklü, atlu, barlu, ustlu, körklü, naamatlu, kılıklı

+sIz: tüksüz, körksizlik, körksüz, saksız, erseksiz, kulaksız, tilsiz

+kIl: törtkül

+XnçI: ekinçi, üçünçi, törtünçi

+Uç: kapuç

+lçA: süngü+lçe

+çIl: oyınçıl

+ça: burguça

+maç: tılmaç

+Aẖ: bozaẖ

+gi: tizgi "diz"

+ge: tizge "çorap bağı"

+dAn: özdän

+sXl: yoksul

+man: yasman (< DLT yassıman)

+dAş: karandaş

+kInA: monçakına, ançakına

1.5.1.2. Fiilden İsim Türeten Ekler

–Um: satum, artum

–A: ölçe, berne (< ber-in-e)

–gUç: olturguç, yülügüç, yülüngüç

–mak: çizmek, yengmek, tikmek, artmak

–Uk ~ –Uḫ: satuk ~ satuḫ, artuk

–(I)k ~ –(I)ḫ: tatıḫ, yarıḫ, şişik

–(X)ş: sövüş, eniş, oynaş, sançış, örleş

–mA: tikme, tüvme "düğüm"

–sAk: tutsak

–r: sanar takta, tanur kişi, sövver kişi, sevünür kişi

–GUn: tut-kun, kültkün (< *kül-kün)

–GUç ~ –GIç: tövgüç, olturguç, açkuç, agıngıç

–GAç: kışkaç

–GI: buçkı, bıçkı, kerki, sibürtki

–(A)v (< *–(A)gU): burav, bilev, yaglav

–kU: üşkü

–IçI (< ET –(X)gçI): alıçı

–UḫçI (< ET –(X)gçI): satuḫçı

–ImlI (< ET –(X)mlXg): tözümlü

–UlU (< ET –(X)glXg): açulu

–U: bükrü (< ET bükr-i)

–n: kişe-n

–Iç: çöm-iç

–kInA: kavur-kına

–An: ayır-an (< *adır-an); krş. OT evren (< *evir-en)

–t: yarı-t

–mAgA (< –mA + gA): eşetimege, eşitmege, işitmege, arınmaga, batırmaga

1.5.1.3. İsimden Fiil Türeten Ekler

+lA-: sözle-, tangla-, tişle-, tuzla-

+A-: sana-, aşşa- (< aş + a-)

+Ay–: ulgay- (< ulug + ay-)

1.5.1.4. Fiilden Fiil Türeten Ekler

–dar–: yomdar-

–Xk– (–Xt–?): yomuk- (yomut-?)

–DUr– ~ –DIr–: emdür-, yandur-, kondur-, keltür-, söndür-, sındur-, yaraştır-

–n–: boşan- (< boşa-n-)

–t–: boşat- ~ boşşat- (< boşa-t-)

–mA– (olumsuzluk eki): tilemedüm, tillemegil

–Ur–: tüş-ür-

1.5.1.5. Zarf Ekleri

i) +lAp:

Bu ek, +lA- ekiyle –p zarf-fiil ekinin kalıplaşmış bir halidir. Bu ek, günümüzde Kazakça[57] ve Türkmencede[58] kullanılan bir zarf ekidir.

CC yalganlap, terklep, saarlap, katılap, inçkelep, kertilep, berklep.

ii) +lA:

CC ovrula, köp kurla.

iii) +lAn (+lAyIn?):

Bu ek, yazmada +lam olarak yazılmıştır. Grønbech[59] ve Drimba[60] bunu +lain için yazım yanlışı kabul ederek +layın okumuşlardır. Ancak +lam yazılan ek, +lan olarak da okunabilir ve +layın ekinin büzülmeye uğramış bir şekli kabul edilebilir: CC +lan < +layn < +layın.

CC ogrılan (ogrılayın ?)

1.5.2. İsim Çekimi

1.5.2.1. Çokluk Eki

---

[57] Mark KIRCHNER, **Kazakh and Karakalpak**, 327.

[58] Claus SCHÖNIG, **Turkmen**, 269.

[59] Kaare GRØNBECH, **Komanisches Wörterbuch**, 173.

[60] Vladimir DRIMBA, **Miscellanea Cumanica (IX): Quelques récupérations**, 25-26.

İsimlerde çokluk bütün kelimelerde +lAr ile yapılmıştır: CC olturguçlar, oglanlar, borçlular, taşlar.

1.5.2.2. İyelik Ekleri

1. t. şahıs	+Im
2. t. şahıs	+Ung / +Xn
3. t. şahıs	+(s)I(n)+

i) Birinci tekil şahıs: +Im

CC küç+üm.

ii) İkinci tekil şahıs: +Ung / +Xn / +In

CC könçek+üngni, oroz+un, söz+in+i.

iii) Üçüncü tekil şahıs: +(s)I(n)+

CC fil tiş+i, gulaf yag+ı, koz yag+ı, kılıç osta+sı, bitik osta+sı, ügü yung+ı, hara+ssın+da, karav+sı+nı bermek, yer titremek+i.

1.5.2.3. Durum Ekleri

Yalın hal eki	+Ø
İlgi hali eki	+(n)Ing / +(n)In / + Im /+Ig
Yükleme hali eki	+nI

Yönelme hali eki	+GA / +A
Bulunma hali eki	+DA
Çıkma hali eki	+DAn / +DIn
Eşitlik hali eki	+çA
Vasıta hali eki	+n

1.5.2.3.1. İlgi Durumu (Genitif) +(n)Ing / +nIn / +Im / +Ig

i) İsimlerle:

CC eyer+ning agaçı, töşek+ning ayaẖı, eki kat+ıng harassında, kim+ning–tur, kimi+nin–tur.

ii) Zamirlerle:

CC menim, menin, senin, senig, bizig, bizin, anıng.

1.5.2.3.2. Yükleme Durumu (Akuzatif) +nI /+I /+In

i) İsimlerle

CC ulu+nı, kiçi+ni, kiçiler+ni, yalguz+nı, eşik+ni.

ii) Zamirlerle:

CC meni, seni, anı, bizin, sizni, anlarnı.

iii) İyelik eklerinden sonra:

CC sözini (< söz+ing+i), könçeküng+ni.

1.5.2.3.3. Yönelme Durumu (Datif) +GA / +A

i) İsimlerden sonra:

CC ötünç+ke, yol+ga, toy+ga, aş+ka.

ii) İyelik eklerinden sonra:

CC kendim+e tut-

Tekin[61], CC *tünekün* kelimesini tün+e kün olarak analiz eder ve +A ekinin eski bir yönelme-bulunma hali eki olduğunu belirtir.

1.5.2.3.4. Bulunma Durumu (Lokatif) +DA

CC'ta bulunma durumu eki, +DA'dır.

CC köngül+dä, köngül için+dä, katın+da, tang+da, tövrä+dä, için+dä, harassın+da, tübin+dä, artın+da, üstün+dä, tengiz+dä

1.5.2.3.5. Ayrılma Durumu (Ablatif) +DAn / +DIn

a) +DAn

CC küni+den tovgan, tınım+dan keç-, emdi+dän arı, yazuk+tan peşman bol-, yalguzlar+dan

---

[61] Talat TEKİN, **Makaleler II**, 515.

b) +DIn

CC tınım+dın keçmäk

Biz+din "bizden", *bizingni* için bir yazım yanlışıdır. Ancak yine de *bizdin* kelimesi +dIn eki için bir örnek sayılabilir.

Iraktın ve *taştın* şekilleri, +dIn ayrılma hali eki yerine +dXn[62] yön gösterme ekine atfedilmelidir. Zaten bu kelimelerin anlamları da bir ayrılma hali bildirmezler.

1.5.2.3.6. Araç Durumu (Enstrumental) +n

CC ovrun (< ogrı+n)

+n ensturmental eki, bu kelimede kalıplaşmıştır ve bir zarf eki görevini üstlenmiştir.

1.5.2.3.7. Eşitlik Durumu (Ekvatif) +çA

CC'ta eşitlik durumu eki, +çA'dır: CC artınça yürü-, angınça, bir ança.

1.5.2.3.8. Yön Gösterme Durumu +DIn

Iraktın ve *taştın* şekilleri, +dIn ablatif eki yeri +dXn[63] ekine atfedilebilir. Zaten bu kelimelerin anlamları da bir çıkma hali bildirmezler.

---

[62] Marcel ERDAL, **A Grammar of Old Turkic**, 181-182.

[63] **A. g. k.**, 181-182.

1.5.2.4. Aitlik Eki +gI

+gI: CC evdegi epçi, evdegi kız, artındagı kaş, alındagı kaş, burungı.

1.5.2.5. Karşılaştırma Ekleri

+rAk: CC azrak, eygiräk.

+kInA: CC monçakına, ançakına.

1.5.2.6. Bildirme Biçimleri

1.5.2.6.1. Olumlu Bildirmeler

i) Şahıs zamirleri ile yapılanlar

CC bernelü–men

CC berneli–men

CC barmen

ii) *e(r)-* fiili ile yapılanlar

CC bardum (< *bar erdüm)

CC kerek edi (< kerek erdi)

iii) *tur-* fiili ile yapılanlar

CC aç–turmen < aç tururmen

CC köküm tur < köküm turur

CC kerek tur < kerek turur

1.5.2.6.2. Olumsuz Bildirmeler

CC'un İtalyanca kısmında hiçbir olumsuz bildirme şekli görülmemektedir.

1.6. Sayı İsimleri

1.6.1. Asıl Sayı İsimleri

CC'ta yalnızca şu asıl sayı isimleri geçmektedir: CC bir, eki ~ ekki.

1.6.2. Sıra Sayı İsimleri

Sıra sayı sıfatı, +(I)nçI ekiyle kurulur: CC ekinçi, üçünçi, törtü[n]çi.

1.6.3. Üleştirme Sayı İsimleri

Üleştirme sayı sıfatı, +Ar ekiyle kurulur. Bu ek, sadece *birerde* (< bir+er+de) kelimesinde bulunmaktadır.

1.7. Zamirler

1.7.1. Kişi Zamirleri

	1. şahıs	2. şahıs	3. şahıs
Yalın	men	sen	ol
Genitif	menin ~ menim	senig ~ senin	anıng
Akuzatif	meni	seni	anı
Datif	manga ~ maga	sanga ~ saga	angar ~ agar ~ aar
Lokatif	mende	—	—
Ablatif	menden	senden	andan
Ekvatif	—	—	—
Vokatif	—	ay sen	—

	Çokluk 1. şahıs	Çokluk 2. şahıs	Çokluk 3. şahıs
Yalın	biz	siz	anlar
Genitif	bizig ~ bizin	sizing	anlarnıng
Akuzatif	bizin	sizni	anlarnı
Datif	bizge	sizge	anlarga
Lokatif	—	—	—
Ablatif	bizden	sizden	anlardan
Ekvatif	—	—	—
Vokatif	—	ay siz	—

1.7.2. İşaret Zamirleri

	Teklik	Çokluk
Yalın	bu	bular
Genitif	munıng	bularnıng
Akuzatif	munı	bularnı
Datif	mungar	bularga
Lokatif	monda	—
Ablatif	mundan	bulardan
Ekvatif	munça monçakına	—

CC’ta zamir + ilgi durumu + yükleme durumu yapıları görülmektedir: CC *menimni, seningni, anıngnı.* Bu şekilller Türkiye Türkçesindeki *benimkini, seninkini* ve *onunkini* şekillerine karşılık gelmektedir.

1.7.3. Dönüşlülük Zamirleri

CC’ta dönüşlülük zamiri, *kendi* zamiridir ve yalnızca *kendime tut-* deyiminde geçmektedir.

1.7.4. Belirsizlik Zamirleri

kim: *kim* maga berse mend[e]–agar bereyim *kim* maga bermezse mend[e]–agar bermen

1.7.5. Soru Zamirleri

CC’ta şu soru zamirleri geçmektedir: CC kim “kim”, ne “ne”, kayın “kim”, kaysı “hangi(si)”.

1.7.6. Enklitik Zamirler:

CC’ta kullanılan enklitik zamirler şahıslarına göre sırasıyla şöyledir: +men, +sen, +Ø / ol, +biz, +siz, +lAr

1. tekil şahıs: CC eşitürmen, eşitkeymen, bestlermen

2. tekil şahıs: CC eşitürsen, eşitkeysen, söversen

3. tekil şahıs: CC eşitür, eşitkey

1. çoğul şahıs: CC eşitürbiz, eşitkeybiz

2. çoğul şahıs: CC eşitürsiz, eşitkeysiz

3. çoğul şahıs: CC eşitürler, eşitkeyler

Yalnızca bir örnekte geniş zaman eki 3. şahıs zamiri ‘ol’ ile birlikte kullanılmıştır: söver ol “(o) sever”.

1.8. Sıfatlar

1.8.1. Niteleme Sıfatları

CC azat (kişi), issi (su), yaman (köngül), arı (algışlı), olu (kün), olu (köngüllü), ullu (atta), yamgurlu (hava), yarıt (hava), atlu (kişi), barlu (kişi), ẖalal (ogul), hamuş (kişi), tözümlü (kişi), uz (kişi).

1.8.2. İşaret Sıfatları

CC bu (kiyçe).

1.8.3. Sayı Sıfatları

CC bir (kat), eki (kat) ~ ekki (kat).

1.8.4. Soru Sıfatları

CC neçe “ne kadar, nice”, kaysı “hangi”.

1.9. Zarflar

1.9.1. Durum Zarfları

CC terkey, inçkelep, kızganıp, terklep, terk, ogrılan ~ ogrılayın, ovrun, ovrula, berklep, katılap, yaşırı, akrın ~ arkun, aşkara, tuyana, boy bile, birerde, birge, bir ança, kertilep, alay oh.

1.9.2. Zaman Zarfları

CC anuz, emdiden arı, künde künde, emdiden keri, erte çakta, köp kurla, tünekün, bukün, songra, imdi, erte, emdi, herkiz ~ hergiz, emburun.

1.9.3. Yer Zarfları

CC taştın, taşkarı, içinde, içkeri, ırak, tübinde, ortu, yarı, yovaç, en borun, ilgeri, artında, çövürme, çövre, üstün, üstünde, tübinde, astında, katında, ıraktın otru, çöp çövre, anda oh

1.9.4. Miktar Zarfları

CC köp, artum, tek tek, munça, ançagına, monçagına.

1.9.5. Soru Zarfları

CC neçik “ne şekilde, nasıl”, kaçan “ne zaman”, kayda “nerede”, kaydan “nereden”.

1.10. Edatlar

Metindeki edatları anlam ve görevlerine göre şu biçimde gruplandırabiliriz:

1.10.1. Çekim Edatları

1.10.1.1 Başkalık ve Farklılık İfade Edenler

başka

1.10.1.2 Benzerlik ve Miktar Bildirenler

kılı ~ kıllı: yaman kılı, tatlı kılı, könü kıllı

Kılı edatı, ya Grønbech’in[64] yazdığı gibi farazi bir **kıl-ıg* kelimesinden ya da Gabain’ın[65] yazdığı gibi *kıl-* fiilinin zarf-fiil eki almış şeklinin kalıplaşmasından gelmektedir. Bu edat, sıfatların cümle içinde zarf olarak kullanılmasını sağlamaktadır.[66]

kibi: anın kibi

1.10.1.3. Mekan ve Zaman İfade Edenler

---

[64] Kaare Grønbech, **Komanisches Wörterbuch**, 206.

[65] Bkz. (11), GABAIN, 62.

[66] **A. g. m.**, 62.

arı: emdiden arı (< *emdiden narı)

Arı edatı, KB *naru* (< ET *ınaru*) edatından gelmektedir. Ayrılma eki +dAn ile kullanıldığı için, kelime başındaki *n-* sesini yitirmiştir.

keri: emdiden keri

ortu ~ otru (< ET utru ~ uturu), yarı, çövürme, çövre, songra.

1.10.1.4. Cihet Bildirenler

ortu ~ otru, yarı.

1.10.1.5. Birliktelik ve Vasıta Bildirenler

birle ~ bile: korkunç bile, agırsıy bile, kulluk birle, bitünlük birle, söküş bile, ḫoş köngül bile, comart köngül bile, menin bile, bizin bile, arıtmak bile, boy bile, salamatlık birle.

1.10.1.6. Sebep ve Gaye Bildirenler

üçün: anıg üçün, ne üçün, yazuk üçün.

1.10.2. Bağlama Edatları

1.10.2.1. Sıralama Edatları

ya oh, ya.

1.10.2.4. Cümle Başı Edatları

çünkin, basa, anıg üçün, magar, bozgay, illa, mayan, ḫasa, alay ese, andan, yaanı, eger, barça tövrede, angınça, aḫbet ~ albet, magat.

1.10.4. Kuvvetlendirme Edatları

dA: mend[ä] "ben de, ben dahil"

oh: anda oh, ya oh

dagın ~ daḫın

tagı ~ taḫı

1.10.5. Çağırma-Hitap Edatları

muna

1.10.6. Cevap Edatları

evet, alay.

1.10.7. Tekerrür Edatları

ekinçi, yana.

1.10.8. Ünlemler

vay, keşke.

1.11. Fiil Çekimi

1.11.1. Basit Zamanlar

1.11.1.1. Belirli Geçmiş Zaman

1. t. şahıs	–DIm / –DUm
2. t. şahıs	–DIng
3. t. şahıs	–DI

1. ç. şahıs	–DIk
2. ç. şahıs	–DIngIz / –DUngUz
3. ç. şahıs	–DIlAr

1. tekil şahıs: CC eşittim, yüzdüm, açtım, yamadım, oşkadım, karmadım, yaşşırdım, aşşadım, elttim, buzdum, süzdüm, koydum, sövdüm, köydürdüm, köründüm, kıstum, yırttum, abradum, nakşladum, ottaladum, astum, içtüm, yarıldum

2. tekil şahıs: CC eşitting

3. tekil şahıs: CC eşitti

1. çoğul şahıs: CC eşittik

2. çoğul şahıs: CC eşittingiz, eşittüngüz–edi

3. çoğul şahıs: CC eşittiler

1.11.1.2. Geniş Zaman

1. t. şahıs	–(V)rmen / –Vmen / –rImen / –men
2. t. şahıs	—
3. t. şahıs	–(V)r / –(V)r ol

i) Ünlü ile biten köklerden sonra:

a) –r: CC yürürmen, bestlermen, sanarmen, yülürmen

ii) /r/ dışındaki ünsüzlerle biten köklerden sonra:

a) –Ar: CC tanarmen, yaparmen, yıkarmen, enermen, şeşermen, küyermen

b) –Ur: CC yarılurmen, saklanurmen, yıkılurmen, tıyılurmen, sagınurmen, ınanurmen, issinürmen

c) –Ir/–Xr: CC tutırmen (~ tutarmen), agman-ırmen, ırakırmen, kazganırmen, erekirmen, beyirmen, körünürmen, yuvunurmen

iii) /r/ ünsüzü ile biten köklerden sonra:

a) –V: CC berümen (< ber-ür-men), buyurumen ~ buyuramen (< buyur-ur-men), kaytarumen (< kaytar-ur-men), könderümen (< könder-ür-men), teyirümen (< tegir-ür-men), olturumen (< oltur-ur-men), tüpkürümen (< tüpkür-ür-men), ayırumen (< ayır-ur-men), turumen (< tur-ur-men), sekirümen (< sekir-ür-men), katışturumen (< katıştur-ur-men), barumen (< bar-ur-men), çövürümen (< çövür-ür-men).

b) –rI: CC bitirrimen (< bitir-ir-men)

c) –Vr: CC söndürürmen, çıẖarurmen, koparurmen, ururmen, sındururmen, tururmen, karıştururmen, yaraştururmen, yalbarurmen, sızgırurmen, berürmen.

d) –Ø: CC keltürmen (< keltürürmen); tutupturmen (< tutupturürmen)

Bu noktada, Kāşġarī'nin yazdığı şu sözlere dikkat etmek gerekmektedir:

> Oguzlar, geniş zamanda *re*'lerin birini atar; gövdenin *re*'sini muhafaza eder, geniş zamanla gelen *re*'yi göz ardı ederler: *men baran* "ben giderim", *men turan* "ben kalkarım". Ancak eğer gövdede *re* yoksa, geniş zaman *re*'sini eklerler: *men kelirēn* "ben gelirim"[67]

1.11.1.2.1. Geniş Zamanın Olumsuzu –mAz ve –mAn

CC'un yazım özellikleri, geniş zamanın olumsuzunun Eski Türkçedeki gibi *–mAz* mı DLT'deki gibi yoksa *–mAs* mı olduğunu belirlememize imkan vermemektedir. Biz giriş kısmında ve metinde bütün okumaları *–mAz* olarak yaptık.

Bunun haricinde 1. tekil şahıs geniş zaman ekinin olumsuz şeklinin istisnai bir –mAn şekli de mevcuttur:

CC tilemen < tilemez men

CC bermen < bermez men

1.11.1.3. Gelecek Zaman Eki

1. t. şahıs	–Gaymen
2. t. şahıs	–Gaysen
3. t. şahıs	–Gay

---

[67] Kâşgarlı Mahmûd, **Divânü Lugâti't-Türk**, 65.

1. ç. şahıs	–Gaybiz
2. ç. şahıs	–Gaysiz
3. ç. şahıs	–GaylAr

–GA(y) eki, CC'ta genel olarak y'li olarak geçmektedir. Sekiz kere –GA varyantı görülmüştür. Ayrıca dört tanesine 'y' harfi sonradan eklenmek suretiyle düzeltilmiştir: CC eşitkey, keşke eşitke–edi, keşke eşitmiş bolga–edingiz

1.11.2. Dilek Kipleri

1.11.2.1. Emir Kipi

1. t. şahıs	–AyIm
2. t. şahıs	–GIl / –GXl / –Ø
3. t. şahıs	–sXn
1. ç. şahıs	—
2. ç. şahıs	–InglAr
3. ç. şahıs	—

i) 1. tekil şahıs:

CC beräyim

ii) 2. tekil şahıs:

a) –Ø:

CC ḫarc et, aç, buyur, boşan, tişlä, eşit.

b) –GIl:

CC algıl, küygil, şiştkil, kuçkul, sövgül.

iii) 3. tekil şahıs:

CC saga bolsun, eşitsin.

iv) 2. çoğul şahıs:

CC eşitingler

1.11.2.2. Şart Kipi

Şart kipi, Codex Cumanicus'ta *e-* ~ *er-* cevher fiiliyle kurulmuş *ese*, *esse*, *erse* kelimeleriyle *berse* ve *bermezse (< bermez ese)* sözcüklerinde –sA olarak geçmektedir. Şart kipinin 1. ve 2. kişilere göre çekilmiş biçimleri, İtalyan kısmında geçmemektedir.

1.11.3. Birleşik Kipler

Birleşik kipler, *er-* ve *e-* fiilleri ile yapılmaktadır.

1.11.3.1. Belirli Geçmiş Zamanın Hikayesi

1. t. şahıs	–DIm edi	eşittim edi
2 t. şahıs	–DIng edi	eşitting edi
3. t. şahıs	–DI edi	eşitti edi
1. ç. şahıs	–Dık edi	eşittik edi
2. ç. şahıs	–DIngIz edi	eşitüngüz edi
3 ç. şahıs	–DIlAr edi	eşittiler edi

1.11.3.2. Geniş Zamanın Hikayesi

1. t. şahıs	–(V)r edim	eşitür edim
2 t. şahıs	–(V)r eding	eşitür eding
3. t. şahıs	–(V)r edi	eşitür edi
1. ç. şahıs	–(V)r edük	eşitür edük
2. ç. şahıs	–(V)r edingiz	eşitür edingiz
3 ç. şahıs	–(V)rlAr edi	eşitürler edi

1.11.3.3. Gelecek Zamanın Hikayesi

1. t. şahıs	–GA(y) edim	eşitke edim
2 t. şahıs	–GA(y) eding	eşitke edin[g]
3. t. şahıs	–GA(y) edi	eşitke edi
1. ç. şahıs	–GA(y) edik	eşitke edik
2. ç. şahıs	–GA(y) edingiz	eşitke edingiz
3 ç. şahıs	–GA(y)lAr edi	eşitkeyler edi

1.11.3.4. Belirsiz Geçmiş Zaman + Gelecek Zamanın Hikayesi

1. t. şahıs	–mIş bolgay edim	eşitmiş bolgay edim
2 t. şahıs	–mIş bolgay eding	eşitmiş bolgay eding
3. t. şahıs	–mIş bolgay edi	eşitmiş bolgay edi
1. ç. şahıs	–mIş bolgay edik	eşitmiş bolgay edik
2. ç. şahıs	–mIş bolgay edingiz	eşitmiş bolgay edingiz
3 ç. şahıs	–mIş bolgay ediler	eşitmiş bolgay ediler

1.11.3.5. Şart Kipinin Hikayesi

1. t. şahıs	–DIm ese ~ esse ~ erse	eşittim esse / erse
2 t. şahıs	–DIng ese ~ esse ~ erse	eşitting esse / erse
3. t. şahıs	–DI ese ~ esse ~ erse	eşitti ese / erse

1. ç. şahıs	–DIk ese ~ esse ~ erse	eşittik ese /erse
2. ç. şahıs	–DIngIz ese ~ esse ~ erse	eşittingiz ese /erse
3 ç. şahıs	–DIlAr ese ~ esse ~ erse	eşittiler ese / erse

1.11.4. Sıfat-Fiiller

1.11.4.1. Geniş Zaman Sıfat-Fiilleri

i) –(V)r: sanar takta, tanur kişi, sövver kişi, sevünür kişi.

ii) –gAn: nakşlagan, aş bişirgen ev, baglagan, küniden tovgan, tovgan, koygan, susagan, yarılgan, ẖalgan, koygan kişi, tengizde yürügen, yüzgen kişi.

1.11.4.2. Geçmiş Zaman Sıfat-Fiilleri

i) –mIş: tumışmış, bişmiş kerpiç, yazuklamış, burmış, buruşmuş, bulgamış, şeşmiş.

1.11.5. Zarf-Fiiller

i) –IB: kızganıp (zarf görevinde), okşaşıb (zarf görevinde), tutuptur-

ii) –gAlI: kelgeli

1.12. Söz Varlığı

Codex Cumanicus, birçok farklı alana ait kelime ve terim içerir: Zarf, zamir, dini terimler, temel unsurlar, vücut unsurları, zamana dair terimler, beş duyu, yönler, zıt anlamlılar, belirli nitelikler, günlük hayata dair kelimeler, ticari terimler, ticari eşya ya da mal isimleri, berber ve alet edavatları, meslek isimleri, ünvan ve memuriyet isimleri, renk isimleri, değerli taş isimleri, vücut uzuvları ve organ isimleri, akrabalık terimleri, insanların iyi nitelikleri, insan kusurları, savaşa dair kelimeler, ev eşyaları, giyim-kuşam, inşaatla ilgili terimler, yolculukla ilgili eşya isimleri, yatak, masa ve mutfak ile ilgili kelimeler, ağaç ve meyve isimleri, hayvan isimleri, sürüngen ve böcek isimleri, kuş isimleri, tahıl isimleri, süt ürünleri ve bazı yiyecek isimleri[68].

Codex Cumanicus, Türkçe söz varlığı yanında birçok alıntı kelime içerir. Bunlar; Latince-İtalyanca, Arapça, Farsça, Rusça ve Moğolcadan alıntı kelimelerdir. Aşağıda bu tür kelimelere bazı örnekler verdik.

i) Latince-İtalyancadan alıntı kelimeler: CC krımızı < It. cremixi.

ii) Arapçadan alıntı kelimeler: CC yikrar < Ar. ikrār; CC tamaşa < Ar. temāşā.

iii) Farsçadan alıntı kelimeler: CC cahan < Far. cihān; CC avrez < avrēz.

iv) Rusçadan alıntı kelimeler: ovus < Rus. овёс; izba (izbe?) < Rus. изба.

v) Moğolcadan alıntı kelimeler: CC silevsün < Moğ. silevsün; CC sirdek < Moğ. sirdeg; CC tovulga < Moğ. togulga; CC köşegen < Moğ. kösigen.

---

[68] Peter B. GOLDEN, **Codex Cumanicus**.

1.12.1. Codex Cumanicus'ta Oğuzca Etkileri

Codex Cumanicus'ta görülen Oğuzca etkileri aşağıdaki gibi sıralanabilir:

i) Uzun ünlü ve uzun ünlüden sonra gelen patlayıcının tonlulaşması: CC tōdak < *tōtak; krş. TT dudak, Az. dodag, Tkm. dōdak, Gag. dudak, Çuv. tuta, Salar totaẖ ~ totıẖ

Zaten *tōtak kelimesi, Kıpçakça *erin* sözcüğüne karşılık genel olarak Oğuz lehçelerinde ve Çuvaşçada görülen bir sözcüktür.

ii) İki veya daha çok heceli kelimelerin sonundaki patlayıcıların tonlulaşması: CC bulud; krş. EAT bulud

iii) Kelime içinde -g- düşmesi:

CC kazan < ET kazgan; krş. TT kazan

iv) İlk hecede -u- > -o- genişlemesi: CC boga ~ boẖa < *būqa; krş. TT boğa ancak Az. buga, Tkm. buga, Kırgız buka, Kazak buka, Balkar buga.

v) Bunun haricinde CC'ta görülen kelime başında y- düşmesi, Oğuz lehçelerine özgü bir ses hadisesidir.

CC igit, krş. Az. igit, Gag. īt, Karayca igit, Kumuk igit, Salar ihit

CC ımışak, krş. Orh. T. yımşak, Gag. yımışak, Kumuk yımışak

CC ıpar, krş. Kİ ıpar

CC ipkin, krş. Karayca ipkin

CC ipek, krş. TT ipek

CC ingçü, krş. TT inci

1.12.2. Birinci ve İkinci Elden Yazılan Kelimeler

	Birinci Elden Yazılan Kelimeler	İkinci Elden Yazılan Kelimeler
1	eşätimägä	işitmägä
2	agınurmen	agmanırmen
3	konaklarmen	kondurumen
4	boya	boyow
5	bernälü–men	berneli–men
6	ogrularmen	ogurlarmen
7	roz	orozun
8	tilämädüm	tillemägil
9	togarmen	tu[v]armen
10	izdädüm	isdedüm
11	izdägil	isdegil
12	daavı ~ daave	daw
13	(**ov)	uv
14	kiminin–tur	kimningtur
15	ımışak	yumşak
16	ogrılan ~ ogrıla[y]ın	ovrun, ovrula
*17	etik *key*dim	könçeküngni *kiy*gil
18	agırsıy bilä	avursı–bile
19	emdi	imdi
20	herkiz	hergiz
21	angar	aar
22	ekindü	kindä
23	tünäkün	tünekün
24	tangda	tanda
25	okşaş	uşaşı
26	bogum	bu[v]um

27	alnı	magley ~ maglıy
28		ogolak
29	bugday	boday
30	tüvi	tü
31	beyi-	biyi-
32	bestlärmen	bestlermen
33	bogulurmen	bugulurmen
34	keçä	kiyçe
35	egir-	iyir-
36	köndür-	köydür-

Birinci el	**İkinci el**	**İlgili Örnekler**
İlk hecede /e/	İlk hecede /i/	1, 17, 19, 31, 34, 35
İlk hecede /o/	İlk hecede /u/	9, 13, 25, 26, 33
İlk hecede /u/	İlk hecede /o/	29
	İkinci hecede yuvarlaklaşma	4, 18
/g/	/v/	9, 16, 18, 26
/g/	/y/	35
/g/	Ø	25, 29
/ng/	/n/	24
/ng/	Ø	21
/n/	/ng/	14
/n/ (< ET ń)	/y/ (< ET ń)	36
-ıy (< -ıg)	-ı (< -ıg)	18
y- düşmesi	y- korunması	15
	İkizleşme	4, 8

-zd-	-sd-	10, 11
İkinci hecede [e] sesi için ‘a’ harfinin kullanımı	İkinci hecede [e] sesi için ‘e’ harfinin kullanımı	5, 8, 10, 11, 17, 23, 32
	‘w’ harfinin kullanımı	4, 12
+lU (< ET +lXg)	+lI (< ET +lXg)	5

Yukarıda görüldüğü üzere birinci elden yazılan kelimeler -ng- > -n- ses değişimi ve kelime başında y- düşmesi haricinde ikinci elden yazılanlara göre daha eskicildir.

ET kapalı /ė/ foneminin gelişimi açısından bakarsak, birinci elden yazılan materyalde daima [e] sesinin, ikinci elden yazılan kelimelerde daima [i] sesinin tercih edildiğini görürüz.

2. METİN

1a

eziturmen ≈ eşitürmen “işitirim”

esitursen ≈ eşitürsen “işitirsin”

esitur ≈ eşitür “işitir”

esiturbis ≈ eşitürbiz “işitiriz”

esitursis ≈ eşitürsiz “işitirsiniz”

esiturlar ≈ eşitürlär “işitirler”

esituredim ≈ eşitür–edim “işitirdim”

esitureding ≈ eşitür–eding “işitirdin”

esituredi ≈ eşitür–edi “işitirdi”

esitureduc ≈ eşitür–edük “işitirdik”

esituredingis ≈ eşitür–edingiz “işitirdiniz”

esiturlaredj ≈ eşitürlär–edi “işitirlerdi”

esitim ≈ eşit[t]im “işittim”

esiting ≈ eşit[t]ing “işittin”

esitti ≈ eşitti “işitti”

esittic ≈ eşittik “işittik”

esittingis ≈ eşittingiz “işittiniz”

esitilar ≈ eşit[t]ilär “işittiler”

1b

esituredi ≈ eşitür–edi ▸ eşittim–edi “işittim idi”

esitturedi ≈ eşittür–edi ▸ eşitting–edi “işittin idi”

esittedi ≈ eşitt[i]–edi “işitti idi”

esitucedi ≈ eşit[t]ik–edi “işittik idi”

esitungusedi ≈ eşit[t]üngüz–edi “işittiniz idi”

esitularedi ≈ eşit[t]ülär–edi ▸ eşit[t]ilär–edi “işittiler idi”

esitca^{y}mê ≈ eşitkäymen “işiteceğim”

esitka^{y}sen ≈ eşitkäysen “işiteceksin”

esitkay ≈ eşitkäy “işitecek”

esitka^{y}bis ≈ eşitkäybiz “işiteceğiz”

esitk^{ay}sis ≈ eşitkäysiz “işiteceksiniz”

esitkaylar ≈ eşitkäylär “işitecekler”

esit ≈ eşit “işit”

esitinglar ≈ eşitinglär “işitin”

esitsin ≈ eşitsin “işitsin”

chescha esitkaedim ≈ keşkä eşitkä–edim “keşke işitecek olsaydım”

c[hescha] esitkaedin ≈ k[eşkä] eşitkä–edin “keşke işitecek olsaydın”

c[hescha] esitkaedj ≈ k[eşkä] eşitkä–edi “keşke işitecek olsaydı”

c[hescha] esitkaedic ≈ k[eşkä] eşitkä–edik “keşke işitecek olsaydık”

c[hescha] esitkaedingis ≈ k[eşkä] eşitkä–edingiz “keşke işitecek olsaydınız”

c[hescha] esitkaylaredj ≈ k[eşkä] eşitkäylär–edi “keşke işitecek olsaydılar”

2a

c esitmisbolgayedim ≈ k[eşkä] eşitmiş–bolgay–edim “keşke işitmiş olacak olsaydım”

c esitkaeding ⟨*vel* ezitmizbolg[…]di[...]⟩ ≈ k[eşkä] eşitkä–eding *veya* eşitmiş–bolg[ay–e]di[ng] “keşke işitmiş olacak olsaydın”

c esitmisbolgayedi ≈ k[eşkä] eşitmiş–bolgay–edi “keşke işitmiş olacak olsaydı”

c esitmis bolgayedic ≈ k[eşkä] eşitmiş bolgay–edik “keşke işitmiş olacak olsaydık”

c esitmis bolgaediĝis ≈ k[eşkä] eşitmiş bolga–edingiz “keşke işitmiş olacak olsaydınız”

c esitmis bolgaedj ⟨ylar⟩ ≈ k[eşkä] eşitmiş bolga–edi ilär ▸ bolga–edilär “keşke işitmiş olacak olsaydılar”

c esitcha^{y}mê ≈ k[eşkä] eşitkäymen “keşke işitecek olsam”

c esitcha^{y}sen ≈ k[eşkä] eşitkäysen “keşke işitecek olsan”

c esitchay ≈ k[eşkä] eşitkäy “keşke işitecek olsa”

c esitcha^{y}bis ≈ k[eşkä] eşitkäybiz “keşke işitecek olsak”

c esitcha^{y}sis ≈ k[eşkä] eşitkäysiz “keşke işitecek olsanız”

c esitchaylar ≈ k[eşkä] eşitkäylär “keşke işitecek olsalar”

esittimessa ≈ [neçik ki] eşittim–essä “işittim ise”

nezic chi esitî gassæ ≈ neçik ki eşit[t]ing–ässä “nasıl ki işittin ise”

n chi esitese ≈ n[eçik] ki eşitt[i]–ese “nasıl ki işitti ise”

n chi esitic ≈ n[eçik] ki eşittik [ese] “nasıl ki işittik ise”

n chi esitingis ≈ n[eçik] ki eşittingiz [ese] “nasıl ki işittiniz ise”

n chi esittilar ≈ n[eçik] ki eşittilär [ese] “nasıl ki işittiler ise”

esittim^{r}sa ≈ eşittim–[e]rsä “işittim ise”

esittingersa ≈ eşitting–ersä “işittin ise”

esitiersa ≈ eşit[t]i–ersä "işitti ise"

2b

esitticersa ≈ eşittik–ersä "işittik ise"

esitingersa ≈ eşit[t]ing[iz]–ersä "işittiniz ise"

esittilarersa ≈ eşittilär–ersä "işittiler ise"

esatimaga ⟨yzitmaga⟩ ≈ eşätimägä, işitmägä "işitmeye, işitmek için"

esattan (esatcan?) ≈ eşättän ▸ eşitkän "işiten"

esitmaga cuyga ≈ eşitmägä küygä[n$^{?}$] "işitmek için bekleyen"

3a

søuarmen ≈ sövärmen "severim"

søuarsem ≈ sövärsem ▸ sövärsen "seversin"

souarol ≈ sövär–ol "sever"

soudum ≈ sövdüm "sevdim"

sougul ≈ sövgül "sev"

souus ≈ sövüş "arkadaş, dost"

soumac ≈ sövmäk "sevmek, sevgi"

alurmê ≈ alurmen "alırım"

aldum ≈ aldum "aldım"

algil ≈ algıl "al"

yandurumen ≈ yandurumen "ışık yakarım"

yandurdum ≈ yandurdum “ışık yaktım”

yandur ≈ yandur “ışık yak”

øuranurmen ≈ övränürmen “öğrenirim”

øurandum ≈ övrändüm “öğrendim”

øurangil ≈ övrängil “öğren”

agenurmê ⟨^{a}gmanirmê *vel* minermê⟩≈ agınurmen, agmanırmen *veya* minermen “çıkarım, tırmanırım”

agendum ≈ agındum “(yukarı) çıktım”

agen ≈ agın “(yukarı) çık”

boluzurmê ≈ boluşurmen “yardım ederim”

boluztum ≈ boluştum “yardım ettim”

bolus ≈ boluş “yardım et”

bolusmac ≈ boluşmak “yardım”

3b

cø~~n~~$_y$durumê[69] ≈ köydürümen (köndürümen) “yakarım”

cø~~n~~$_y$durdum ≈ köydürdüm (köndürdüm) “yaktım”

cø~~n~~$_y$dur ≈ köydür (köndür) “yak”

conaclarmê ⟨*vel* condurumen⟩ ≈ konaklarmen *veya* kondurumen “ağırlarım, misafir ederim”

conaclardum ≈ konaklardum ▸ konakladum “ağırladım, misafir ettim”

---

[69] Yukarıdaki üç kelime *cøndur*- olarak yazılmış, ancak sonra ‘n’ harfinin altına ‘y’ çizilmek suretiyle *cøydur* olarak değiştirilmiştir.

conacla ≈ konakla “ağırla, misafir et”

bo^{z}saturmê ≈ boşşaturmen “affederim, bağışlarım, azat ederim” (Lat. absoluere)

bosatim ≈ boşattım “affettim, bağışladım, azat ettim”

bosat ≈ boşat “affet, bağışla, azat et”

bosatmac ≈ boşatmak “azat etmek”

ya^{z}sirumê ≈ yaşşırumen “saklarım”

ya^{z}sirdim ≈ yaşşırdım “sakladım”

ya^{z}sir ≈ yaşşır “sakla”

ya^{z}sirmac ≈ yaşşırmak “saklamak”

corunurmê ≈ körünürmen “görünürüm”

corundum ≈ köründüm “göründüm”

corungil ≈ körüngil “görün”

corunmac ≈ körünmäk “görünmek, görüntü”

yetarmê ≈ yetärmen “eklerim, katarım, ilave ederim, bağlarım” (Lat. adiungere)

yethim ≈ yet[t]im “ekledim, kattım, ilave ettim, bağladım”

yetchil ≈ yetkil “ekle, kat, ilave et, bağla”

azˤarmê ≈ açarmen “açarım”

4a

ạẓạṛṃệ azˤtim ≈ açtım “açtım”

ạẓṭịṇ azˤchil ≈ açkıl ~ açḫıl “aç”

chelturmê ≈ keltürmen “getiririm”

chelturdum ≈ keltürdüm “getirdim”

cheltur ≈ keltür “getir”

cuzarmê ≈ kuçarmen “kucaklarım, sarılırım”

cuztun ≈ kuçtun ▸ kuçtum “kucakladım, sarıldım”

cuz.chul ≈ kuçkul “kucakla, sarıl”

iragirmen ≈ ıraḫırmen (▸ ıratırmen[70]) “uzaklaştırırım”

bosattî ≈ boşattım “azat ettim”

jarat[71] et ≈ yarat et “serbest bırak, azat et”

custunarmê ≈ kustunarmen[72] “iç geçiririm, ah çekerim” (Lat. alenare, ⟨suspirare⟩)

custûdum ≈ kustundum “iç geçirdim, ah çektim”

custûgil ≈ kustungıl “iç geçir, ah çek”

custûmac ≈ kustunmak “iç geçirme, ah çekme”

asat etarmê ≈ azat etärmen “azat ederim”

asat ettim ≈ azat ettim “azat ettim”

asat et ≈ azat et “azat et”

asat kisi ≈ azat kişi “özgür kişi”

sabâ surarmê ≈ saban sürärmen “saban sürerim”

sabâ surdum ≈ saban sürdüm “saban sürdüm”

sabâ sur ≈ saban sür “saban sür”

cas^{g}anurmê ≈ kazganırmen “kazanırım”

4b

---

[70] Krş. DLT yırat- “uzaklaştırmak”

[71] Krş. Kar. yarayd “özgür, serbest”. Ko. Wb. bu kelimeyi yarac ≈ yaraq olarak okumuştur.

[72] Krş. Kar. k’o’ztun- ~ kistun- “iç geçirmek, ah çekmek”.

cax^{g}andum ≈ kazgandum “kazandım”

cax^{g}angil ≈ kazgangıl “kazan”

ydis ≈ ıdış “giriş; (giriş için) izin”

ydimen ≈ ıdı[r]men ▸ ıyı[r]men “gönderirim”

ydim ≈ ıdım “gönderdim”

ymaga ≈ ımaga “göndermek için; içeri almak için”

sagetlanurmê ≈ sagıtlanurmen “silahlanırım”

sagetlâdum ≈ sagıtlandum “silahlandım”

sagetlangil ≈ sagıtlangıl “silahlan”

sȯunçlarmen ≈ sö[v]ünçlärmen “sevindiririm, müjdelerim; haber veririm, bildiririm” (Lat. annunco)

zagarmê ≈ çaḫarmen “dava ederim, şikayetçi olurum” (Lat. accusare)

zaga̵tim ≈ çaḫtım “dava ettim, şikayetçi oldum”

zackil ≈ çakkıl “dava et, şikayetçi ol”

zacmach ≈ çakmak “dava, şikayet”

ouraturmê ⟨sagîdir^{e}mê⟩ ≈ övrätürmen, sagındıremen ▸ sagındıramen “öğretirim, nasihat ederim” (Lat. admonere)

ouratû ⟨sagindum⟩ ≈ övrät[t]üm sagın[dır]dum “öğrettim, nasihat ettim”

ourat ⟨sagingil⟩ ≈ övrät sagın[dır]gıl “öğret, nasihat et”

ouratimac ⟨saganmac memoria⟩ ≈ övrätimäk “öğretme”, saganmak “hafıza, bellek”

saget ≈ sagıt “silah”

kamlik etermê ≈ kamlık etermen “kehanette bulunurum” (Lat. adiuinare)

ranzilic etarmê ≈ rançılık etärmen “kehanette bulunurum”

ranzilic ettin ≈ rançılık ettin ▸ ettim “kehanette bulundum”

ranzilic ethil ≈ rançılık ethil ▸ etkil (?) “kehanette bulun”

kam katun kisi dir ≈ kam katun kişi dir “(o bir) kadın şamandır”

5a

⟨eregirmen⟩ ≈ eregirmen ▸ erekirmen “tiksinirim, iğrenirim”

⟨eriktim⟩ ≈ eriktim “tiksindim, iğrendim”

⟨unarmen⟩ ≈ unarmen[73] “kabullenirim, razı olurum, itaat ederim” (Lat. aquiesco)

⟨undim⟩ ≈ un[a]dım “kabullendim, razı oldum, itaat ettim”

yzarmê ≈ içärmen “içerim”

iztum ≈ içtüm “içtim”

iz ≈ iç “iç”

caynaturmê ≈ kaynaturmen “kaynatırım”

caynatim ≈ kaynat[t]ım “kaynattım”

⟨caynatur⟩ ≈ kaynatur ▸ kaynat “kaynat”

beyrmê ≈ be[y]irmen[74] “dans ederim, alkışlarım” (Lat. ballare, ⟨plaudere⟩; Far. raks)

beyrdim ≈ be[y]irdim ▸ be[y]idim “dans ettim, alkışladım”

beygil ≈ be[y]igil “dans et, alkışla”

køron ≈ körön ▸ körüm[75] ∼ körön ▸ koron[76] “dans” (Lat. hostande)

---

[73] Krş. KMT *una-* “kabul etmek, razı olmak”.

[74] CC *beyi-* < *böyi- < ET bödi- “dans etmek” (KM böci- < *bödi- “dans etmek”).

[75] Radloff II 1258 (Kar.) körüm “a vision (in the night”), EDPT 745. Ayrıca krş. CC körümli “güzel, gösterişli” (Ko. Wb. 155).

us etarmê *vel* iuunurmê ≈ us[77] etärmen *veya* yu[v]unurmen “banyo yaparım, yıkanırım” (Lat. balneare)

us ettim *vel* men iuundû ≈ us ettim *veya* men yu[v]undum “banyo yaptım, yıkandım”

us et *vel* iuungul ≈ us et *veya* yu[v]ungul “banyo yap, yıkan”

yssi su ≈ issi su[78] “banyo, hamam”

cagirmê ≈ kaḫırmen “kızarım, öfkelenirim” (Lat. blasmare, Alm. scâpin)

cagidim ≈ kaḫıdım “kızdım, öfkelendim”

cagigil ≈ kaḫıgıl “kız, öfkelen”

cachimac ≈ kaḫımak “kızgınlık, öfke”

5b

soꞓkarmê ≈ sökärmen “söverim, küfrederim”

søctum ≈ söktüm “sövdüm, küfrettim”

søchul ≈ sök[k]ül “söv, küfret”

søcmac ≈ sökmäk “küfür, sövme”

yara^{z}sʉirmê ≈ yaraşşırmen “uyarım; hemfikirim” (Lat. concordare)

yarastim ≈ yaraştım “uydum, hemfikirdim”

yarasztirgil ≈ yaraştırgıl “uy, uygun ol”

yarasmac ≈ yaraşmak “uygunluk”

yaĩlurmê ≈ yarılurmen “yarılırım”

---

76 Krş. TT horon < Gr. khorous.

77 Krş. KMT *ushar- “sulamak, ıslatmak”* < *us + gar-.

78 Krş. Gülistan Tercümesi *ılı-suv* “banyo, hamam”.

yaĩldum ≈ yarıldum “yarıldım”

yarelgil ≈ yarılgıl “yarıl”

yaĩlmac ≈ yarılmak “yarılmak”

chezchir~~u~~irme | […] ≈ kıçkırırme[n] “bağırırım, seslenirim”

chezchirdun ≈ kıçkırdun ▸ kıçkırdum “bağırdım, seslendim”

chezchir ≈ kıçkır “bağır, seslen”

chezchirmac ≈ kıçkırmak “bağırtı, çağırtı”

buxarmê ≈ buzarmen “yıkarım, bozarım” (Lat. destruere)

buxdum ≈ buzdum “yıktım, bozdum”

busgil ≈ buzgıl “yık, boz”

a^{z}sarmen ≈ aşşarmen “yemek yerim”

a^{z}sardim ≈ aşşardım ▸ aşşadım “yemek yedim”

assa ≈ aşşa “yemek ye”

as ≈ aş “aş, yemek”

6a

saclarmê ≈ saklarmen “korurum, gözetirim” (Lat. custodire)

saclardum ≈ saklardum ▸ sakladum “korudum, gözettim”

sacla ≈ sakla “koru, gözet”

saclamac ≈ saklamak “koruma, gözetme”

saclanurmê ≈ saklanurmen “sakınırım” (Lat. cauere)

saclandum ≈ saklandum “sakındım”

saclan ≈ saklan “sakın”

tuzarmê *vel* giǥkilurmê ≈ tüşärmen *veya* yıkılurmen (cıkılurmen?) “düşerim”

tustum *vel* giǥkildum ≈ tüştüm *veya* yıkıldum (cıkıldum?) “düştüm”

tus *vel* gigil ⟨slese lube lete⟩ ≈ tüş *veya* yıẖıl “düş”

yugururmê ≈ yügürürmen “hızlı yürürüm, koşarım”

yugurdû ≈ yügürdüm “hızlı yürüdüm, koştum”

yugur ≈ yügür “hızlı yürü, koş”

yugurmac ≈ yügürmäk “koşma”

yrlarmê ≈ ırlarmen “şarkı söylerim”

yrladim ≈ ırladım “şarkı söyledim”

yrlagil ≈ ırlagıl “şarkı söyle”

yr ≈ ır “şarkı”

yusxaclarmê ≈ yuzzaklarmen “kilitlerim”

yuxacladum ≈ yuzakladum “kilitledim

yuxacla ≈ yuzakla “kilitle”

yusxac ≈ yuzzak “kilit”

azchuz ≈ açkuç “anahtar”

ayltarta^{r}mê ≈ a[y]ıl–tartarmen “kolan takarım”

ayltartû ≈ a[y]ıl–tart[t]um “kolan taktım”

ayl *vel* colan ≈ a[y]ıl *veya* kolan “kemer, kolan”

6b

côgul azarmê ≈ köngül açarmen “avuturum, yatıştırırım”

congul azatim ≈ köngül açatım ▸ açtım “avuttum, yatıştırdım”

congul az ≈ köngül aç “avut, yatıştır”

congul azmac ≈ köngül açmak “avutma, yatıştırma”

chengas berumê ≈ kengäş berümen “öğüt veririm, fikir veririm”

chengas berdum ≈ kengäş berdüm “öğüt verdim, fikir verdim”

chengas ber ≈ kengäş ber “öğüt ver, fikir ver”

chengas ≈ kengäş “ögüt, fikir”

tamam etarmen ≈ tamam etärmen “tamamlarım”

tamam ettim ≈ tamam ettim “tamamladım”

tamam ethil ≈ tamam etkil “tamamla”

tamam ≈ tamam “tamam, eksiksiz”

bi^{z}sʉiturmê ≈ bişşitürmen ▸ bişşirürmen “pişiririm”

bisʉirdum ≈ bişirdüm “pişirdim”

bisʉir ≈ bişir “pişir”

bagerzi ≈ baḫırçı “aşçı”

aꞩ bisurgâ eu ≈ aş bişürgän ev “mutfak”

tigilurmê ≈ tıyılurmen “son bulurum, kesilirim, dinerim”

tigildum ≈ tıyıldum “son buldum, kesildim, dindim”

tigil ≈ tıyıl “son bul, kesil, din”

jurûlarmê ≈ curumlarmen “ceza veririm, hüküm vermek”

jurûladum ≈ curumladum “ceza verdim”

jurûla ≈ curumla “ceza ver”

jurû ≈ curum “ceza”

etic cheyarmê ≈ etik keyärmen “ayakkabı giyerim”

etic cheydim ≈ etik keydim “ayakkabı giydim”

etic chey ≈ etik key “ayakkabı giy”

etic ≈ etik “ayakkabı”

7a

tutarmê ≈ tutarmen “tutarım”

tutum ≈ tut[t]um “tuttum”

tut ≈ tut “tut”

tutchum ≈ tutkum ▸ tutkun “esir, hapis”

sagenurmê ≈ sagınurmen “düşünürüm”

sagendum ≈ sagındum “düşündüm”

sangêgil ≈ sangıngıl ▸ sagıngıl “düşün”

sagenz ≈ sagınç “düşünce”

ulgay[.]ʉirmê ≈ ulgayırmen “büyürüm”

ulgaydum ≈ ulgaydum “büyüdüm”

ulgaygil ≈ ulgaygıl “büyü”

alisirmê ⟨yest minayiu⟩ ≈ alışırmen “değiş tokuş ederim, takas ederim”

alistum ≈ alıştum “değiş tokuş ettim, takas ettim”

alischil ⟨mineyse⟩ ≈ alışḫıl “değiş tokuş et, takas et”

alisturmac ≈ alışturmak “değiş tokuş, takas, alışveriş”

zourayururmê ≈ çövrä–yürürmen “etrafında dolaşırım, etrafında dönerim”

zoura yururdum ≈ çövrä yürürdüm ▸ yürüdüm “etrafında dolaştım, etrafında döndüm”

zoura ẓụṛ iurgil ≈ çövrä yürgil “etrafında dolaş, etrafında dön”

zoura ≈ çövrä “çevre, dolay”

yaxuc ≈ yazuk “suç, günah”

yaxuclamis ≈ yazuklamış “günahkar”

inanurmê ≈ ınanurmen “inanırım”

inâdum ≈ ınandum “inandım”

inâgil ≈ınangıl “inan”

inâmac ≈ınanmak “inanç”

inâgaan ≈ ınangaan “inanan, inançlı, inanlı”

gic^{h}rarberurmên ≈ yikrar–berürmen “itiraf ederim”

gicrar berdim ≈ yikrar berdim “itiraf ettim”

7b

yic^{h}rar bergil ≈ yikrar bergil “itiraf et”

ỵ çạṛ ⟨gichrar berdi⟩ ≈ yikrar berdi “itiraf etti”

tanirmê ≈ tanırmen “tanırım, bilirim”

tanidum ≈ tanıdum “tanıdım, bildim”

tanigil ≈ tanıgıl “tanı, bil”

tanimac ≈ tanımak “tanıma, bilgi”

zan ≈ çan ▸ gam “endişe, kaygı, tasa” (Lat. cura, Far. gan ▸ gam)

congul açir^{ga}mach ≈ köngül açırgamak “pişmanlık”

yaparmê ≈ yaparmen “örterim”

yaptim ≈ yaptım “örttüm”

yapchil ≈ yapḫıl “ört”

yapchiz ≈ yapḫıç “kapak, örtü”

⟨usattirmen⟩ ≈ uzattırmen “yöneltirim, gönderirim”

⟨usattim⟩ ≈ uzattım “yönelttim, gönderdim”

oguturmê ≈ oḫuturmen[79] “eğitirim, yetiştiririm”

oguttum ≈ oḫuttum “eğittim, yetiştirdim”

ogutchil ≈ oḫutḫıl “eğit, yetiştir”

souascurmê ≈ sovaşkurmen ▸ sovaşurmen “kavga ederim”

jolga jururmê ≈ yolga yürürmen “yola koyulurum, yola çıkarım”

jolga jurdû ≈ yolga yürdüm “yola çıktım”

8a

jolga jur ≈ yolga yür “yola çık”

jol ≈ yol “yol, yolculuk”

issinurmen ≈ issinürmen “ısınırım”

issilic ≈ issilik “sıcaklık”

tanlarmê ≈ tanlarmen[80] ▸ tanglarmen “seçerim” (Lat. cernere)

tanladû ≈ tanladum ▸ tangladum “seçtim”

tanla ≈ tanla ▸ tangla “seç”

ticharmê ≈ tikärmen “dikerim”

tictim ≈ tiktim “diktim”

tichil ≈ tik[k]il ~ tikhil “dik”

---

[79] EDPT, bu kelimeyi *oqıt-* madde başı altında *ogut-* olarak vermektedir.

[80] Krş. KMT *tangıla-* ~ *tangla-* “seçmek, ayıklamak”.

tichmac ≈ tikmäk “dikme (elbise)”

i^{z}sanurmê ≈ işşänürmen[81] “güvenirim, inanırım, tevekkül ederim”

izzandum ≈ işşändüm “güvendim, inandım”

izzangil ≈ işşängil “güven, inan”

i^{z}sanmac ≈ işşänmäk “güven, inanç”

8b

susarmê ⟨ich sye⟩ ≈ süzärmen “süzerim”

suxdum ⟨ich sey⟩ ≈ süzdüm “süzdüm”

ascaundarmê ≈ aşka–ündärmen “yemeğe çağırırım”

toyga undadû ≈ toyga ündädüm “şölene çağırdım”

toyga unda ≈ toyga ündä “şölene çağır”

toy ≈ toy “şölen, şenlik”

⟨sohlanirmê⟩ ≈ sohlanırmen “arzularım”

yaratchan ≈ yaratḫan “yaradan”

yaratmac ≈ yaratmak “yaratma”

esich[..][82] japarmê ≈ eşik[ni] yaparmen “kapıyı kapatırım”

esichnj japtim ≈ eşikni yaptım “kapıyı kapattım”

esichnj jap ≈ eşikni yap “kapıyı kapat”

zoplarmê ≈ çöplärmen[83] “toplarım”

---

[81] Krş. Kar. *işan-* “inanmak” < *işen-*. Benzer bir örnek, Kar. *biyan-* < CC *biyen-* < T *begen-* değişimde de görülmektedir. Bu yüzden Ko. Wb.’in Kar. şekli öne sürerek *ışan-* okuması kabul edilemez.

[82] *-ni* hecesi siliktir.

zopladum ≈ çöplädüm “topladım”

zopla ≈ çöplä “topla”

cuyrug ≈ kuyruḫ “kuyruk”

boyn ≈ bo[y]ın “boyun”

bisʉirmis ≈ bişirmiş “pişmiş”

⟨batirrimê⟩ ≈ batırrımen “saklarım”

⟨batirdim⟩ ≈ batırdım “sakladım”

⟨batirmaga⟩ ≈ batırmaga “saklamaya, saklamak için”

⟨yiarmê jomdarimê⟩ ≈ yı[y]armen “toplarım, yığarım”, yomdarımen “toplarım”

⟨iydim jomdardim⟩ ≈ yıdım[84] “yığdım”, yomdardım “topladım”

⟨boyiow⟩ ≈ boyow “boya” (Alm. varbe)

⟨iycharmê ich velle⟩ ≈ yıkarmen “yıkarım”

⟨iomucti jildi⟩ ≈ yomuktı “toplandı, bir araya geldi”, yıldı “toplandı, yığıldı”

⟨iychte vellete⟩ ≈ yıktı “yıktı, devirdi”

9a

berumê ≈ berümen “veririm”

berdum ≈ berdüm “verdim”

ber ≈ ber “ver”

bageslarmê ≈ bagışlarmen “hediye ederim, bağışlarım”

---

[83] Krş. Kar. *çöple-* “toplamak”. Ko. Wb. *çopla-* okumuştur. Ko. Wb.’in varsaydığı t- > ç- değişimini, Codex Cumanicus’ta başka örneği olmadığı için kabul edemiyoruz.

[84] CC *yı(y)-* (< ET *yıg-*) fiili, geniş zaman çekiminde *yıy-*, geçmiş zaman çekiminde *yı-* şeklindedir.

bagesladum ≈ bagışladum “hediye ettim”

bagesla ≈ bagışla “hediye et”

bages ≈ bagış “hediye, bağış”

ouratũmê ≈ övrätürmen “öğretirim”

o[u]ratum ≈ övrät[t]üm “öğrettim”

ourat ≈ övrät “öğret”

osta ≈ osta “usta, üstad”

coarmen ≈ ko[y]armen “koyarım, bırakırım”

coydum ≈ koydum “koydum, bıraktım”

coygil ≈ koygıl “koy, bırak”

coygan chisi ≈ koygan kişi “koyup bırakan kişi”

uiurmê ≈ uyurmen “uyurum”

uyurdum ≈ uyurdum ▸ uyudum “uyudum”

uyugil ≈ uyugıl “uyu”

yarasur ≈ yaraşur “yaraşırım, layıkım”

yarasti ≈ yaraştı “yaraştı, uydu”

agrurmem ≈ agrurmen “agrım var”

9b

agerdum ≈ agırdum ▸ agrıdum “agrım vardı”

agremac ≈ agrımak “acı, ağrı”

yuctusururmê ≈ yük-tüşürürmen “yükümü boşaltırım, yükümü indiririm”

yuctusurdum ≈ yük-tüşürdüm “yükümü indirdim”

enarmê ≈ enärmen “inerim”

endim ≈ endim “indim”

engil ≈ engil “in”

elturmê ≈ eltürmen “götürürüm”

elttim ≈ elttim “götürdüm”

eltchil ≈ eltkil “götür, ilet”

ulasurmê ≈ üläşürmen “paylaşırım, bölüşürüm”

ulastum ≈ üläştüm “paylaştım, bölüştüm”

ulaschil ≈ üläşkil “paylaş”

ulasmac ≈ üläşmäk “paylaşma, bölüştürme”

esiturmê ≈ e[k]sitürmen “eksiltirim”

ecsittim ≈ eksittim “eksilttim”

ecsit ≈ eksit “eksilt”

ecsuc ≈ eksük “eksik”

10a

sesarmê ≈ şeşärmen “çözerim”

sestum ≈ şeştüm “çözdüm”

seschil ≈ şeşkil “çöz”

ayturmê ≈ ayturmen “söylerim”

aytım ≈ ayt[t]ım “söyledim”

ayt ≈ ayt “söyle”

toxarmê ≈ tözärmen “dayanırım, katlanırım”

toxdum ≈ tözdüm "dayandım"

toxgil ≈ tözgil "dayan"

tiarmê ≈ tı[y]armen "engellerim"

tyidun ≈ tıydun ▸ tıydum "engelledim"

tyimac ≈ tıymak "engel"

tinimdam chrarmê ≈ tınımdam k[e]rärmen ▸ tınımdan[85] k[e]çärmen "huzursuz olmak" (Lat. desperare)

tinimdam cheztim ≈ tınımdan keçtim "huzursuz oldum"

tanîdî chezmac ≈ tanımdın keçmäk ▸ tınımdın keç "huzursuz ol"

tinîdî chezmac ≈ tınımdın keçmäk "huzursuzluk"

10b

karisurmê *vel* abrarmê ≈ karışurmen *veya* abrarmen "korurum, savunurum"

kaĩstim *vel* abradum ≈ karıştım *veya* abradum "korudum, savundum"

karis *vel* abra ≈ karış *veya* abra "koru, savun"

kaĩsmac *vel* abramac ≈ karışmak *veya* abramak "koruma"

nacs larmê ≈ nakşlarmen "nakş ederim, resmederim"

nacs ladum ≈ nakşladum "nakş ettim, resmettim"

nacs la ≈ nakşla "nakş et, resmet"

nacs ≈ nakş "nakş, resim"

---

[85] Buradaki kelime, Codex Cumanicus'un Almanca kısmında *arı–tindän* gibi ince ünlülü yazımları mevcut olan *tin* "ruh" değildir. Bu kelime, Almanca kısmında *tın-* "dinlenmek, istirahat etmek" olarak geçen fiilden F.İ.Y –Im ekiyle türemiş bir isim olmalıdır. Krş. KMT *tınım* "huzur".

ziray ≈ çıray "suret"

cusanurmê ≈ küsänürmen "arzularım"

cusandum ≈ küsändüm "arzuladım"

c ≈ k[üsängil] "arzula"

cusamac ≈ küsä[n]mäk "arzu"

bernalurmê ⟨bernelimê⟩ ≈ bernälür–men ▸ bernälü–men, berneli–men "borçluyum"

bernalu boldum ≈ bernälü boldum "borçlandım"

borz ≈ borç "borç"

borzli ≈ borçlı "borçlu"

aldarmê ≈ aldarmen "aldatırım"

aldadum ≈ aldadum "aldattım"

alda ≈ alda "aldat"

aldamac ≈ aldamak "hile, aldatma"

sozulurmê *vel* çuçulurmê ≈ soçulurmen *veya* çuçulurmen "soyunurum"

sozuldum ≈ soçuldum "soyundum"

suzul ≈ suçul "soyun"

11a

bay ≈ bay "zengin, varlıklı"

baylic ≈ baylık "zenginlik"

ya̱zanurmê ≈ yaçanurmen "utanırım, çekinirim"

ya̱zandum ≈ yaçandum "utandım, çekindim"

ya̲zam ≈ yaçam ▸ yaçan “utan, çekin”

ya̲zâmac ≈ yaçanmak “utanç, çekince”

girtarmê ≈ yırtarmen (cırtarmen?) “yırtarım”

girttum ≈ yırttum “yırttım”

girtchil ≈ yırtḫıl “yırt”

girtmac ≈ yırtmak “yırtma”

⟨tabuschirmen⟩ ≈ tabuşırmen “tartışırım”

⟨tabuschtim⟩ ≈ tabuştım “tartıştım”

⟨kym maga bersa mendagar beraym kym maga bermassa mendagar berman⟩

≈ kim maga bersä mend[ä]–agar berä[y]im kim maga bermäzsä mend[ä]–agar bermän

“kim bana verirse ben de ona veririm, kim bana vermezse bende ona vermem”

satum alurmê ≈ satum[86] alurmen “satın alırım”

satum adum ≈ satum a[l]dum “satın almak”

satum algil ≈ satum algıl “satın al”

satum almac ≈ satum almak “satın alma”

cuyarmê ≈ küyärmen “beklerim, sabrederim”

cuydum ≈ küydüm “bekledim, sabrettim”

cuygil ≈ küygil “bekle, sabret”

11b

---

[86] *Satun* olarak da okunabilir.

atlanurmê ≈ atlanurmen “ata binerim”

atlandum ≈ atlandum “ata bindim”

atlan ≈ atlan “ata bin”

sondururmê ≈ söndürürmen “söndürürüm”

sondurdû ≈ söndürdüm “söndürdüm”

sondur ≈ söndür “söndür”

çigharmê ≈ çıḫarmen “çıkarım”

zigtum ≈ çıḫtum “çıktım”

zigchil ≈ çıḫkıl “çık”

tastin ≈ taştın “dış, dışarısı”

zigarurmê ≈ çıḫarurmen “çıkarırım”

zigardun ≈ çıḫardun ▸ çıḫardum “çıkardım”

zigargil ≈ çıḫargıl “çıkar”

tanlasurmê ≈ tanlaşurmen “incelerim” (Lat. examinare)

tanlastin ≈ tanlaştın ▸ tanlaştım “inceledim”

tanlas ≈ tanlaş “incele”

coparurmen ≈ koparurmen “kurarım, inşa ederim” (Lat. edificare)

cobardun ≈ kobardun ▸ kobardum “kurdum, inşa ettim”

cobar ≈ kobar “kur, inşa et”

cobarmac ≈ kobarmak “inşa”

cutulurmê ≈ kutulurmen “kurtulurum”

cutuldum ≈ kutuldum “kurtuldum”

cutulgil ≈ kutulgıl “kurtul”

cutulmis ≈ kutulmış “kurtulmuş (olan)”

12a

cutulmac ≈ kutulmak “kurtuluş”

bosanurmê ≈ boşanurmen “serbest kalırım”

bosandum ≈ boşandum “serbest kaldım”

bosan ≈ boşan “serbest kal”

bosanmac ≈ boşanmak “serbest kalma”

charg etarmê ≈ ẖarc etärmen “harcarım”

charg ettin ≈ ẖarc ettin ▸ ẖarc ettim “harcadım”

charg et ≈ ẖarc et “harca”

yayarmê ≈ yayarmen “yayarım”

yaydum ≈ yaydum “yaydım”

yaygil ≈yaygıl “yay”

arinurmê ≈ arınurmen “arınırım”

arindum ≈ arındum “arındım”

aringil ≈ arıngıl “arın”

arîmac ≈ arınmak “arınma”

arinmaga ≈ arınmaga “arınmak için, arınmaya”

congul izinda aiturme[.] ≈ köngül içindä ayturme[n] “(bir şey üzerine) düşünüp taşınırım, bir şey için karar veririm”

congul izinda aytum ≈ köngül içindä ayt[t]um “(bir şey üzerine) düşünüp taşındım”

congul da ayt ≈ köngüldä ayt “(bir şey üzerine) düşünüp taşın”

congul izinda aitmac ≈ köngül içindä aytmak “(bir şey üzerine) düşünüp taşınma”

bacha ururmen ≈ baẖa ururmen “değer biçerim”

bacha urdun ≈ baẖa urdun ▸ baẖa urdum “değer biçtim”

bacha ur ≈ baẖa ur “değer biç”

bacha ≈ baẖa “değer, paha”

12b

tusaturmê ≈ tüzätürmen “düzeltirim”

tuxattum ≈ tüzättüm “düzelttim”

tuxat ≈ tüzät “düzelt”

tux ≈ tüz “düz, doğru”

tusacmis ≈ tüzäkmiş ▸ tüzätmiş “düzeltilmiş”

etarmê ≈ etärmen “yaparım, ederim”

etim ≈ et[t]im “yaptım, ettim”

etchil ≈ etkil “yap, et”

us ≈ us[87] (?) “gerçek, hakikat, olgu, vakıa” (Lat. factum)

bolurmê ≈ bolurmen “olurum”

boldum ≈ boldum “oldum”

boldumedi ≈ boldum–edi “oldum idi”

berchiturmê ⟨*vel* berketerm̄⟩ ≈ berkitürmen *veya* berk–etermen “sağlamlaştırırım”

---

[87] Ko. Wb. bu kelimeyi *uz* maddebaşı altında vermiş ve Latince ‘factum’un yanına bir soru işareti koymuştur.

berchittun ≈ berkittün ▸ berkittüm “sağlamlaştırdım”

berchitchil ≈ berkitkil “sağlamlaştır”

berch ≈ berk “sağlam”

azturmê ≈ aç–turmen “açım”

13a

aztim ≈ açtım “acıktım”

az bol ≈ aç bol “acık”

az ≈ aç “aç”

ussurmê ≈ üşşürmen “üşürüm”

usidum ≈ üşidüm “üşüdüm”

saoc ≈ savok “soğuk”

egirurme ⟨*vel* jirimen⟩ ≈ egirürme[n] *veya* i[y]irimen[88] “ip eğiririm”

egirdum ⟨jirdim⟩ ≈ egirdüm, i[y]irdim “ip eğirdim”

egirgil ⟨jirgil⟩ ≈ egirgil, i[y]irgil “ip eğir”

yp ≈ ip “ip”

chazarmê ≈ kaçarmen “kaçarım”

chaztum ≈ kaçtum “kaçtım”

chazchil ≈ kaçḫıl “kaç”

sindururmê ≈ sındururmen “kırarım”

sindurdum ≈ sındurdum “kırdım”

sindur ≈ sındur “kır”

[88] Ko. Wb. bu kelimeyi *yir*- olarak okumuştur.

sindurmac ≈ sındurmak “kırmak”

yangilurmê ≈ yangılurmen “yanılırım, hata ederim”

yangildum ≈ yangıldum “yanıldım, hata ettim”

yangilmac ≈ yangılmak “yanlış, hata”

ogrularmê ⟨ogurlarm̄⟩ ≈ ogrularmen, ogurlarmen “çalarım, hırsızlık yaparım”

ogrulardum ≈ ogrulardum ▸ ogruladum “çaldım, hırsızlık yaptım”

ogrula ≈ ogrula “çal, hırsızlık yap”

ogrulamac ≈ ogrulamak “hırsızlık”

13b

zizac ≈ çiçäk “çiçek”

yemis ≈ yemiş “meyve”

buniat etarmê ≈ bunyat etärmen “kurarım, tesis ederim”

buniat etis ≈ bunyat etiş ▸ ettüm “kurdum, tesis ettim”

buniat echil ≈ bunyat e[t]kil “kur, tesis et”

buniat ≈ bunyat “temel, esas”

berchiturmê ≈ berkitürmen “berkitirim, sağlamlaştırırım”

berchittim ≈ berkittim “berkittim, sağlamlaştırdım”

berchit ≈ berkit “berkit, sağlamlaştır”

cun ≈ kün[89] “güç, kudret, kuvvet”

rox ⟨*vel* orozun⟩ ≈ roz *veya* orozun “şans, talih” (Far. bachat)

maana *vel* turlij ≈ maana *veya* türliy “tür, tabiyat, yaradılış, nitelik” (Lat. Forma)

---

[89] Krş. KMT *kün* “güç, kuvvet, kudret”. Ko. Wb. *kun* okumuştur.

maana ≈ maana “tür, tabiyat, yaradılış, nitelik” (Lat. modus)

urmach ≈ urmak “kamçı, kırbaç”

tutum ≈ tütün “duman”

tesich ≈ teşik “delik, açıklık”

temir ≈ temir “demir”

⟨bollach⟩ ≈ bollaḫ “kaynak”

⟨ochus⟩ ≈ öküz ▸ ögüz “nehir, akıntı”

ogri ≈ ogrı “hırsız”

⟨kassirmen⟩ ≈ kaşşırmen “sürterim”

⟨kassadim⟩ ≈ kaşşadım “sürttüm”

14a

souunurme ⟨bieni[rmen]⟩ ≈ sövünürme[n], bi[y]eni[rmen] “sevinirim”

souundum ⟨biendi[m]⟩ ≈ sövündüm, bi[y]endim “sevindim”

souungil ≈ sövüngil “sevin”

souunmac ≈ sövünmäk “sevinç”

⟨byenip biip schrekinv (? de)⟩ ≈ bi[y]enip “sevinerek” bi[y]ip[90] “dans ederek”

casirmê ≈ kaşırmen “sürterim, kaşırım”

casidun ≈ kaşıdun ▸ kaşıdum “sürttüm, kaşıdım”

casigil ≈ kaşıgıl “sürt, kaşı”

yage ≈ yagı “kavga, savaş” (Far. jank)

tatarmê ≈ tatarmen “tadarım”

---

[90] CC *beyi-* ~ *biyi-* < *böyi- < ET *bödi-* “dans etmek”

tattin ≈ tattın ▸ tattım “tattım”

tatchil ≈ tatkıl “tat”

tatmac ≈ tatmak “tat, lezzet”

14b

agerlarmê ≈ agırlarmen “hürmet ederim” (Lat. honorare)

agerladun ≈ agırladun ▸ agırladum “hürmet ettim”

agerladum ≈ agırladum ▸ agırla “hürmet et”

ager ≈ agır “saygı, hürmet”

yuclarmê ≈ yüklärmen “yüklerim”

yucladun ≈ yüklädün ▸ yüklädüm “yükledim”

yucla ≈ yüklä “yükle”

yuc ≈ yük “yük”

yylarmê ≈ yılarmen[91] “koklarım”

jyladum ≈ yıladum “kokladım”

jylagil ≈ yılagıl “kokla”

jylamac ≈ yılamak “koku, koku duyusu”

mulcrarmê ≈ mülkrärmen “miras alırım”

mulcradû ≈ mülkrädüm “miras aldım”

mulcri ≈ mülkri ▸ mülkrä (?) “miras al”

mulclamac ≈ mülklämäk ▸ mülkrämäk (?) “miras”

---

[91] Yıla- [yīla-] < *yıyla- < ET yıd+la-; krş. BM, TA *yile-* “koklamak”. Ko. Wb. bu kelimeyi *ıyla-* olarak okumuştur. Kendisinin burada bir y- düşmesi varsaydığını zannediyoruz: ıyla- < yıyla- < ET yıd+la-.

15a

mendabar ≈ mendä-bar “benimdir, bende var”

tegdj ≈ tegdi “sahiptim, benimdi” (Lat. habuj)

sagabolsû ≈ saga–bolsun “senindir, sana aittir” (Lat. habeas)

youaslic ≈ yovaşlık “alçakgönüllülük, tevazu”

⟨condurimê⟩ ≈ kondurımen “misafir ederim, ağırlarım” (Lat. hospito)

baslarmê ≈ başlarmen[92]

⟨oruz tutar^{ir}men tutû⟩ ≈ oruç tutarmen (tutırmen) “oruç tutarım”, [oruç] tut[t]um “oruç tuttum”

⟨or^{u}z tut⟩ ≈ oruç tut “oruç tut”

⟨oruz⟩ ≈ oruç “oruç”

baslarmê ≈ başlarmen “başlarım”

basladum ≈ başladum “başladım

baslagil ≈ başlagıl “başla”

bas ≈ baş “baş, başlangıç, üst taraf”

anglarmê ≈ anglarmen “anlarım”

angladû ≈ angladum “anladım”

anglagil ≈ anglagıl “anla”

anglamac ≈ anglamak “akıl, zeka” (Lat. intellectus)

15b

---

[92] Buraya yanlışlıkla *oruç tutarmen* yerine *başlarmen* yazılmıştır.

buiuramê ≈ buyuramen “emrederim, buyururum”

buiurdun ≈ buyurdun ▸ buyurdum “emrettim, buyurdum”

buiur ≈ buyur “emret”

yeta^{r}mê ≈ yetärmen “bağlarım, birleştiririm”

yettim ≈ yettim “bağladım, birleştirdim”

yetchil ≈ yetkil “bağla, birleştir”

cheyarmê ≈ keyärmen “giyerim”

cheydû ≈ keydüm “giydim”

cheygil ≈ keygil “giy”

ton *vel* oprac ≈ ton *veya* oprak “giysi, kıyafet”

opchalarmê ≈ öpkälärmen “kızarım, öfkelenirim”

opchaladun ≈ öpkälädün ▸ öpkälädüm “kızdım, öfkelendim”

opchala ≈ öpkälä “kız, öfkelen”

opcha ≈ öpkä “öfke”

yarig etarmê ≈ yarıḫ etärmen “aydınlatırım”

yrig ≈ ırıḫ ▸ y[a]rıḫ “ışık, aydınlık”

tartinu^{r}mê ≈ tartınurmen “hayal ederim, tasavvur ederim”

tartindum ≈ tartındum “hayal ettim, tasavvur ettim”

tartingil ≈ tartıngıl “hayal et, tasavvur et”

ixdarmê ≈ izdärmen “ararım”

ixdardin ≈ izdärdin ▸ izdädim “aradım”

ixdagil ≈ izdägil “ara”

ixdamac ≈ izdämäk “aramak”

16a

sorarmê ≈ sorarmen “sorarım”

sordun ≈ sordun ▸ sordum “sordum”

sorgil ≈ sorgıl “sor”

yara etarmê ≈ yara etärmen “yaralarım”

yara ettin ≈ yara ettin ▸ yara ettim “yaraladım”

yara etchil ≈ yara etkil “yarala”

eliclarmê ≈ eliklärmen “alay ederim”

elicladum ≈ eliklädüm “alay ettim

eliclagil ≈ eliklägil “alay et”

eliclamac ≈ eliklämäk “alay, istihza”

sisarmê ≈ şişärmen “şişerim”

sistin ≈ şiştin ▸ şiştim “şiştin”

sistchil ≈ şiştkil “şiş”

sismac ≈ şişmäk “şişme, şişkinlik”

yaturmê ≈ yaturmen “yatarım”

yattun ≈ yattun ▸ yattum “yattım”

yatchil ≈ yatkıl “yat”

⟨jargularmê tørulermê⟩ ≈ yargularmen, törülermen “yargılarım, hüküm veririm”

⟨iarguladim tøruladim⟩ ≈ yarguladım, törülädim “yargıladım, hüküm verdim”

16b

⟨juuãmen⟩ ≈ yuvarmen “yıkarım”

⟨juudun⟩ ≈ yuvdun ▸ yuvdum “yıkadım, yudum”

⟨ju⟩ ≈ yu[93] “yıka”

oynarmê ≈ oynarmen “oynarım”

oynardum ≈ oynardum ▸ oynadum “oynadım”

oynagil ≈ oynagıl “oyna”

oyn ≈ o[y]ın “oyun”

soslarmê ≈ sözlärmen “konuşurum”

sosladum ≈ sözlädüm “konuştum”

soslagil ≈ sözlägil “konuş”

soslamac ≈ sözlämäk “konuşma, sohbet”

17a

giltradi ≈ yıltradı (cıltradı?) “şimşek çaktı”

giltãr ≈ yıltrar (cıltrar?) “şimşek çakar”

giltramac ≈ yıltramak (cıltramak?) “şimşek”

yarmê ≈ ı[y]armen “gönderdim, salıverdim”

yydun ≈ ıydun ▸ ıydum “gönderdim, salıverdim”

yygil ≈ ıygıl “gönder, salıver”

elzi ≈ elçi “elçi”

tururmê ⟨*vel* calirmê⟩ ≈ tururmen *veya* kalırmen “kalırım”

---

[93] Çekimli kök *yuv-*, emir kökü ise *yu-* olmalıdır.

turdun ⟨caldim⟩ ≈ turdun ▸ turdum “kaldım”, kaldım “kaldım”

turgil ⟨calgil⟩ ≈ turgıl, kalgıl “kal”

yurt ≈ yurt “mesken”

alisurmê ≈ alışurmen “değiş tokuş ederim, takas ederim”

alistun ≈ alıştun ▸ alıştum “değiş tokuş ettim, takas ettim”

techsir ≈ teksir “değiş tokuş”

alsturmac ≈ al[ı]şturmak “değiş tokuş, takas”

17b

olarmê ≈ ölärmen “ölürüm”

oldum ≈ öldüm “öldüm”

olum ≈ ölüm “ölüm”

tanglarmê ≈ tanglarmen “şaşarım, şaşırırım”

tangladû ≈ tangladum “şaşırdım”

caristururmê ≈ karışturexcluded

bulgasturdun ≈ bulgaşturdun ▸ bulgaşturdum “karıştırdım”

caristur bulgastur ≈ karıştur *veya* bulgaştur “karıştır”

zaynarmê ≈ çaynarmen “çiğnerim, kemiririm”

zaynadun ≈ çaynadun ▸ çaynadum “çiğnedim”

zianagil[94] ≈ çanagıl ▸ çaynagıl “çiğne”

sachex ≈ sakız “sakız”

bisturumê ≈ biştürümen “olgunlaştırırım”

---

[94] *Zainagil* yerine bir yazım yanlışı olmalıdır.

bisurtim ≈ bişürtim “olgunlaştırdım”

olzarmen ≈ ölçärmen “ölçerim”

olzttum ≈ölçttüm ▸ ölçtüm “ölçtüm”

olzchil ≈ ölçkil “ölç”

olza ≈ ölçä “ölçü, ölçek”

batarmê ≈ batarmen “batarım”

battim ≈ battım “battım”

jilek ≈ yilek ▸ yilik “ilik”

18a

tislarmê ≈ tişlärmen “ısırırım”

tisladun ≈ tişlädün ▸ tişlädüm “ısırdın”

tisla ≈ tişlä “ısır”

tislamac ≈ tişlämäk “ısırık”

⟨ongarmê valwit⟩ ≈ ongarmen “(sararıp) solarım”

⟨ondim⟩ ≈ ondım ▸ ongdım “(sararıp) soldum”

ottalarmê ≈ ottalarmen “iyileştiririm, tedavi ederim”

ottaladum ≈ ottaladum “iyileştirdim, tedavi ettim”

ottala ≈ ottala “iyileştir, tedavi et”

ot ≈ ot “em, ilaç”

eygirac etarmê ≈ eygiräk etärmen “daha iyi duruma getiririm”

eygirac ettim ≈ eygiräk ettim “daha iyi duruma getirdim”

eygirac et ≈ eygiräk et “daha iyi duruma getir”

tergirman ⟨tãtarm⟩ ≈ tergirmän ▸ tegirmän tartarm[en] “değirmeni döndürürüm”

tegirmâ ⟨tartim⟩ ≈ tegirmän tart[t]ım “değirmeni döndürdüm”

tegirmâ ⟨tart⟩ ≈ tegirmän tart “değirmeni döndür”

tegirmâ ≈ tegirmän “değirmen”

tegirmâzi ≈ tegirmänçi “değirmenci”

tepraturmê ≈ teprätürmen “hareket ettiririm”

teprattin ≈ teprättin ▸ teprättim “hareket ettirdim”

tepratchil ≈ teprätkil “hareket ettir”

tepratmac ≈ teprätmäk “hareket”

corgusurmê ≈ körgüzürmen “gösteririm”

corguxdun ≈ körgüzdün ▸ körgüzdüm “gösterdim”

corguxgil ≈ körgüzgil “göster”

corguxmac ≈ körgüzmäk “gösterme, işaret etme”

otunzcha berumê ≈ ötünçkä berümen “ödünç veririm”

otunzcha berdû ≈ ötünçkä berdün ▸ berdüm “ödünç verdim”

otunzcha ber ≈ ötünçkä ber “ödünç ver”

otûz ≈ ötünç “ödünç”

⟨tagz⟩ ≈ tagıç (?) “dağ”

⟨tagellar⟩ ≈ tagıllar ▸ taglar “dağlar, sıra dağ”

⟨ianirmê ich drowe⟩ ≈ yanırmen “tehdit ederim”

⟨ianadim⟩ ≈ yanadım “tehdit ettim”

18b

tengisda yururmê ≈ tengizdä yürürmen “yelkenliyle denizde giderim”

tengisda yurdum ≈ tengizdä yürdüm “yelkenliyle denizde gittim”

tengisda yurugil ≈ tengizdä yürügil “yelkenliyle denizde git”

tengisda yurugan ≈ tengizdä yürügän “gemici, denizci”

tilaman ≈ tilämän “istemiyorum” (Lat. nolo)

tilamadum ≈ tilämädüm “istemedim”

⟨tillemagil⟩ ≈ tillemägil “isteme”

habar ≈ habar “haber”

aser ≈ aşır “düğün”

bestlarmê ≈ bestlärmen “beslerim”

⟨senig søsini bestlermê nô curo vba tua⟩ ≈ sening sözini bestlermen “senin sözüne değer veriyorum”

bestladun ≈ bestlädün ▸ bestlädüm “besledin”

bestlagil ≈ bestlägil “besle”

bestlamac ≈ bestlämäk “gıda, besin”

bogulurmen | ⟨bugulurmê⟩ ≈ bogulurmen, bugulurmen “(suda) boğulurum”

boguldum ≈ boguldum “(suda) boğuldum”

bogulmac ≈ bogulmak “boğulma”

tanarmê ≈ tanarmen “inkar ederim”

tandum ≈ tandum “inkar ettim”

tangil ≈ tangıl “inkar et”

sanarmê ≈ sanarmen “sayarım”

sanadum ≈ sanadum “saydım”

sanagil ≈ sanagıl “say”

san ≈ san “sayı”

yuxarmê ≈ yüzärmen “yüzerim”

yuxardum ≈ yüzärdüm ▸ yüzdüm “yüzdüm”

yuxgil ≈ yüzgil “yüz”

yxganchisi ≈ y[ü]zgän–kişi “yüzücü”

19a

⟨tuarmê⟩ ≈ tu[v]armen “doğarım”

togarmen ≈ togarmen “doğarım”

togdum ≈ togdum “doğdum”

toggil ≈ toggıl “doğ”

togmac ≈ togmak “doğum, doğma”

tougam ≈ tovgam ▸ tovgan “doğan, doğmuş olan”

kar yagar ≈ kar yagar “kar yağar”

kar yagdi ≈ kar yagdı “kar yağdı”

kar ≈ kar “kar”

burzac ≈ burçak “dolu” (Far. toolu)

atagirmê ≈ at–[t]aẖırmen “isim veririm”

atagdim ≈ at–[t]aẖdım “isim verdim”

attagil ≈ attagıl ▸ at–taẖ[k]ıl “isim ver”

at ≈ at “ad, isim”

xian etarmê ≈ zi[y]an etärmen “zarar veririm”

xian ettin ⟨izan et⟩ ≈ zi[y]an ettin ▸ ettim, izan et[tim] “zarar verdim”

xian etchil ≈ zi[y]an etkil “zarar ver”

19b

jarasturur mê ≈ yaraşturur men “düzenlerim, tertip ederim”

jarastirdû ≈ yaraştırdum “düzenledim, tertip ettim”

jarastur ≈ yaraştur “düzenle, tertip et”

jarasturmac ≈ yaraşturmak “düzen, tertib”

unuturmê ≈ unuturmen “unuturum”

unuttum ≈ unuttum “unuttum”

unutchil ≈ unutkıl “unut”

unutmac ≈ unutmak “unutmak, unutkanlık”

unutcham ≈ unutkam ▸ unutkan “unutan, unutkan”

yolugurmê ≈ yoluḫurmen “karşılaşırım”

yolugttun ≈ yoluḫttun ▸ yoluḫtum “karşılaştım”

yolugchil ≈ yoluḫkıl “karşılaş”

corgusurmê ≈ körgüzürmen “gösteririm, işaret ederim”

corgxdum ≈ körg[ü]zdüm “gösterdim, işaret ettim”

corgux ≈ körgüz “göster, işaret et”

oparmê ≈ öpärmen “öperim”

optum ≈ öptüm “öptüm”

opchil ≈ öpkil “öp”

opmac ≈ öpmäk “öpücük”

20a

mecunem (Far.)

octundum ≈ öktündüm “gücendirdim, rencide ettim”

octunguil ≈ öktüngüil ▸ öktüngil “gücendir, rencide et”

cotunmac ≈ kötünmäk ▸ öktünmäk “hakaret, tahkir”

⟨sijermen⟩ ≈ siyermen “işerim”

⟨sijdum⟩ ≈ siydüm “işedim”

⟨sijgil⟩ ≈ siygil “işe”

⟨szi⟩ ≈ szi ▸ si[95] “sidik, idrar”

cherac tur ≈ keräk tur “gereklidir”

cherac edi ≈ keräk edi “gerekliydi”

ys ≈ iş “iş” (Lat. opus)

20b

kuzun ietar ≈ küçün ▸ küçüm yetär “gücüm yeter, muktedirim” (Lat. possum)

kuzun ietti ≈ küçün ▸ küçüm yetti “gücüm yetti, muktedirdim” (Lat. possuj)

kuzun ≈ küçün ▸ küçüm “yapabilme, gücü yetme, muktedir olma”

colarmê ≈ kolarmen “rica ederim, isterim”

coldum ≈ koldum “rica ettim, istedim”

colgil ≈ kolgıl “rica et, iste”

colmac ≈ kolmak “rica”

---

[95] Ko. Wb. bu kelimeyi *siy* olarak okuyor. Kelime, ET *sig* “idrar” kelimesinin gelmektedir.

anuclarmê ≈ anuklarmen “hazırlarım”

anucladum ≈ anukladum “hazırladım”

anuclagil ≈ anuklagıl “hazırla”

anuclamac ≈ anuklamak “hazırlık”

elturmem ≈ eltürmem ▸ eltürmen “taşıyıp götürürüm”

eltum ≈ elt[t]üm “taşıyıp götürdüm”

limen ≈ limen “liman” (Far. limanj)

asarmen ⟨*vel* ylermen⟩ ≈ asarmen *veya* ilermen “asılırım, sarkarım”

astum ⟨ildim⟩ ≈ astum, ildim “asıldım, sarktım” (Far. asstu)

aschil ⟨ilgil⟩ ≈ askıl, ilgil “asıl, sark” (Far. aschil)

21a

yglarmen ≈ ıglarmen “ağlarım”

ygladum ≈ ıgladum “ağladım”

yglagil ≈ ıglagıl “ağla”

yglamac ≈ ıglamak “ağlama”

yarasurmê ≈ yaraşurmen “hoşa giderim, beğenilirim”

yarastin ≈ yaraştın ▸ yaraştım “hoşa gittim, beğenildim”

yarasmis ≈ yaraşmış “iyilik, lütuf, hatır”[96] (Lat. placitun)

sasirmê ≈ sasırmen “çürürüm”

sasidum ≈ sasıdum “çürüdüm”

---

[96] *Yaraşmış*’ın sıfat olması beklenirdi. Belki de Lat. placitun ▸ placitus “hoşa giden” olmalıdır.

buyurumê ≈ buyurumen “emrederim” (Lat. praecipere)

buyurdun ≈ buyurdun ▸ buyurdum “emrettim”

buyurgil ≈ buyurgıl “emret”

buyuruc ≈ buyuruk “emir, talimat”

yamgur yagar ≈ yamgur yagar “yağmur yağar”

yamgur yagdi ≈ yamgur yagdı “yağmur yağdı”

yamgur ≈ yamgur “yağmur”

as berumen ≈ aş berümen “beslerim, yemek veririm”

as berdum ≈ aş berdüm “besledim, yemek verdim”

bestla ≈ bestlä “besle, yemek ver”

sanzarmê ≈ sançarmen “saplarım”

sanztim ≈ sançtım “sapladım”

sanzchil ≈ sançkıl “sapla”

sanzmac ≈ sançmak “saplama, delme”

21b

sagenurmê ≈ sagınurmen “düşünürüm, zannederim, kastederim, inanırım” (Lat. putare)

sangedum ≈ sangı[n]dum ▸ sagındum “düşündüm, zannettim, inandım”

sangengil ≈ sangıngıl ▸ sagıngıl “düşün, zannet, inan”

sagenmac ≈ sagınmak “düşünme, düşünce, fikir”

pesmâ bolurmê ≈ peşman bolurmen “pişman olurum”

pesmâ boldum ≈ peşman boldum “pişman oldum”

pesmâ ≈ peşman “pişman”

pesmâ bogil ≈ peşman bo[l]gıl “pişman ol”

tarac ticarmê ≈ täräk tikärmen “ağaç dikerim”

terac tictim ≈ teräk tiktim “ağaç diktim”

terac tich ≈ teräk tik “ağaç dik”

terac tichmac ≈ teräk tikmäk “ağaç dikme”

chochumt̃ ≈ köküm–tur “dahilim, aidim” (Lat. ptineo, Far. ches em)

ururmê ≈ ururmen “vururum”

urdum ≈ urdum “vurdum”

ur ≈ ur “vur”

tanuc luc berumê ≈ tanukluk berümen “tanıklık ederim”

chemisurmê ≈ kemişürmen “(kenara) atarım”

chemistin ≈ kemiştin ▸ kemiştim “(kenara) attım”

chemischil ≈ kemişkil “(kenara) at”

22a

⟨jaxoc⟩ ≈ yazok “günah”

⟨elelic⟩ ≈ elelik ▸ ellik “barış”

⟨jon⟩ ≈ yon[97] “saç”

chorcharmê ≈ korkarmen “korkarım”

chortun ≈ kor[k]tun ▸ kor[k]tum “korktum”

chor chil ≈ kor[k]kıl “kork”

---

[97] Ko. Wb. bu kelimeyi *yun* olarak okumuştur fakat krş. Kzk. *jon* “saç”.

chormac ≈ kor[k]mak “korku”

charau ≈ karav “mükafat, ödül”

baclurarmen ≈ baklurarmen ▸ baluklarmen “balık tutarım”

balucladû ≈ balukladum “balık tuttum”

balucra ≈ balukla “balık tut”

baluc ≈ baluk “balık”

coyarmê ≈ koyarmen “koyarım”

coydum ≈ koydum “koydum”

coygil ≈ koygıl “koy”

bulczi ≈ bulkçı[98] ▸ balukçı “balıkçı”

⟨jarle⟩ ≈ yarlı “fakir, muhtaç”

⟨iarlelik⟩ ≈ yarlılık “fakirlik”

⟨bitirrimê⟩ ≈ bitirrimen “bitiririm, tamamlarım”

⟨bitirdim⟩ ≈ bitirdim “bitirdim, tamamladım”

⟨bitirmak volbrengūge⟩≈ bitirmäk “tamamlama, sonuçlandırma, nihayete erdirme”

22b

⟨tinglarmen⟩ ≈ tınglarmen “dinlenirim”

⟨tingladun⟩ ≈ tıngladun ▸ tıngladum “dinlendim”

⟨tingla⟩ ≈ tıngla “dinlen”

tinglamac ≈ tınglamak “dinlenme, istirahat, sükunet, sessizlik, huzur”

---

[98] Gabain, bu kelimeyi *bolqčı* okumakta ve *bolukçı (< balukçı) şeklinden geliştiğini düşünmektedir. Bizce bu kelime yalnızca bir yazım yanlışıdır.

⟨ysdermen⟩ ≈ isdermen “ararım, araştırırım, incelerim, sorarım”

~~yxdarmê~~ ≈ izdärmen “ararım, araştırırım, incelerim” (Lat. quaerere)

~~yxdadum~~ ⟨ysdedum⟩ ≈ izdädüm, isdedüm “aradım, araştırdım, inceledim”

yxdagil ⟨ysdegil⟩ ≈ izdägil, isdegil “ara, araştır, incele”

yxdamac ⟨ysdemek⟩ ≈ izdämäk, isdemek “arama, inceleme, araştırma, sorgu”

daaue ⟨daw⟩ ≈ daavı ~ daave, daw “arama, inceleme, araştırma, sorgu”

tafs etarmê ≈ tafş etärmen “vazgeçerim, bırakırım” (Lat. quito)

tafs etum ≈ tafş et[t]üm “vazgeçtim, bıraktım”

tafs et chil ≈ tafş etkil “vazgeç, bırak”

tafs etmac ≈ tafş etmäk “vazgeçme, bırakma”

23a

chaytarumê ≈ kaytarumen “geri veririm”

chaytardun ≈ kaytardun ▸ kaytardum “geri verdim”

chaytargil ≈ kaytargıl “geri ver”

yularmen ≈ yularmen “çözerim, alırım, kurtarırım”

yuldum ≈ yuldum “çözdüm, aldım, kurtardım”

yulgil ≈ yulgıl “çöz, al, kurtar”

yulmac ≈ yulmak “kurtuluş”

coyarmê ≈ koyarmen “bırakırım”

coydun ≈ koydun ▸ koydum “bıraktım”

coygil ≈ koygıl “bırak”

coigan ≈ koygan “koyan, bırakan”

bexarmê ≈ bezärmen “vazgeçerim, bezerim”

bexdum ≈ bezdüm “vazgeçtim, bezdim”

bexgil ≈ bezgil “vazgeç”

carau berumê ≈ karav berümen “ödüllendiririm, mükafatlandırırım”

carau berdum ≈ karav berdüm “ödüllendirdim, mükafatlandırdım”

carau bergil ≈ karav bergil “ödüllendir, mükafatlandır”

carauxî bermac ≈ karavsını bermäk “ödüllendirme, mükafatlandırma”

yulurmen ≈ yülürmen “tıraş ederim”

yuludum ≈ yülüdüm “tıraş ettim

yulugil ≈ yülügil “tıraş et”

yuluguz ≈ yülügüç “ustura”

23b

cayra alurmê ≈ ka[y]ıra alurmen “geri alırım”

ceyiri aldum ≈ keyiri ▸ kayırı aldum “geri aldım”

ceyri algil ≈ ke[y]iri ▸ kayırı algıl “geri al”

ceyri almac ≈ ke[y]iri ▸ kayırı almak “geri alma”

chendima tutarmê ≈ kendimä tutarmen “geri dururum, kendimi tutarım”

chendima tutû ≈ kendimä tut[t]um “geri durdum, kendimi tuttum”

chendima tutchil ≈ kendimä tutkıl “geri dur, kendini tut”

chondarumê ≈ köndärümen “düz hale getiririm, düzeltirim”

chondardum ≈ köndärdüm “düzelttim”

chondargil ≈ köndärgil “düzelt”

choiuj ≈ köyüy ▸ könü “düz, doğru”

baskac ≈ baskak “yönetici, vali”

chetarmê ≈ ketärmen “uzaklaşırım, giderim”

chetum ≈ ket[t]üm “uzaklaştım, gittim”

chetchil ≈ ketkil “uzaklaş, git”

cheri caytarmê ≈ keri kaytarmen “geri gelirim, geri döndüm”

cheri caytum ≈ keri kayt[t]um “geri geldim, geri döndüm”

tirildurmen ≈ tirildürmen ▸ tirilürmen “ölümden dirilirim”

tirildum ≈ tirildüm “ölümden dirildim”

tirilgil ≈ tirilgil “ölümden diril”

tirilmac ≈ tirilmäk “(ölümden) diriliş”

24a

upsunurmen ≈ üpsünürmen “hatırlarım, anımsarım”

upsundum ≈ üpsündüm “hatırladım, anımsadım”

upsûgil ≈ üpsüngil “hatırla, anmsa”

chularmê ≈ külärmen “gülerim”

chuldum ≈ küldüm “güldüm”

chulgil ≈ külgil “gül”

chultchum ≈ kültküm ▸ kültkün “gülümseme, kahkaha”

amanat berumê ≈ amanat berümen “emanet ederim”

amanat berdun ≈ amanat berdün ▸ berdüm “emanet ettim”

amanat ber ≈ amanat ber “emanet et”

amanat ≈ amanat “emanet”

⟨u̸u̸csunurmen⟩ ≈ üüksünürmen “hatırlarım”

⟨uucsundum⟩ ≈ üüksündüm “hatırladım”

kayturmê ≈ kayturmen “geri dönerim”

kaytum ≈ kayt[t]um “geri döndüm”

kaytchil ≈ kaytkıl “geri dön”

kalurmen ≈ kalurmen “kalırım, geriye kalırım, artarım”

kaldum ≈ kaldum “kaldım, arttım”

kalgil ≈ kalgıl “kal, art”

24b

ald̤urmen ≈ alurmen “alırım”

aldum ≈ aldum “aldım”

algil ≈ algıl “al”

yargu yarmac ≈ yargu yarmak “hüküm sürme, yönetme” (Lat. regimentum)

uyanurmê ≈ uyanurmen “uyanırım”

uyandun ≈ uyandun ▸ uyandum “uyandım”

uyangil ≈ uyangıl “uyan”

joap berurmê ≈ co[v]ap berürmen “cevap veririm”

joap berdun ≈ co[v]ap berdün ▸ berdüm “cevap verdim”

joap bergil ≈ co[v]ap bergil “cevap ver”

joap ≈ co[v]ap “cevap”

bagarmê ≈ baḫarmen “bakarım”

bagtin ≈ baḫtın ▸ baḫtım “baktım”

baghchil ≈ baḫkıl “bak”

yalbarurmem ≈ yalbarurmem ▸ yalbarurmen “rica ederim”

yalbardun ≈ yalbardun ▸ yalbardum “rica ettim”

yalbargil ≈ yalbargıl “rica et”

yalbarmac ≈ yalbarmak “rica, istek”

tutuprurmem ≈ tutuprurmem ▸ tutupturmen “yönlendiririm, yönetirim”

tutupturdun ≈ tutupturdun ▸ tutupturdum “yönlendirdim, yönettim”

tutupturgil ≈ tutupturgıl “yönlendir, yönet”

yargu yarmal ≈ yargu yarmal ▸ yargu yarmak “hüküm sürme, yönetme”

⟨iamarmen⟩ ≈ yamarmen “yamarım”

⟨iamadim⟩ ≈ yamadım “yamadım”

25a

bilurmê ≈ bilürmen “bilirim, anlarım”

bildun ≈ bildün ▸ bildüm “anladım”

⟨bilgil⟩ ≈ bilgil “bil, anla”

ux ≈ us “akıl, us”

achel ≈ akıl “akıl”

barmê ≈ barmen “varım”

bardun ≈ bardun ▸ bardum “var idim”

bol ≈ bol “ol”

ghac teyrumê ≈ ḫak te[y]irümen “öderim”

ghac teyrmac ≈ ẖak te[y]irmäk "ödeme"

nisan larmê ≈ nişanlarmen "işaretlerim"

nisan ladin ≈ nişanladın ▸ nişanladım "işaretledim"

nisan lagil ≈ nişanlagıl "işaretle"

nisan ≈ nişan "işaret, alamet, gösterge"

moghor larmê ≈ moẖorlarmen "mühürlerim"

moghor ladun ≈ moẖorladun ▸ moẖorladum "mühürledim"

moghor la ≈ moẖorla "mühürle"

moghor ≈ moẖor "mühür"

25b

çalarmen ≈ çalarmen "ses veririm, tınlarım, çınlarım; çalarım"

çaldun ≈ çaldun ▸ çaldum "ses verdim, çaldım"

çalgil ≈ çalgıl "ses ver, çal"

un *vel* sax ≈ ün *veya* sas[99] ~ säs[100] "ses, seda"

tus corarmê ≈ tüş körärmen "rüya görürüm, düş görürüm"

tus corgil ≈ tüş körgil ▸ kördüm "rüya gördüm, düş gördüm"

tus corgil ≈ tüş körgil "rüya gör, düş gör"

tus ≈ tüş "rüya, düş"

olturumen ≈olturumen "otururum"

olturdun ≈ olturdun ▸ olturdum "oturdum"

---

[99] Krş. Hal. *sas* ~ *säs* "ses".

[100] Ko. Wb. bu kelimeyi *saz* (< Far.) olarak okumuştur.

oltur ≈ oltur “otur”

olturguz ≈ olturguç “tabure”

artarmê ≈ artarmen “geçerim, aşarım; üstün gelirim” (Lat. superare)

artin ≈ art[t]ın ▸ art[t]ım “geçtim, aştım”

artchil ≈ artkıl “geç, aş”

artmac ≈ artmak “fazla, gereğinden fazla, gereksiz, fuzuli”

saǿ̣ḳ̤arzmê ≈ saarçmen ▸ saçarmen “(tohum) ekerim”

saç^{z}tun ≈ saçtum “tohum ektim”

sazchil ≈ saçkıl “tohum ek”

ourluc ≈ urluk ~ ö[v]ürlük[101] “tohum”

yaxarmê *vel* çixarmen ≈ yazarmen *veya* çizärmen “yazmak”

çisdum ≈ çizdüm “çizdim”

çisgil ≈ çizgil “çiz”

çismac ≈ çizmäk “çizim” (Lat. scriba)

betichzi *vel* l[…] ≈ betikçi *veya* l[…] “yazıcı, katip” (Lat. scriptura)[102]

26a

tupcurumê ≈ tüpkürümen “tükürürüm”

tupcurdû ≈ tüpkürdüm “tükürdüm

tupcurgil ≈ tüpkürgil “tükür”

tupcurmac ≈ tüpkürmäk “tükürük”

---

[101] CC *övürlük* < *ügür + lük < DLT ügür “darı”, ET üyür “darı”.

[102] Lat. *scriba* ve *scriptura* kelimelerinin Kumanca karşılıkları ters verilmiştir.

tatarmê ≈ tatarmen “tadarım, tadına bakarım”

tattin ≈ tattın ▸ tattım “tattım, tadına baktım”

tatchil ≈ tatkıl “tat, tadına bak”

sonsarmê ≈ sonsarmen ▸ susarmen “susarım”

sousadun ≈ susadun ▸ susadum “susadım”

sousamac ≈ susamak “susamak”

sousagan ≈ susagan “susayan, susamış”

artinça yururmê ≈ artınça yürürmen “ardından giderim, takip ederim”

artinça yurudum ≈ artınça yürüdüm “ardından gittim, takip ettim”

artinça yurugil ≈ artınça yürügil “ardından git, takip et”

toxarmê ≈ tözärmê “sabır ve tahammül gösteririm, dayanırım, katlanırım”

toxdum ≈ tözdüm “sabır ve tahammül gösterdim, dayandım, katlandım”

toxgil ≈ tözgil “sabır ve tahammül göster, dayan, katlan”

sexarmê ≈ sezärmen “sezerim”

sexdin ≈ sezdin ▸ sezdim “sezdim”

sesmac ≈ sezmäk “his, duyu, sezi”

chexarmê ≈ kısarmen “sıkıştırırım” (Lat. stringere)

chestum ≈ kıstum “sıkıştırdım”

cheschil ≈ kıskıl “sıkıştır”

26b

ayrumen ≈ a[y]ırumen “ayırırım”

ayrdun ≈ a[y]ırdun ▸ ayırdum “ayırdım”

ayrgil ≈ a[y]ırgıl "ayır"

silcarmê ≈ silkärmen "silkerim, silkelerim"

silctum ≈ silktüm "silktim, silkeledim"

silcchil ≈ silkkil "silk, silkele"

sixgirurmê ≈ sızgırurmen "tıslarım, cızırdarım, cazırdarım"

sixgirdû ≈ sızgırdum "tısladım, cızırdadım, cazırdadım"

sixgirgil ≈ sızgırgıl "tısla, cızırda, cazırda"

sixgurma ≈ sızgurma "cazırtı, cızırtı"

toxarmê ≈ tözärmen "ıstırap çekerim, acı çekerim"

toxdun ≈ tözdün ▸ tözdüm "ıstırap çektim, acı çektim"

toxgil ≈ tözgil "ıstırap çek, acı çek"

toxmac ≈ tözmäk "ıstırap, acı"

secharmê ≈ sıkarmen "sıkarım, bastırırım"

sechtun ≈ sıktun ▸ sıktum "sıktım,bastırdım"

sechil ≈ sık[k]ıl "sık, bastır"

turãrmê ≈ turarmen "ayağa kalkarım, doğrulurum"

turdun choptû ≈ turdun ▸ turdum *veya* koptum "ayağa kalktım, doğruldum"

turgil chopchil ≈ turgıl *veya* kopkıl "ayağa kalk, doğrul"

oscarmê ≈ oşkarmen "benzerim"

oscadim ≈ oşkadım "benzedim"

oscar *vel* benxar ≈ oşkar *veya* benzär "benzer, benzeri"

salam berumê ≈ salam berümen "selam veririm, selamlarım"

salam berdun ≈ salam berdün ▸ salam berdüm "selam verdim, selamladım"

salam bergil ≈ salam bergil "selam ver"

salam ≈ salam “selam”

27a

turumê ≈ turumen “ayakta dururum”

turdun ≈ turdun ▸ turdum “ayakta durdum”

tur ≈ tur “ayakta dur”

tus larmen ≈ tuzlarmen “tuzlarım”

tus ladum ≈ tuzladum “tuzladım”

tus lagil ≈ tuzlagıl “tuzla”

tus ≈ tuz “tuz”

chulluc etarmê ≈ kulluk etärmen “hizmet ederim”

chulluc etim ≈ kulluk et[t]im “hizmet ettim”

chulluc etchil ≈ kulluk etkil “hizmet et”

sechirumê ≈ sekirümen “sıçrarım, atlarım”

sechirdun ≈ sekirdün ▸ sekirdüm “sıçradım, atladım”

sechirgil ≈ sekirgil “sıçra, atla”

sechirmac *vel* sozim ≈ sekirmäk *veya* soçım[103] “sıçrama, atlama”

chomarmê ≈ kömärmen “gömerim”

chomdun ≈ kömdün ▸ kömdüm “gömdüm”

chongil ≈ köngil ▸ kömgil “göm”

---

[103] krş. DLT *suçı-* “(at) şaha kalkmak”, İH *sucu-* (< suçu-) “sıçramak, tepinmek”; BV *suçu-* “sıçramak, tepinmek”; MG *suçu-* “sıçramak, tepinmek”.

27b

teyarme ≈ teyärme[n] “değerim, dokunurum” (Lat. tangere)

teydun ≈ teydün ▸ teydüm “değdim, dokundum”

teygil *vel* tutchil ≈ teygil *veya* tutkıl “değ, dokun”

ta^{r}tarmê ≈ tartarmen “çekerim”

tartum ≈ tart[t]um “çektim”

tartchil ≈ tartkıl “çek”

boyarmê ≈ boyarmen “boyarım”

boyadum ≈ boyadum “boyadım”

boyagil ≈ boyagıl “boya”

boyazi ≈ boyaçı “boyacı”

boya *vel* rang ≈ boya *veya* rang “boya, renk”

tit^{r}armê ≈ titrärmen “titrerim, sallanırım”

ti͠tadum ≈ titrädüm “titredim, sallandım”

titra ≈ titrä “titre, sallan, sarsıl”

titramac ≈ titrämäk “titreme, sallantı, sarsıntı”

yer titramachi ≈ yer titrämäki “sarsıntı, deprem”

chatisturumê ≈ katışturumen “şarabı karıştırırım”

chatisturdû ≈ katışturdum “şarabı karıştırdım”

chatistur ≈ katıştur “şarabı karıştır”

chatisturmac ≈ katışturmak “şarabı karıştırmak”

chezarmê ≈ keçärmen “(karşı tarafa) geçerim”

28a

cheztun ≈ keçtün ▸ keçtüm “keçtim”

chezchil ≈ keçkil “keç”

cho^{c}rar ≈ kökrär “gök gürler, şimşek çakarım”

chocradi ≈ kökrädi “gök gürledi, şimşek çaktı”

⟨tim boldi⟩ ≈ tım ▸ tın[104] boldı “sakinleşti, sessizleşti”

⟨chorchusus⟩ ≈ korkusuz “korkusuz”

tec turumê ≈ tek turumen “susarım, sessiz dururum”

tec turdun ≈ tek turdun ▸ tek turdum “sustum, sessiz durdum”

tec turgil ≈ tek turgıl “sus, sessiz dur”

burarmê ≈ burarmen “çeviririm, burarım”

burdun ≈ burdun ▸ burdum “çevirdim, burdum”

⟨burgil⟩ ≈ burgıl “çevir, bur”

tanucluc berumê ≈ tanukluk berümen “tanıklık ederim”

tanucluc berdun ≈ tanukluk berdüm “tanıklık ettim”

tanucluc bergil ≈ tanukluk bergil “tanıklık et”

tanuc ≈ tanuk “tanık”

oscurumê ≈ öskürümen “öksürürüm”

oscurdun ≈ öskürdün ▸ öskürdüm “öksürdüm”

oscurmac ≈ öskürmäk “öksürük”

---

[104] Krş. KMT *tın* “rahat, sükunet, huzur”.

28b

satarmê ≈ satarmen “satarım”

satin ≈ sat[t]ın ▸ sat[t]ım “sattım”

satchil ≈ satkıl “sat”

satuc *vel* satmac ≈ satuk *veya* satmak “satma, satış”

tilarmê ≈ tilärmen “isterim”

tiladum ≈ tilädüm “istedim”

tilagil ≈ tilägil “iste”

tilamac ≈ tilämäk “istek, dilek”

barumê ≈ barumen “giderim”

bardun ≈ bardun ▸ bardum “gittim”

bargil ≈ bargıl “git”

yol ≈ yol “yol”

safar ≈ safar “yolculuğa dahil olan, yolculuk”

chorarmê ≈ körärmen “görürüm”

chordun ≈ kördün ▸ kördüm “gördüm”

chorgil ≈ körgil “gör”

chormac ≈ körmäk “görme, görmek”

yengrmê ≈ yeng[ä]rmen “yenerim, galip gelirim”

yêgdun ≈ yengdün ▸ yengdüm “yendim, galip geldim”

yengil ≈ yeng[g]il “yen, galip gel”

yengmac ≈ yengmäk “zafer, galibiyet”

yengilmac ≈ yengilmäk “yenilmek, mağlup olmak”

29a

uzcarmê ≈ uçkarmen ▸ uçarmen “yüksekte uçarım”

uztum ≈ uçtum “uçtum”

uzchil ≈ uçkıl “uç”

çipziclar ≈ çıpçıklar “kuş(lar)”

undarmê ≈ ündärmen “seslenirim”

undadum ≈ ündädüm “seslendim”

undagil ≈ ündägil “seslen”

un ≈ ün “ses, seda”

tora oscarmê ≈ törä oşkarmen “(bir şeyi) adet haline getiririm, (bir şeye) alışırım”

tora tuttun ≈ törä tuttun ▸ tuttum “alışkanlık veya adet haline getirdim”

tora ocsat ≈ törä okşat “alışkanlık veya adet haline getir”

⟨bos⟩ ≈ boş “boş”

⟨ụ̈v⟩ ≈ uv[105] “av”

⟨cusarmen⟩ ≈ kusarmen “kusarım”

⟨custim⟩ ≈ kustım “kustum”

chelurmê ≈ kelürmen “gelirim”

cheldû ≈ keldüm “geldim”

chelgali ≈ kelgäli ▸ kelgän “gelen” (Lat. venîco, Far. anmadam)

ugialurmê ⟨*vel* imenirmê⟩ ≈ uyalurmen *veya* imenirmen[106] “ürkerim, korkarım, çekinirim”

---

[105] Krş. KMT *uv* “av”.

ugialdim ⟨*vel* imêdim⟩ ≈ uyaldum *veya* imendim “ürktüm, korktum, çekindim”

ulgagil ≈ ulyagıl ▸ uyalgıl “ürk, kork, çekin”

ugat ≈ uyat “çekingenlik, korku, ürkeklik”

29b

uyag turumê ≈ uyaẖ turumen “uyanık kalırım, uyanık dururum”

uyag turdum ≈ uyaẖ turdum “uyanık kaldım, uyanık durdum”

uy^{a}g tur *vel* co[r..] ≈ uyaẖ tur *veya* ko[r..] “uyanık kal, uyanık dur”

çourumê ≈ çö[v]ürümen “çeviririm, döndürürüm”

çouurdum ≈ çövürdüm “çevirdim, döndürdüm”

çourgil ≈ çö[v]ürgil “çevir, döndür”

çourmac *vel* teyrm[…] ≈ çö[v]ürmäk *veya* te[y]irm[äk][107] “döndürmek, çevirmek”

teyarmê ≈ teyärmen “değerindeyim, değerim”

teydun ≈ teydün ▸ teydüm “değerindeydim, değerdim”

teyar ≈ teyär “değerindedir, değer”

tegmac ≈ tegmäk “değer, fiyat”

corunurmê ≈ körünürmen “görünürüm”

corundun ≈ köründün ▸ köründüm “göründüm”

maga corunur ≈ maga körünür “bana görünür”

cormac ≈ körmäk “görme duyusu, görme yetisi”

surtarmê ≈ sürtärmen “sürerim, merhem sürerim” (Lat. ungere)

---

[106] Krş. KMT *iymen-* “utanmak, çekinmek”.

[107] Bkz. (53), DRIMBA, 25 bu kelimeyi teşhis etmiştir. Ko. Wb.’in sözlüğünde bulunmayan bu kelime, Alman kısmında gösterdiği *töwür-* fiilinin eskicil bir halidir.

surtum ≈ sürt[t]üm “(merhem) sürdüm”

surtchil ≈ sürtkil “(merhem) sür”

tirilurmê ≈ tirilürmen “yaşarım, hayattayım”

tiyrildun ≈ tiyrildün ▸ tirildüm “yaşadım, hayattaydım”

tiri̱gil ≈ tirigil “yaşa, hayatta ol”

tirilmac ≈ tirilmäk “yaşam, hayat, canlılık”

cherti ≈ kerti “gerçek, doğru”

30a

da ≈ +da “yanında, yakınında” (Bulunma Durum Eki)

en borû *vel* y^{l}gaĩ ≈ en borun *veya* ilgäri “önde, önden”

idan ≈ ıdan[108] ▸ +dan “+dAn” (Ayrılma Durum Eki)

catinda ≈ katında “huzurunda”

yractim ≈ ıraktım ▸ ıraktın “uzak, uzakta” (Far. açdour, Lat. alonge)

azi turlu ≈ açı türlü “acı” (Lat. amare)

dagen *vel* anus ≈ dagın ~ daḫın *veya* anuz “şimdiye kadar, henüz”

alay bolmassa ≈ alay bolmazsa “öyle değilse”

birardæ ≈ birärdä “bir kez, bir defa; günün birinde; bir zamanlar”

anzagina *vel* monzagin ≈ ançagına ~ ançaḫına *veya* monçagın[a] ~ monçaḫın[a] “biraz, birazcık”

emdidan ari ≈ emdidän arı “şimdiden itibaren” (Lat. admodo, Far. aç inpes)

terclap ≈ terkläp “yakın zamanda, biraz sonra, hemen”

---

[108] Kelimenin başında ‘i’ harfine benzeyen bir karakter görülmektedir.

yacsi chele *vel* eygi ≈ yakşı kılı *veya* eygi “iyi, iyi yaradılışlı”

~~ghes~~ hess congul bila ≈ heşş köngül bilä “iyi kalpli, müşfik, sevecen, yardımsever” (Lat. benigne)

terc ≈ terk “hızlı, hızla”

catinda ≈ katında “bu tarafta, bu yanda” (Lat. citra)

orta chele ≈ orta kılı “normal olarak, genellikle; sıradan, olağan, alışılagelmiş”

birla ⟨bile⟩ ≈ birlä, bile “ile”

chiminint∨ ⟨kimning t̄⟩ ≈ kiminin–tur, kimning tur “kimindir?”

30b

otru ≈ otru “karşıda, karşısında”

tangda ≈ tangda “sabah”

condæ condæ ⟨kundegi⟩ ≈ köndä köndä, kündegi “günlük, gündelik” (Lat. cotidie)

çop çoura ≈ çöp çövrä “çepeçevre”

emdidâ cheri ⟨ertæ çakta⟩ ≈ emdidän keri, ertä çakta “eskiden, önceleri”

anginza ≈ angınça “-a kadar”

dan ≈ +dan “+dAn (dışarı)” (Ayrılma Durum Eki)

tatli chele ⟨çeuh⟩ ≈ tatlı kılı, çe[v]üh “tatlı”

chorcunz bila ⟨saarlap⟩ ≈ korkunç bilä, saarlap “utanarak, çekinerek, sakınarak” (Lat. dubioxe)

uxun chele ⟨kopgadeyri⟩ ≈ uzun kılı, köpgä–deyri “uzun, uzun süre”

ymisac chelle ⟨yumsak⟩ ≈ ımışak[109] kıllı, yumşak “zayıf yaradılışlı”

---

[109] Ko. Wb. bu kelimeyi *yımşak* olarak okumuştur.

muna ≈ muna “işte orada”

tage ≈ tagı ~ taẖı “ve”

çunchin *vel* basa ⟨aniguçun⟩ ≈ çünkin *veya* basa, anıg üçün “öyleyse, o yüzden”

basa ≈ basa “hatta, ve”

tastin *vel* tascaĩ ≈ taştın *veya* taşkarı “dışarısı, dışarıda”

tascaĩ ≈ taşkarı “dışarıya”

egri chele ⟨jalganlap⟩ ≈ egri kılı, yalganlap “yanlışlıkla, aldatma amacıyla, yalan yere”

ogrulam (ogrulain?) ⟨ourum (ouruin?) *vel* ourula⟩ ≈ ogrılam ▸ ogrılan ~ ogrıla[y]ın, ovrum ▸ ovrun ~ ovruyın[110], ovrula[yın] [111] “gizlice, saklıca”

berc chele ⟨berklep⟩ ≈ berk kılı, berklep “sağlam, sert”

cati chele ⟨katirap⟩ ≈ katı kılı, katırap ▸ katılap “sert, katı”

cop curla ≈ köp kurla “sık sık”

magar *vel* boxgai chî kete[…] ≈ magar “belki” *veya* bozgay kim kete[r][112] “belki gider”

conu chelle ⟨*vel* cønuhalæ⟩ ≈ könü kıllı, könü–halä[113] “güvenilir, sadık, dürüst”

31a

ager chele ≈ agır kılı “ağır”

barz tourada ≈ barç[a] tövrädä “genel olarak”

---

[110] Bkz. (53), DRIMBA, 25-26 bu kelimeyi (ouruin ≈) *owruyın* okumuştur.

[111] A. g. m., 25-26 bu kelimeyi *owrulayın* olarak tamamlamıştır.

[112] Bkz. (53), DRIMBA, 26.

[113] Ko. Wb. bu kelimeyi *könü χale* olarak okumuştur.

⟨konçekūgni kijgil⟩ ≈ könçeküngni kiygil “pantolonunu giy”

⟨chisi azam⟩ ≈ kişi, azam “insan”

monda ≈ monda “burada”

ager sij bila ⟨auůrsibile *vel* hor[…]⟩ ≈ agırsıy bilä, avursı–bile “saygı göstererek, hürmet ederek” *veya* hor[mat] “hürmetle, saygıyla”

tunacû ≈ tünäkün “dün”

buchun ≈ bukün ~ bükün “bugün”

culuc birla ⟨kiczi azulu bile⟩ ≈ kul[l]uk birlä “uşaklık, hizmetkarlık ile”, kikşi açulu bile[114] “alçakgönüllülükle, tevazu ile” (Lat. humiliter, cum servitio)

vay ≈ vay “vay!”

yzinda *vel* izchaĩ ≈ içindä *veya* içkäri “içinde, içeride”

euet *vel* alay ≈ evet *veya* alay “evet, öyle”

⟨busat-r ꝑ-horan/m⟩ ≈ busat[t]ır[115]

anigůzum ≈ anıg–üçüm ▸ anıg–üçün “o yüzden”

bir anza ⟨*vel* jmdi⟩ ≈ bir ança *veya* imdi “şimdi, hemen”

andan ≈ andan “oradan, o yüzden”

ekinzi ⟨*vel* jana⟩ ≈ ekinçi *veya* jana “bir kez daha”

---

[114] Ko. Wb. *kiçi agulu bile* olarak okumuştur. Ancak bizce *kikşi açulu bile* okunmalıdır. *Kikşi* (< kikiş+i) Kİ *kikiş* “alın” kelimesinin 3. tekil şahıs iyelik eki almış şeklidir. Orta hece düşmesine uğrayarak *kikşi* “alnı” olmuştur. *Açulu* ise, DLT *açıġlıġ* “bolluk içinde olma” ya da *açuḳluġ* “cömert, iyi huylu” (ayrıca *yüz açuḳluġı* “yüzdeki samimiyet”) kelimelerinden gelmiş olabileceği gibi, –(X)glXg ekiyle *aç-* fiilinden türetilmiş edilgen bir sıfat-fiil de olabilir. Bu durumda *açulu* (< *açıglıg) “açılmış, açık” anlamına geliyor olmalıdır. Sonuç olarak, *kikşi açulu bile* sözcük öbeği kelimesi kelimesine “alnı açık olarak” anlamına gelmektedir. Ancak bu deyim Türkçede “çekinecek hiçbir durumu veya ayıbı olmayan” anlamına gelmektedir. Buradaki anlama bakıldığında ya Kuman Türkçesinde ya da Türkiye Türkçesinde bir anlam kayması söz konusudur.

[115] Bkz. (2), KUUN, bu kelimeyi *bu saat tur* olarak okumaktadır.

da *vel* ga ≈ +da *veya* +ga “bir yerde, bir yere”

izchaĩ ≈ içkäri “içeriye”

eki~~nîg~~ ⟨kating⟩ harassinda ≈ eki katıng harassında “arasında” (Lat. inter)

bitunluc birla ≈ bitünlik birlä “gerçek, tam, eksiksiz”

⟨bu kijze cm (cim?) k(c)r(y)f bulgac boldi⟩ ≈ bu kiyçe ~ kiiçe kim karif bulgak boldı[116] (?)

anda ≈ anda “oraya”

socus bila ≈ söküş bilä “rencide ederek, inciterek”

chatinda ≈ katında “yanında, huzurunda, yakınında”

tubinda ≈ tübindä “derinde, alçakta”

ghos congul bila ≈ ḫoş köngül bilä “seve seve, severek”

yrac ≈ ırak “uzak, uzakta”

jomart|congul bila ≈ comart köngül bilä “cömertçe”

jengul congul bila ≈ yengül köngül bilä “hafiflikle, saflıkla”

jengul ≈ yengül “hafif”

⟨kim sasir⟩ ≈ kim sasır “kim kötü kokuyor?”

31b

yaman chele ≈ yaman kılı “kötü (kişi)”

emdi ≈ emdi “demin, şimdi, biraz önce” (Lat. modo)

cop ≈ köp “çok”

---

[116] Ko. Wb. bu cümleyi *Bu kiçe … kövüs bulgak boldı* “Gestern Abend wurde … Busen unruhig” olarak okuyup anlamlandırmıştır.

e~~y~~ksik *vel* essic ≈ eksik (eysik) *veya* essik “eksik, az”

menîbila ≈ menin–bilä “benimle”

eigirac ≈ eygiräk “daha iyi”

ax ≈ az “az, ucuz” (Lat. modicum)

axrac ≈ azrak “daha az, daha ucuz”

ya̱mâ congul bila ≈ yaman köngül bilä “kötülükle, kötü niyetle”

eygirac ≈ eygiräk “daha iyi”

yoc ≈ yok “yok, değil”

emdi ≈ emdi “şimdi, artık”

yoc exa ≈ yok esä “yok ise”

heç nematage ≈ heç nemä–tagı “hiçbir şey”

hạerchis ⟨hergys⟩ ≈ herkiz, hergiz “hiçbir zaman”

artum *vel* cop ≈ artum *veya* köp “çok, çok fazla”

bixin bila ≈ bizin bilä “bizimle”

chayma ≈ kayma “hepsi, her şey, her”

agbet *vel* magat ≈ aḫbet[117] (?) ~ albet[118] *veya* magat “kesinlikle, mutlaka” (Far. albet)

ghos ey bila ≈ ḫoş ey[119] (~ ḫoşey) bilä “onurlu, şerefli, namuslu, haysiyetli”

yaxirj ≈ yaşırı “gizli, saklı, gizlenmiş”

artuc ≈ artuk “fazla”

---

[117] Ar. ‘āḳıbet “son, sonunda” > CC aḫbet “kesinlikle, mutlaka”.

[118] Ko. Wb. kelimeyi bu şekilde düzeltmiştir.

[119] Ko. Wb. sözlüğüne *ḫoş-bile* olarak almış ve ‘ey’ yazılan kelimeyi yok saymıştır. Bizce bu söz öbeği CC *terkäy* kelimesindeki gibi kuvvetlendirme eki (+Ay) almış Far. ḫoş ya da Far. ḫoş ve Tü. ey (< DLT eḏ “iyiye işaret eden herhangi bir şey”) olarak incelenebilir. Ancak yazmada ayrı yazıldığı için ikinci olasılığı tercih ettik.

songra ≈ songra “sonra”

acrê *vel* archum ≈ akrın *veya* arkum ▸ arkun “yavaş, sakin”

embu^{o}rû ≈ emburun (emborun) “ilk başta, ilk defa”

32a

mayan ≈ mayan “başlıca, özellikle, bilhassa; asıl, asli, başlangıçta” (Lat. principaliter)

ax ≈ az “az”

ghaxa ≈ ḫasa “özellikle”

yaoh ≈ ya[v]oh “yakın”

yrah ≈ ırah “uzak”

uçun ≈ üçün “-in yüzünden, -den dolayı”

uçun ≈ üçün “için” (Lat. pro)

uçun ≈ üçün “-den, içinden” (Lat. per)

ascara *vel* tuyana ≈ aşkara *veya* tuyana “aleni, açıkça”

toulu chele ≈ tolu kılı “dolu”

toulu ≈ tolu “dolu”

yamanrak ≈ yamanrak “daha kötü, beter”

andan yamanrac ≈ andan yamanrak “ondan daha kötü, çok kötü”

terchay ≈ terkäy “tez, çabuk, hızlı”

artimac bila ≈ artımak ▸ arıtmak bilä “temiz, saf, arı olarak”

boy bila ≈ boy bilä “şahsen, bizzat”

bascha ≈ başka “başka, diğer”

ne ≈ ne “ne”

neza ≈ neçä “ne kadar, nice”

chazâ ≈ kaçan “ne zaman”

neuzun ≈ ne–üçün “neden, niçin”

aninucum ≈ anın–üçüm ▸ anın–üçün “onun için, o yüzden”

yaane ≈ yaanı “yani”

chayin ≈ kayın “kim”

dan ≈ dan “–dan/–den (daha), çok, pek çok, oladiğince” (Lat. quam)

neçic ≈ neçik “ne şekilde, nasıl”

chaysi ≈ kaysı “hangi(si), nasıl bir şey”

32b

artinda ≈ artında “arkasında”

cogruluc bila ≈ kogruluk ▸ togruluk bilä “dosdoğru, dümdüz, iyi, doğru şekilde”

ag ≈ ag “ağ”

çourma *vel* çoura ≈ çö[v]ürmä *veya* çövrä “etrafında, çevresinde”

ustun ≈ üstün “üstünde”

saglic bila ≈ saglık bilä “mantıklı, sağlıklı”

bascha ≈ başka “-sız, olmadan”

salamarlic birla ≈ salamarlık ▸ salamatlık birlä “sağlıklı, sağlıkla”

birga ≈ birgä “aynı zamanda, birlikte, beraber”

cop ≈ köp “yeterli”

egar ≈ egär “eğer, şayet”

ustunda ≈ üstündä “üstte olan, üstte(ki)”

tubinda *vel* astinda ≈ tübindä *veya* astında “alttaki”

aninchibi ≈ anın–kibi “böyle, bu şekilde”

neçic ≈ neçik “gibi, böyle”

bassa *vel* ylla ≈ bassa *veya* illa “ve, ayrıca”

aninbila ≈ anın bilä “onunla birlikte”

yetar ≈ yetär “yeterli”

yetmac bila ≈ yetmäk bilä “yeter miktarda”

chexganip ≈ kızganıp “yetersiz, az, bol olmayan”

eminlic bila ≈ eminlik bilä “kesin olan, emin olan”

emdi ≈ emdi “hemen, şimdi”

tec tec ≈ tek tek “sık sık, çoğunlukla” (Lat. sepe)

yalguxol ≈ yalguz–ol “sadece o, yalnızca o”

ocsasib ≈ okşaşıb “benzer, benzeyen”

33a

uxbila ≈ us–bilä “akılla, mantıkla, bilgelikle”

jnçcalap ≈ inçkäläp “ince, narin”

yaoh ≈ ya–oh “başka, başka türlü, diğer bir”

andaoh ≈ anda–oh “o zaman”

cheç ≈ keç “yavaş, geç”

alayesa ≈ alay–esä “yine de, buna rağmen” (Lat. tamen)

munza ≈ munça “o kadar”

erta ≈ ertä “tam zamanında, doğru zamanda”

senin bila ≈ senin bilä “seninle (birlikte)”

alayoh ≈ alay–oh “öyle (bir), onun gibi”

moninchibi *vel* falam ≈ monın–kibi *veya* falam ▸ falan “böyle, bunun gibi”

chertı̱lap ≈ kertiläp “gerçek, doğru”

chayda ≈ kayda “nerede”

chaydam ≈ kaydam ▸ kaydan “nereden”

chescha ≈ keşkä “keşke”

youaç ≈ yovaç “karşıda, öbür tarafta”

ya ≈ ya “ya da”

cop ≈ köp “çok”

terclap ≈ terkläp “hızlı, hızla”

ortu ⟨*vel* jare⟩ ≈ ortu *veya* yarı “karşısında”

33b

men ≈ men “ben”

menḍạṇ ṉi̱ṉ ≈ mennin ▸ menin “benim”

manga ≈ manga “bana”

menj ≈ meni “beni”

medan ≈ me[n]dän “benden”

bix ≈ biz “biz”

bixḍạṃs̱i̱g̱ ≈ bizig “bizim”

bixga ≈ bizgä “bize”

bixin ≈ bizin “bizi”

bixdam ≈ bizdäm ▸ bizdän “bizden”

sen ≈ sen “sen”

senḍạṇṉi̱g̱ ≈ sennig ▸ senig “senin”

sanga ≈ sanga “sana”

seni ≈ seni “seni”

aysen ≈ ay–sen “hey sen”

⟨sendæn⟩ ≈ sendän “senden”

six ≈ siz “siz”

sixg̤ạ i̱g̱̃ ≈ sizing “sizin”

sixga ≈ sizgä “size”

sixnj ≈ sizni “sizi”

ay six ≈ ay siz “hey siz”

sixdam ≈ sizdäm ▸ sizdän “sizden”

34a

menim ≈ menim “benim”

menimni ≈ menimni “benimkini”

ol ≈ ol “o”

aning ≈ anıng “onun”

angar ⟨*vel* aar⟩ ≈ angar *veya* aar “ona”

ani ≈ anı “onu”

andan ≈ andan “ondan”

anlar ≈ anlar “onlar”

anlarnĩ ≈ anlarnın “onların”

anlarga ≈ anlarga “onlara”

anlarnj ≈ anlarnı “onları”

anlardan ≈ anlardan “onlardan”

bu ≈ bu “bu”

munîgi ≈ munıngı ▸ munıng “bunun”

mungar ≈ mungar “buna”

muni ≈ munı “bunu”

mundan ≈ mundan “bundan”

bular ≈ bular “bunlar”

bular ning ≈ bularnıng “bunların”

bularga ≈ bularga “bunlara”

bularnj ≈ bularnı “bunları”

bulardan ≈ bulardan “bunlardan”

bixin ≈ bizin “bizim”

bixdin ≈ bizdin ▸ bizingni “bizimkini”

senin ≈ senin “senin”

seningnj ≈ seningni “seninkini”

34b

anîg ≈ anıng “onunki”

aninginj ≈ anıngını ▸ anıngnı “onunkini”

anlar ogh ≈ anlar oẖ “bizzat onların”

anlarnj ogh ≈ anlarnı oẖ “bizzat onlarınkini”

oxga ≈ özgä “diğer, bir diğer”

oxgalar ≈ özgälär “diğerleri”

at ≈ at “isim”

atnj ≈ atnı “ismi”

ałtlar ≈ atlar “isimler”

atlarnj ≈atlarnı “isimleri”

lahab ≈ lahab “lakap”

lahabra ≈ lahabra ▸ lahabnı “lakabı”

lachlabar ≈ laẖlabar ▸ laẖablar “lakaplar”

lahablarnj ≈ lahablarnı “lakapları”

oulu ≈ ulu “ulu, büyük”

oulunj ≈ ulunı “uluyu, büyüğü”

oulular ≈ ulular “ulular, büyükler”

oulularnj ≈ ulularnı “uluları, büyükleri”

chiçi ≈ kiçi “küçük”

chiçinj ≈ kiçini “küçüğü”

chizilar ≈ kiçilär “küçükler”

chizilarnj ≈ kiçilärni “küçükleri”

35a

yacsi *vel* eygir ≈ yakşı *veya* eygir ▸ eygi “iyi”

yacsilar *vel* eygilar ≈ yakşılar *veya* eygilär "iyiler"

yaman ≈ yaman "kötü"

yamannj ≈ yamannı "kötüyü"

yamanlar ≈ yamanlar "kötüler"

tegma *vel* barza ≈ tegmä *veya* barça "hepsi, tamamı"

tegmanj ≈ tegmäni "hepsini, tamamını"

tegmâlarnj ≈ tegmänlärni ▸ tegmälärni "hepsini, tamamını"

yalgux ≈ yalguz "yalnız"

yalguxnj ≈ yalguznı "yalnızı"

yalguxlar ≈ yalguzlar "yalnızlar"

yalguxlarnj ≈ yalguzlarnı "yalnızları"

yalguxlardam ≈ yalguzlardam ▸ yalguzlardan "yalnızlardan"

yungul ≈ yüngül "hafif"

yungular ≈ yüngül[l]är "hafifler"

ager ≈ agır "ağır"

fallan ≈ fallan "böyle bir"

chaysi ≈ kaysı "hangi, nasıl bir"

oxga ≈ özgä "diğer"

oxgalar ≈ özgälär "diğerleri"

35b

chiçi ≈ kiçi "küçük"

chiçinj ≈ kiçini "küçüğü"

tengri ≈ tengri “tanrı”

marian chatun ≈ maryan ▸ maryam ẖatun “Meryem Ana”

frista ẹḷṭịṇgạ ≈ frişţä “melek”, eltingä ~ eltincä (?)

peygambar ≈ peygambar “peygamber”

⟨are algesli⟩ ≈ arı algışlı ~ alẖışlı “aziz”

ghaç ≈ ẖaç “haç”

bapas ≈ bapaz “papaz”

tøʉræ ≈ törä “kanun”

ysanmac *vel* ømæd ≈ işänmäk *veya* ömäd “umut, ümit”

yari ≈ yarı “yardım”

sadaga ≈ sadaẖa “sadaka”

yarligamac ≈ yarlıgamak “merhamet, acıma, şefkat”

baxlic ≈ bazlık “barış”

tengri soumacligʉi ≈ tengri sövmäkligi ▸ sövmäkliki “tanrı sevgisi” (Lat. caritas)

yaxuctâ pesmâ bolmac ⟨*vel* jasuc uzun ju°yc coturmeclic⟩ ≈ yazuktan peşman bolmak “günahtan pişman olmak” *veya* yazuk üçün yu[y]ık ~ yoyık kötürmeklik “günah için [?] götürmek

⟨yasuc aytmac⟩ ≈ yazuk aytmak “gühah çıkarmak”

ỵ ṛạṛ ḅẹṛṃạç ≈ irar bermäk “ikrar etmek”

tolamac ⟨pr̄o yalbarmac⟩ ≈ tolamak ~ tölämäk[120] “kutsama, (günahlardan) arındırma”, yalbarmak “dua etmek”

olu cun ≈ olu kün “bayram günü, kutsal gün”

---

[120] Ko. Wb. bu kelimeyi *tölemek* okumuş ve “ödemek” anlamına gelen *tölemek* ile bir saymıştır.

uçmac ≈ uçmak “cennet”

tamuc ≈ tamuk “cehennem”

køk ≈ kök “gökyüzü”

cuya~~s~~ ≈ kuyaş “küneş” (Lat. sol)

~~cuyas~~ ay ≈ ay “ay”

juldus ≈ yulduz “yıldız”

36a

ha~~u~~wa *vel* salkon ≈ hawa “hava” *veya* salkon “rüzgar, cereyan”

su ≈ su “su”

yer ≈ yer “yer”

ot ≈ ot “ateş”

kan ≈ kan “kan”

balcham ≈ balkam “balgam”

⟨kursak⟩ ≈ kursak “mide”

sari ≈ sarı “safra”

sauda ≈ savda “melankoli”

⟨mane ærtæ.⟩ ≈ manı ärtä [çevirisi verilmemiştir]

gil ≈ yıl (cıl?) “yıl”

ay ≈ ay “ay” (zaman birimi)

cun ≈ kün “gün”

⟨cûn⟩ ≈ kün “gün”

chezä *vel* tun ≈ keçä *veya* tün “gece”

sagat *vel* ocht ≈ saẖat *veya* oẖt “saat”

nocta ≈ nokta “nokta, an” (Lat. punctus)

⟨tun⟩ ≈ tün

tank^{er}rtæ ≈ tank–errtä ▸ tang–ertä “sabah erkenden”

as̸ octi ⟨pma kun ertæ *vel* tng ærte⟩ ≈ aş oktı, kün ertä *veya* t[a]ng ärte “öğlen” (Lat. prima)

tus̸ ≈ tüş “öğlen”

echindu ⟨chinde⟩ ≈ ekindü, kindä[121] “ikindi”

acsan ≈ akşan ▸ akşam “akşam”

chezæ ≈ keçä “gece”

buchû ⟨bukun⟩ ≈ bukün ~ bukün, bukün ~ bükün[122] “bugün”

tunachû ⟨tunekun⟩ ≈ tünäkün, tünekün “dün”

tangda ⟨*vel* tanda⟩ ≈ tangda *veya* tanda “sabah”

birisi kun ⟨alio die⟩ ≈ birisi kün “sabahtan sonra”

ta?̶n saraunda ≈ tan sara[v]unda “fecir, tan kızıllığı”

g̶jafta ⟨*vel* jeti⟩ ≈ ẖafta (yafta) *veya* yeti “hafta”

36b

tu sanbe ≈ tu şanbe “pazartesi”

se sanbe ≈ şe şanbe “salı”

çaar sanbe ≈ çaar şanbe “çarşamba”

---

[121] Bu kelimenin ön ses düşmesi ve ü > e ses değişmesiyle ET *ekindü* kelimesinden değiştiği kanaatindeyiz.

[122] Krş. Kar. bugün, bügün “bugün”, Kzk. bügin “bugün”.

pansanbe ≈ panşanbe “perşembe”

ayna ≈ ayna “cuma”

sabat cun ≈ şabat kün “cumartesi”

jesanbe ≈ ye[k]şanbe “pazar”

ay ≈ ay “ay”

aybasi ≈ ay–başı “ay başı”

safar ay ≈ safar ay “ocak”

sounz ay ≈ sö[v]ünç ay “şubat”

ylias ay ≈ ilyas ay ~ il[k]–yaz ay[123] “mart”

tob ay ≈ töb ay[124] “nisan”

songusax ay ≈ song–uşaş ay (?) ~ songu–yaz ay[125] “mayıs”

cux ay ≈ küz ay “haziran”

orta cux ay ≈ orta küz ay “temmuz”

sonchitx ay ≈ son–kitz ▸ son–küz ay “ağustos”

ches ay ≈ kış ay “eylül”

orta ches ay ≈ orta kış ay “ekim”

curbâ barâ ay ≈ kurban ba[y]ram (?) ay “kasım”

asuc ay ≈ äşük[126] ay “aralık”

cormac ≈ körmäk “görme (yetisi)”

esitmac ≈ eşitmäk “işitme (duyusu)”

tatmac ≈ tatmak “tatma (duyusu)”

---

[123] Ko. Wb.’in okuma önerisidir.

[124] Ko. Wb. bu kelimeyi *tobay* (< *toba ay* “tövbe ayı”) olarak okumuştur.

[125] Ko. Wb.’in okuma önerisidir.

[126] Ko. Wb. bu kelimeyi *azuq (ay)* olarak okumuştur.

yylamac ≈ yılamak ~ ıylamak[127] “koklama (duyusu)”

tutmac ≈ tutmak “dokunmak”

37a

gilar sani ≈ yıl[l]ar sanı “tarih”

cun tousin ≈ kün to[v]usın ▸ kün to[v]usı “doğu”

cun batisi ≈ kün batısı “batı”

ouad ≈ wad “vade, zaman, süre”

ayas ≈ ayaz “açık hava”

yaregh ≈ yarıẖ “havanın açıklığı, aydınlık”

bulud ≈ bulud “bulut”

yamgurlu haua ≈ yamgurlu hava “yağmurlu hava”

carangu ≈ karangu “karanlık”

bulutlar ≈ bulutlar “bulutlar”

yangur ≈ yangur[128] (▸ yamgur) “yağmur”

char ≈ kar “kar”

touman ≈ tuman “sis”

çig ≈ çig ~ çig ▸ çik[129] “çiğ” (Lat. prina)

çig ≈ çıẖ ~ çıg ▸ çık[130] “çiy, şebnem” (Lat. rosata)

yel ≈ yel “yel, rüzgar”

---

[127] Daha önce de belirttiğimiz gibi, Ko. Wb. bu kelimeyi *ıylamak* olarak okumaktadır.

[128] Krş. KMT *cangur* “yağmur”.

[129] Ko. Wb. bu kelimeyi *çıq*, EDPT *çig* okuyor.

[130] Krş. Kİ ve BM *çıḳ* “nem” : Kİ *çik* “çiğ” (çik et “çiğ et”), BV ve TA *çig* “çiğ”. Ayrıca KMT *çık* “çiğ, şebnem”.

charangu ≈ karangu “karanlık”

yaret haua ≈ yarıt (▸ yarık ?) hava “aydınlık, açık hava”

yay ≈ yay “yaz”

ches ≈ kış “kış”

gift ≈ cift “çift”

tac ≈ täk (?) “eşit olmayan, farklı, ayrı, tek”

tux ≈ tuş[131] “eşit, denk”

burmix ≈ burmış “burulmuş”

birchat ≈ bir–kat “tek kat”[132]

ecchi chat ≈ ekki kat [fazladan yazılmıştır]

37b

ecchi chat ≈ ekki kat “iki katlı”

tegirma ≈ tegirmä “yuvarlak”

torchul ≈ tör[t]kül “dörtgen”

butun ≈ bütün “bütün”

sinuc ≈ sınuk “kırık”

burungi ≈ burungı ~ burunḫı “ilk”

echinzi ≈ ekinçi “ikinci”

togru *vel* conu ≈ togru *veya* könü “düz, doğru, dik”

tatli ≈ tatlı “tatlı”

---

[131] Ko. Wb. bu kelimeyi *tiiz* okumuştur.

[132] Lat. distortus “burulmuş” anlamı yanlış verilmiştir. Gerçek anlam “sinples”tir.

açi ≈ açı "acı" (Lat. acer)

açi ≈ açı "acı" (Lat. amarus)

ehsi ≈ ehşi "ekşi"

ykti ≈ ikti "evcil, domestik; sabırlı, sakin"

cheyc ≈ ke[y]ik "yabani, vahşi hayvan"

algesli *vel* barahat ≈ algışlı ~ alḫışlı *veya* barahat "kutsanmış, kutsal"

chargesli ≈ kargışlı "kargışlanmış, kötülenmiş, lanetli"

seyrac ≈ seyräk "seyrek, nadir"

sech ≈ sık "sık"

tuclu ≈ tüklü "tüylü"

tucsus *vel* yulumis ≈ tüksüz *veya* yülümiş "tüysüz"

gham ≈ ḫam "ham, pişmemiş olan"

bisi ≈ bişi "pişmiş"

gham ≈ ḫam "olgun olmayan, olmamış"

çiyg ≈ çiyg ~ çiig[133] "çiğ, pişmemiş olan, olgun olmayan"

bisi ≈ bişi "pişmiş"

jalannaz ≈ yalannaç[134] "çıplak"

chebelmis ≈ kebelmiş "giyinmiş"

sismis ≈ şişmiş "şişmiş, şişik"

38a

---

[133] Krş. KMT *çiy* "çiğ, pişmemiş".

[134] Krş. KMT *calangaç* "yoksul, fakir, çıplak".

sisic chetchâ ≈ şişik ketkän “şişliği inmiş”

tatigli ≈ tatıḫlı “lezzetli”

tux ≈ tüz “düz”

tarima ≈ tarıma “düz olmayan, engebeli”

burusmis ≈ buruşmuş “kırışık, buruşuk”

coturulmis ≈ kötürülmiş “havaya kaldırılmış”

emdurmis ≈ emdürmiş[135] “indirilmiş”

ticma ≈ tikmä “dikiş dikme”

yarilgam ≈ yarılgam ▸ yarılgan “yarılmış”

ocsas ⟨*vel* usasi⟩ ≈ okşaş *veya* uşaşı “benzer”

tutsac ⟨*vel* ticnah⟩ ≈ tutsak *veya* tıknah “tutsak, rehin” (Lat. pignus)

astelan *vel* rebe ≈ astılan *veya* rebe “faizcilik, tefecilik”

butû ulus ≈ bütün ülüş “bütün pay, bütün parça” (Lat. pars integra)

yarem ≈ yarım “yarım”

uzunzi ulus ≈ üçünçi ülüş “üçüncü pay, parça”

tortuzi ulus ≈ törtü[n]çi ülüş “dördüncü pay, parça”

ghalgan ≈ ḫalgan “arta kalan”

artchan *vel* artuc ≈ artḫan *veya* artuk “artan, fazla, gereksiz”

eygilic ≈ eygilik “iyilik”

eh chorc ≈ körk “güzellik”

uxunluc ≈ uzunluk “uzunluk”

uxû olça ≈ uzun ölçä “uzunluk ölçüsü”

---

[135] Ko. Wb. bu kelimeyi *endürmiş* olarak düzeltmiştir ancak doğru biçim *emdürmiş* olmalıdır. Krş. Kİ *emder-*, *emderil-*; İH *emit-*, *emdir-*.

ager ≈ agır “ağırlık”

saglic ≈ saglık “sağlık, akıl sağlığı”

ululuc ≈ ululuk “büyüklük”

chenglic ≈ kenglik “genişlik”

38b

agermac *vel* sacsixlic ≈ agırmak ▸ agrımak *veya* saksızlık “zayıflık, takatsizlik”

olum ≈ ölüm “ölüm”

tirilmac *vel* yas ≈ tirilmäk *veya* yaş “yaşam, yaşamak”

aghlic ≈ aẖlık “beyazlık, beyaz olma durumu”

yeijtlic ≈ yeyitlik “gençlik, delikanlılık”

yassilic ≈ yassılık “yassılık”

tatmac *vel* tatig ≈ tatmak *veya* tatıẖ “tat, lezzet”

nema ≈ nemä “şey”

yamâlic ≈ yamanlık “kötülük”

corcsixlic ≈ körksizlik “çirkinlik”

cheschalic ≈ kıskalık “kısalık”

çurumac ≈ çürümäk “çürümek”

charimac ≈ karımak “yaşlanmak”

chararmac ≈ kararmak “kararmak”

oosamac ≈ ooşamak[136] “benzerlik”

yacsi *vel* eygi ≈ yakşı *veya* eygi “iyi”

---

[136] Krş. KMT *oşa-* ~ *uşa-* “benzemek”.

yaman ≈ yaman “kötü”

chorclu ≈ körklü “şirin, güzel”

chorxux ≈ kör[k]süz “çirkin”

uxû ≈ uzun “uzun”

chescha ≈ kıska “kısa”

xagsix ≈ saẖsız “güçsüz, zayıf”

jymis *vel* sassimis ≈ yımış ~ ıymış[137] *veya* sassımış “çürük, çürümüş”

ygit ≈ igit “genç”

abuscha *vel* chart ≈ abuşka *veya* kart “yaşlı”

yas ≈ yaş “taze, ıslak”

39a

churu ≈ kuru “kuru”

us ≈ us “ıslak, yaş”

arri ≈ arrı “arı, temiz”

yangi ≈ yangı “yeni”

~~eshi~~ eschi ≈ (eshi) eski “eski”

semix ≈ semiz “semiz, yağlı”

areg ≈ arıẖ “zayıf, yağsız”

baxet/c *vel* yogan ≈ bazık[138] *veya* yogan “şişman, kalın, kaba”

inçcha ≈ inçkä “ince”

---

[137] CC yı-mış < *yıy- < *yıyı- < ET *yıd*+*ı*- veya CC ıy-mış < *ıyı- < *yıyı- < ET *yıd*+*ı*-.

[138] Krş. Kar. *bazıẖ* “kalın, yağlı, şişman”.

ager ≈ agır “ağır”

yungul ≈ yüngül “hafif”

ong ≈ ong “sağ”

sol ≈ sol “sol”

terc *vel* tex ≈ terk *veya* tez “hızlı”

kagal ≈ kaẖal “yavaş”

chati ≈ katı “katı, sert”

ymisac ≈ ımışak[139] “yumuşak”

yssi ≈ issi “sıcak”

saogh ≈ sa[v]oẖ “soğuk”

chos ≈ ẖoş “hoş, pahalı, değerli”

uçux ≈ uçuz “ucuz, değersiz”

bulgamis ≈ bulgamış “bulanık”

yaregh ≈ yarıẖ “berrak, bulanık olmayan”

tiri ≈ tiri “diri, yaşayan”

olu ≈ ölü “ölü”

balgamis ≈ balgamış ▸ baglamış “bağlı”

sesmis ≈ şeşmiş “çözülmüş, serbest bırakılmış”

39b

jaghan ≈ caẖan “cihan, dünya”

tengis ≈ tengiz “deniz”

---

[139] Ko. Wb. yazılışı *yimsac* olarak düzelterek kelimeyi *yımşak* okuyor.

tag ≈ tag “dağ”

oba ≈ oba “ova”

enis ≈ eniş “vadi, falez”

çugur ≈ çuḫur[140] “çukur”

balçuc ≈ balçuk “balçık”

yol ≈ yol “yol, patika”

yol ≈ yol “yol”

tas ≈ taş “taş”

tos ≈ toz “toz”

toprac ≈ toprak “toprak”

terac ≈ teräk “ağaç”

giemis ≈ yemiş (cemiş?) “meyve”

ot ≈ ot “ot, şifalı ot, yabani ot”

otalamac ≈ otalamak “otlak, mera”

orlas ≈ örläş “tepe, tümsek, yükseklik”

enis ≈ eniş “alçak arazi, çukurda kalan yer”

el ≈ el “il, eyalet, vilayet, taşra”

teyra ≈ teyrä “çevre, dolay”

yer ≈ yer “yer, mevki, bölge”

saar *vel* chent ≈ şaar *veya* kent “şehir, kent”

kalaa ≈ kalaa “kale”

gala ≈ ḫala (gala?) “köy”

saray ≈ saray “saray”

---

[140] Ko. Wb. bu kelimeyi *çugur* olarak okuyor. Krş. Kar. *cuhur* “çukur”.

eu ≈ ev “ev”

chebit *vel* tugâ ≈ kebit *veya* tugan ▸ tukan “dükkan”

chonaclic ≈ konaklık “yatak odası, misafir odası”

40a

tub ≈ tüb “dip, temel, kök”

chopru ≈ köprü “köprü”

chuyu ≈ kuyu “kuyu”

orman ≈ orman “orman”

agaç ≈ agaç “odun, tahta, ağaç”

bacça ≈ bakça “bahçe, çiçek bahçesi” (Far. bacča, Lat. iardinus)

bacça ≈ bakça “bağ, bostan” (Far. bag ul borla → bustâ, Lat. [h]ortus)

bag *vel* borla ≈ bag “bağ” *veya* borla “üzüm bağı”

saban ≈ saban “saban”

yax ≈ yaz “çayır, çimen, otlak”

makala ≈ makala “sokak”

maydan ≈ maydan “meydan”

yol ≈ yol “yolculuk” ? (Lat. carubius)

alaçuc ≈ alaçuk “kulübe”

chugira ≈ ẖucra “dolap”

çirac ≈ çırak “mum”

çager sira bor ≈ çagır ~ çaẖır, şıra, bor “şarap”

çachuç ≈ çakuç “çeküç”

otluc ≈ otluk “çakmak”

chou ≈ kov “kav, fitil, fünye”

chibrit ≈ kibrit “kibrit”

40b

saraf ≈ saraf “banker”

taraxu ≈ tarazu “terazi”

taslar ≈ taşlar “ağırlık parçaları”

bitic *vel* taftar ≈ bitik *veya* taftar “depo kaydı”

duat ≈ du[v]at “mürekkep kabı”

kalâ ≈ kalam “kalem”

sanar tacta ≈ sanar takta “tahta, masa, hesap tahtası”

choux ≈ kö[v]üz “halı”

nagt *vel* acça ≈ nagt ▸ nakt *veya* akça “para, sermaye”

bacsi *vel* biticçi ≈ bakşı *veya* bitikçi “yazıcı, bakşı”

borçlurlar ≈ borçlurlar ▸ borçlular “borçlular”

taftar ≈ taftar “hesap defteri”

chara ≈ kara “mürekkep”

mahac ≈ mahak[141] “mihenk taşı” (Lat. lapis auri)

bitic ≈ bitik “yazı”

chageth ≈ kagıt “kağıt”

atar ≈ atar “aktar”

---

[141] Ar. *meḥekk* kelimesinden gelmektedir.

çomlac ≈ çömläk “yemek tenceresi”

sahar ≈ şahar ▸ şakar “şeker”

bal ≈ bal “bal”

burç ≈ burç “biber”

41a

gingibil ≈ cincibil “zencefil”

darçini ≈ darçını “darçın”

gul darçinj ≈ gul darçını “gül tarçını”

nil ≈ nil “çivit”

condroc ≈ kondrok “buhur”

garanful ≈ garanful “karanfil”

rangi lac ≈ rang-ı lak “lastik cila, vernik” (?)

sachex ≈ sakız “sakız”

chear sanba ≈ ẖı[y]ar şanba[142] “Hint hıyarı, hıyarşembe” (Far. chear y sânbar)

fil tisi ≈ fil tişi “fildişi”

bachan ≈ bakam ~ baẖam “bakkam ağacı, kızılağaç”

balaux ≈ bala[v]uz “bal mumu”

açitas ≈ açı–taş “şap”

magugh ≈ maẖuẖ ▸ mamuẖ “pamuk”

sirichisch *vel* tar[..] ≈ şir-i-ẖişk ▸ şir-i-ẖişt[143] *veya* tar[…] “kuvvet macunu”

---

[142] Ko. Wb. bu kelimeyi *χeyar şanba[r]* okumuş ve “Kassia” olarak anlamlandırmıştır ancak krş. Kar. *ẖıyar* “salatalık, hıyar”. Aynı anlama gelen TT *hıyarşembe* kelimesinin de sonundaki [r] düşmüştür.

tutia ≈ tuti[y]a “çinkosülfat”

xernec ≈ zırnık “sarızırnık”

sonbul ≈ sonbul “hint sümbülü”

chababa ≈ kababa “kebabe”

chababa ≈ kababa “kebabe”

rauand ⟨dne⟩ ≈ ravand “ravent”

41b

canfor ≈ kanfor “kafur”

vacsis ≈ vaksıs “kırmız böceği (boyası), koşnil”

magmuda ≈ maḫmuda “mahmude (otu)”

ypar ≈ ıpar “misk”

zafran ≈ zafran “safran”

oglanlar ≈ oglanlar “uşaklar, hizmetçiler”

otlar ≈ otlar “(şifalı) ot”

maaiun lar ≈ maacunlar “ağda, macun”

otlar *vel* daru ≈ otlar *veya* daru “ilaç”

touguç ≈ tövgüç “havan ve havan tokmağı”

touguç *vel* cheli ≈ tövgüç *veya* keli “havan tokmağı”

elac ≈ eläk “süzgeç, elek”

chuburcuç ≈ kuburkuç “kutu”

chapuç ≈ kapuç “kese, torba”

---

[143] Bkz. (30), BODROGLIGETI, 196.

gulaf suj ≈ gulaf su[v]ı “gül suyu”

sabur ≈ sabur “aloe”

chonasuj ≈ könä su[v]ı “cıva”

charabar ≈ karabar “kehribar”

çiurûba ≈ çurunba “acı marul, hindiba” (Far. çiurûba)

çaman ≈ çaman “kimyon, çemen”

42a

xingft ≈ zingft ▸ zinc[e]fr “zincifre”

mariâd ≈ marcand “kırmızı koral, mercan”

chitira ≈ kitirä “zamk ağacı”

choligiâ ≈ ẖolıcan “havlıcan”

ambar ≈ ambar “cistus, laden zamkı”

ymsiri ≈ imsiri “bitüm” (?)

yag ≈ yag “zeytin yağı”

gulaf yage ≈ gulaf yagı “gül yağı”

chox yagi ≈ koz yagı “fındık yağı”

samala ≈ samala “zift”

buyu (buya?) ≈ buya “meyan (kökü)”

chulaf ≈ kulaf “gül”

uxurmurs ≈ üzürmürs ▸ üzürmür “Mür ağacı”

turbuc ≈ turbuk ▸ turbut “turp”

xangar ≈ zangar ~ zancar “zencar, bakır yeşili”

ot ≈ ot “merhem” (Lat. unguentum)

chouruc ≈ kövrük “kükürt”

42b

altunçi *vel* temi^{r}zi ≈ altunçı *veya* temirçi “kuyumcu, demirci, nalbant”

ors ≈ örs “örs”

çacuç ≈ çakuç “çekiç”

cheschaç ≈ kıskaç “kıskaç, pens, kerpeten”

egau ≈ egäv “eğe”

chescaz ≈ kıskaç “kerpeten”

temir ≈ temir “demir”

cumis ≈ kümiş “gümüş”

altû ≈ altun “altın”

bager ≈ baḫır “bakır”

kalay *vel* acco^{r}gasî ≈ kalay *veya* akkorgaşın “kalay”

corgasin ≈ korgaşın “kurşun”

yes ≈ yez “pirinç”

biçac ≈ biçäk “küçük bıçak”

masa ≈ maşa “maşa”

chura ≈ kura “eritme ocağı”

curuc ≈ kürük “körük”

comur ≈ kömür “kömür”

tegana ≈ tegänä[144] ~ tıẖana[145] "tekne"

coyan ≈ koyan "tavşan"

~~ygina~~ tonçi ≈ tonçı "kürkçü"

ygina ≈ iginä ~ iynä "iğne"

buçchi ≈ buçkı "bıçkı, makas"

oymac ≈ oymak "yüksük"

yp ≈ ip "iplik"

eltiri ≈ eltiri "koyun postu"

tulchu ≈ tülkü "tilki"

43a

tein ≈ te[y]in "sincap"

caratê ≈ karate[y]in "gri/siyah sincap"

chis ≈ kiş "samur"

sausar ≈ savsar[146] ~ savsar ▸ sansar "zerdeva, sansar"

dela ≈ delä "Martes foina, bir tür gelincik ya da sansar"

silausû ≈ silävsün[147] "vaşak"

charsac ≈ karsak "korsak tilkisi, step ya da bozkır tilkisi, Vulpes corsac"

charachusan ≈ kara–küzän "kokarca"

eric ≈ erik "tabak, sepi"

---

[144] Krş. KMT *tegene* "tekne, yalak".

[145] Krş. Kar. *tıẖan* "hamur teknesi"

[146] Krş. KMT *suvsar* "ağaç sansarı, vizon".

[147] Krş. KMT *sülevsün* "vaşak".

palang ≈ palang “leopar”

teĩ ton ≈ teri ton “kürk, kürklü giysi”

derxi ≈ derzi “terzi”

çacmâ ≈ çakman ▸ çäkmän “yünlü kumaş”

bizchi *vel* chopti ≈ bıçkı *veya* koptı[148] “makas”

chaĩ *vel* arsun ≈karı *veya* arşun “arşın”

mondobaĩ *vel* lazate ≈ mondobari *veya* lazate “bir tür çizgili kumaş”

veles ≈ veles “pamuklu bez”

tosiac ≈ töşäk “töşek”

yo^{u}rgan ≈ yo[v]urgan “yorgan”

43b

eticçi ≈ etikçi “ayakkabıcı”

kalip ≈ kalıp “kalıp”

bix ≈ biz “bez”

biçac eticçi ≈ biçäk etikçi ▸ etikçi biçäk “küçük ayakkabıcı bıçağı”

tabâ ≈ taban “taban”

suruc ≈ sürük “ince, yumuşak deri”

sastian ≈ sastı[y]an ▸ sahtı[y]an “sahtiyan, cilalı keçi derisi”

choy suruchi ≈ koy sürüki “koyun derisi”

etic ≈ etik “ayakkabı, çizme”

basmac ≈ başmak “ayakkabı”

---

[148] Krş. CCG *tolmaç* < T tılmaç.

etic baxi ≈ etik başı "ayakkabı başı, ucu"

cherchi ≈ kerki "küçük balta"

balta ≈ balta "balta"

burau ≈ burav "matkap, delici"

biçchi ≈ bıçkı[149] "testere"

uxun ip ≈ uzun ip "ip"

uturgu ≈ ütürgü "kalem, keski"

çachuç ≈ çakuç "çekiç"

pargal ≈ pargal "pergel"

uscu ≈ üşkü "marangoz rendesi"

tocmac ≈ tokmak "tokmak"

schinia ≈ skincä "kalem keski"

~~yulunguç~~ sachal yuzi ≈ sakal yü[lü]çi "berber"

yulunguz ≈ yülüngüç "ustura"

chuxgu ≈ küzgü "ayna"

tas ≈ tas "berber tası"

sungulza ≈ süngülçä "neşter"

44a

bilau ≈ biläv "bileği"

ot *vel* malahan ≈ ot *veya* malahan ▸ malaham "merhem" (Far. malham)

cliç ostasi ≈ k[ı]lıç ostası "kılıç yapan demirci"

---

[149] Ko. Wb. bu kelimeyi *kıptı* okumuştur.

eyarçi ≈ eyärçi “saraç, eyer yapan kimse”

yugâçi ≈ yügänçi “gem yapan kişi”

otaçi ≈ otaçı “hekim”

otaçi ≈ otaçı “hekim”

ghocumçi ≈ ẖokumçı “avukat”

sicric ≈ sıkrık “kurye, ulak”

yalçi ≈ yalçı “düğme döken kimse, düğme oyan kimse”

çarçi ≈ çarçi ▸ çärçi “çerçi”

astlançi ≈ astlançı “tefeci”

talal *vel* miançi ≈ talal *veya* mi[y]ançı “simsar, tefeci”

borçi ≈ bör[k]çi “börk veya şapka yapan kimse”

borc ≈ börk “börk, şapka”

casap ≈ kasap “kasap”

biçacçi ≈ biçäkçi “(küçük) bıçak yapan kimse”

siraz ≈ şıraç[ı] “şarap satan kimse, şarap satıcısı”

44b

diua ostasi ≈ dıva[r] ostası “duvarcı, duvar yapan kimse”

chasma ≈ kazma “(evin temelleri için yapılan) kazı işi”

tas ≈ taş “taş”

chirac ≈ kiräç “kireç”

nacs lagan ≈ nakşlagan “nakkaş”

chalan ≈ kalan ▸ kalam “fırça”

rang ≈ rang “renk”

yelin ≈ yelin ▸ yelim[150] “tutkal”

baglagan ≈ baglagan “bağlayan”[151]

çualdus *vel* ygina ≈ çu[v]alduz *veya* iginä ~ iynä “çuvaldız, büyük iğne”

yogun ip ≈ yogun ip “kalın, kaba iplik”

yp ≈ ip “kordon, sicim, tel”

tang *vel* yuc ≈ tang *veya* yük “denk, balya”

saadat ≈ saadat “küçük değnek, çubuk; alet edavat” (Lat. stecha, Far. saadat)

chendir ≈ kendir “kendir, kenevir”

etmaçi ≈ etmä[k]çi “fırıncı, ekmek yapan kimse”

peç ≈ peç “fırın, ocak”

churac ≈ küräk “kürek, fırıncı küreği”

siburtchi ≈ sibürtki “süpürge”

agaçlar ≈ agaçlar “odun”

chamir ≈ ḫamır “hamur” (Lat. pasta)

etmac ≈ etmäk “ekmek”

chirda ≈ kirdä “turta”

chirda ≈ kirdä “pasta”

ehar ≈ ehär ▸ ekär (?) “bitki”

urluc ≈ urluk “tohum”

tub ≈ tüb “kök”

---

[150] Krş. KMT *celim* “tutkal, zamk”.

[151] Burada ‘malları bağlayıp paketleyen kimse’ kast ediliyor olmalı.

45a

terak ≈ teräk “ağaç”

chamal ≈ ẖamal “hamal”

chulucçi ≈ kul[l]ukçı “hizmetçi, uşak”

yyacçi ≈ yakçı “yay yapan kimse”

oghçi ≈ oẖçı “ok yapan kimse” (Lat. frexeterius)

çigrigzi ≈ çıẖrıẖçı “ağaç tornacısı”

bacçazi ≈ bakçaçı “bahçıvan”

julaghac ≈ yulaẖak “dokumacı” (Lat. tesitor)

yrçi ≈ ırçı “şarkıcı”

cobuxçi ≈ kobuzçı “çalgıcı”

oinçil mascara ≈ o[y]ınçıl maskara “şaklaban”

taf ≈ taf “tef, tanbur”

suruna ≈ suruna “çoban kavalı” (Far. surna)

nakara ≈ nakara “kastanyet, köçek zili” (Far. nachara)

tamasa ≈ tamaşa “temaşa, oyun, seyir, gösteri”

culmac ≈ külmäk “kahkaha, şaka, alay”

eliclamac ≈ eliklämäk “alay, şaka, istihza”

tamasa ≈ tamaşa “eğlence, cümbüş”

burgular ≈ burgular “trompet, borazan”

burguça ≈ burguça “küçük trompet, borazan”

ersac *vel* mur[..] ≈ ersäk *veya* mur[dar?] “fahişe”

chaltac ≈ kaltak “pezevenk (kadın), kadın satan kadın”

charabat ≈ karabat “randevu evi, genelev”

bitic ostasi ≈ bitik ostası “okul hocası”

osta *vel* chitab ≈ osta “usta, hoca” *veya* kitab ▸ katib “hoca”

olturguçlar ≈ olturguçlar “koltuk, bank”

oglanlar ≈ oglanlar “uşaklar” (Lat. pueri)

45b

pesa ≈ peşä “el işi, zanaat”

is ≈ iş “iş, eser”

cuç ≈ küç “emek, iş, amel”

islamac ≈ işlämäk “çalışmak”

can ≈ kan “kağan, hakan, han”

soltan ≈ soltan “kral”

soltan ≈ soltan “sultan”

beg ≈ beg “prens, bey”

bey ≈ bey “soylu kimse” (Lat. baron, Far. amir)

çeîbasi ≈ çeribaşı “komutan, kumandan”

elzi ≈ elçi “elçi”

yarguzi ≈ yarguçı “başkan, vali, yüksek yetkili memur”

seriat ≈ şeriat “yargıç, hakim, kadı” (Far. chadi)

bogaul ≈ boga[v]ul “mübaşir” (Far. tataul)

atlu chisi ≈ atlu kişi “süvari”

bey *vel* coia ≈ bey *veya* koca “ev sahibi, efendi”

tagz ≈ tacç ▸ taç "taç"

orda ≈ orda "belediye binası, senato binası" (Far. ordu)

can catonj ≈ kan katonı "imparatoriçe"

soltâ catonj ≈ soltan katonı "kraliçe, sultanın eşi"

eudagi epçi ≈ evdägi epçi "hizmetçi kadın"

eudagi chex ≈ evdägi kız "hizmetçi kadın"

carauas *vel* cû ≈ karavaş *veya* kuma "hizmetçi kadın, köle"

telmaç ≈ tılmaç "tercüman" (Far. talamaçi)

46a

baxargan ≈ bazargan "tüccar, bezirgan"

baxar ≈ bazar "pazar"

satugh ≈ satuḫ "ticaret, alışveriş, piyasa"

aliçi ≈ alıçı "alıcı"

satugzi ≈ satuḫçı "satıcı"

mianzi ≈ mi[y]ançı "aracı, komisyoncu, simsar"

behet ≈ behet "peşinat, kapora"

tolamac ≈ tölämäk "ödeme"

ouada ≈ wada "vade, mühlet" (Far. aouada)

nagt ≈ nagt ▸ nakt "madeni para, sikke"

saga ≈ saḫa ▸ baḫa "değer, fiyat" (Far. bagha)

chendir ≈ kendir "kendir, kenevir"

çux ≈ çuz "pul, sim, incik boncuk" (Far. chep)

sagri ≈ sagrı “deri, kösele” (Lat. corium, Far. sagri)

sinduc ≈ sınduk “kutu, sandık, dolap” (Far. sanduk)

ugu ≈ ügü “uhu, baykuş”

ugu yungi ≈ ügü yungı “baykuş tüyü”

yex tactasi ≈ yez taktası “pirinç levha”

yung ≈ yung “yün”

usculi ≈ üsküli “keten”

fanar ≈ fanar “fener”

chox ≈ koz “fındık”

nac ≈ nak “bir tür altın brokar”

nasiç ≈ nasıç (nasiç?)“incili altın brokar”

baluc ≈ baluk “balık”

yung ≈ yung “(kuş) tüyü”

46b

brinç ≈ b[i]rinç “pirinç”

ypac ≈ ipäk “ipek”

last ≈ last “ham ipek”

frangi suf ≈ frangi suf “Avrupa koyun yünü” (Far. suf franchi)

yscarlat ≈ ıskarlat “kırmızıya yakın renk”

ters ≈ ters[152] “bir çeşit bez”

chouruc ≈ kövrük “kükürt”

---

[152] Krş. Kzk. *tires*.

yionbâ chetâ ≈ conban ketän[i] “Champagne’den gelen keten”

russi chetan ≈ russi ketän “Rus keteni”

alamani chetanj ≈ alamanı ketäni “Alman keteni”

orlens chetan ≈ orlens ketän “Orléans’tan gelen keten”

sasdachesi (Far. sansda chesi)

dras.ches (Far. dras chesi)

lonbardi chetanj ≈ lonbardi ketäni “Lombardy keteni”

astexan chetanj ≈ astezan ketäni “Asti keteni”

ostume chetanj ≈ ostume ▸ ostune ketäni “Estonya keteni”

catifa ≈ katifa “kadife”

ranglar ≈ ranglar “renkler”

bang ≈ bang ▸ rang “renk”

ac ≈ ak “ak”

chara ≈ kara “kara”

chexel ≈ kızıl “kızıl”

cremixi ≈ krımızı “bir ton kırmızı” (Lat. ve Far. cremixi)

bachami ≈ bakami ~ baḫami “bir ton kırmızı”

coc ≈ kök “mavi”

saĩ ≈ sarı “sarı”

47a

yaxil ≈ yaşıl “yeşil”

boxag ≈ bozaḫ “gri”

ipchin ≈ ipkin “mor”

narangi ≈ naranci “turuncu”

al ≈ al “açık kırmızı”

bergonia katanj ≈ bergonya kätäni “Begonya keteni”

bgamasce ketanj ≈ b[er]gamaske ketäni “Bergamaske keteni”

aracli ≈ araklı “bir tür keten”

chetan can ≈ ketän kan ▸ kan ketän[i] “imperyal keten, imparatorluk keteni”

yacut ≈ yakut “yakut, rübi”

llal ≈ lal “Badahşan’dan gelen yakut”

chabut yapcut ≈ kabut yapkut “safir”

smurut ≈ zmurut ▸ zumrut “zümrüt”

yalmas ≈ yalmas “elmas”

beiuda ≈ becuda “grena”

peroxa ≈ pıroza “firuze, turkuvaz”

laal ≈ laal “değerli taş”

bolor ≈ bolor “kristal”

ingçu ≈ ingçü “inci”

giltrin ≈ yıltrın (cıltrın?) “cam”

47b

asan *vel* chisi ≈ azan ▸ azam *veya* kişi “insan”

epzi ≈ epçi “kadın, eş”

erca *vel* er ≈ erkä[k] *veya* er “erkek”

tusi ≈ tişi “dişi”

bogum ⟨*vel* buun⟩ ≈ bogum *veya* bu[v]un[153] “uzuv, organ; boğum, eklem”

bas ≈ baş “baş, kafa”

elat ≈ elat “özsu”

xaç ≈ saç “saç, sakal”

teba ≈ tebä “saç” (Lat. crinis), “saç bandı” (Far. muiband)

alni ⟨*vel* magley⟩ ≈ alnı “alın” *veya* magley (maglıy?) “alın”

cas ≈ kaş “kaş”

chirpich ≈ kirpik “kirpik”

chulag ≈ kulaḫ “kulak”

chox ≈ köz “göz”

chox yaruhi ≈ köz yaruhı “göz ışığı, fer”

buen ≈ burun “burun”

ernin ≈ ernin “burun deliği”

yangac ≈ yangak “yanak”

yaagh ≈ yaaḫ “yanak”

agx ≈ ag[ı]z “ağız”

toodac ≈ toodak “dudak”

erni ≈ erni “diş eti”

tis ≈ tiş “diş”

til ≈ til “dil”

meng ≈ meng “ben, et beni”

⟨erlic natura⟩ ≈ erlik “doğa, karakter, huy, tabiat” (Lat. natura)

---

[153] krş. BV, İH, İM, İN, KFT, MG, TA, TZ *boġun* “mafsal, boğum”

⟨ca^{r}madim ich taste⟩ ≈ karmadım “elimle dokundum, elimle yokladım”

yaac ≈ yaak “çene”

⟨meretrix charabat⟩ ≈ karabat “fahişe”

48a

bogax *vel* tamac ≈ bogaz *veya* tamak “boğaz”

ƀsagac ≈ saḫak ~ sagak “çene altı” (Lat. mentum)

boyn ≈ bo[y]ın “boyun, gerdan”

archa ≈ arka ~ arḫa “sırt, sırtın üst tarafı”

tos ≈ töş “sine, göğüs, döş”

emzac ≈ emçäk “meme ucu”

tos ≈ töş “döş” (Lat. forcella)

chindic ≈ kindik “göbek”

caren ≈ karın “batın, mide”

boy ≈ boy “beden, vücut, gövde”

cursac ≈ kursak “mide”

congul ≈ köngül “kalp, gönül”

gigar ≈ cigär “(kara)ciğer”

gigar band ≈ cigar band “akciğer” (Lat. pulmoneus)

yçag *vel* suzug ≈ içäg ▸ içäk *veya* suçuḫ “bağırsak”

teri ≈ teri “deri”

sic ⟨trienir stet pitte⟩≈ sik “erkeklik organı, penis”

taxac ≈ taşak “testis”

amu ≈ amu “kadın cinsellik organı”

⟨koti der ars⟩ ≈ köti “kaba et, kıç”

chol ≈ kol “kol”

⟨koymiç der arsbeyn⟩ ≈ koymıç[154] “kuyruk sokumu”

tamar ≈ tamar “damar”

can ≈ kan “kan”

souac ≈ söväk “kemik”

et ≈ et “et”

ouç ≈ o[v]uç “yumruk”

el *vel* chol ≈ el *veya* kol “el”

48b

aya ≈ aya “aya, avuç içi”

barmac ≈ barmak “parmak”

buug ≈ bu[v]uḫ “eklem”

singir ≈ singir “sinir”

termac ≈ tırmak ▸ tırnak “tırnak”

nafas ≈ nafas “nefes”

bel ≈ bel “böbrek” (Lat. renis)

chaburcha ≈ kaburka “kaburga”

cursac ≈ kursak “mesane, sidiktorbası”

sidic ≈ sidik “sidik”

---

[154] Krş. KMT *kuymuç* “leğen kemiği, kuyruk sokumu”.

bogh ≈ boḫ “dışkı”

buth ≈ but “uyluk, baldır”

tixgi ≈ tizgi “diz”

chonç ≈ konç “baldır”

çigmac ≈ çıḫmak “ağım, ayaküstü”

ayach ≈ ayak ~ ayaḫ “ayak”

ayag uxi ≈ ayaḫ üzi “ağım”

~~barmac~~ sounçac ≈ so[v]unçak “topuk”

~~taban~~ barmac ≈ barmak “ayak parmağı”

taban ≈ taban “ayak tabanı”

tin ≈ tin “ruh”

meyx *vel* çiray ≈ me[y]iz *veya* çiray “surat”

sachal ≈ sakal “sakal”

yas ≈ yaş “göz yaşı”

ter ≈ ter “ter”

naffas ≈ naffas “soluk, nefes”

boy ≈ boy “kişi, zat”

49a

atta ≈ atta “baba”

anna ≈ anna “anne”

er ≈ er “koca, erkek eş”

epzi *vel* çinay[155] ≈ epçi *veya* çinäy (çınay?) “karı, kadın eş”

ogul ≈ ogul “erkek evlat”

chex ≈ kız “kız evlat”

charandas ≈ karandaş “erkek kardeş”

chez charandas ≈ kız karandaş “kız kardeş”

ullu acta ≈ ullu akta ▸ ullu atta “büyük baba”

chain ≈ ka[y]ın “kayınpeder, kaynata”

chuyegu ≈ küyegü “damat”

abaga ≈ abaga “dayı”

ynj ≈ ini “yeğen, torun”

egazi ≈ egäçi “hala”

tagay ≈ tagay “amca çocuğu, kuzen”

yexna ≈ yeznä “dayı” (Lat. cognatus)

oynas *vel* chuni ≈ oynaş *veya* küni “sevgili, metres”

ortac *vel* noga ≈ ortak *veya* nögä[r] ▸ nökä[r] “yoldaş”

consi ≈ konşı “komşu”

csim ≈ k[ı]sım ~ k[i]şim ~ k[i]sim[156] (?) “kaynana, kayınvalide”

tuchal ≈ tükäl “tam, eksiksiz”

yacsi *vel* eygi ≈ yakşı *veya* eygi “iyi, güzel”

barlu chisi *vel* ba ≈ barlu kişi *veya* ba[y] “zengin, varlıklı”

ustlu *vel* achel ≈ ustlu *veya* akıl (< Ar. ‘āḳil) “akıllı”

---

[155] Bu kelime, yazmada oldukça siliktir.

[156] Ko. Wb. bu kelimeyi csim ▸ esim ≈ *eşim* okumuş, *-m*’yi 1. t. şahıs iyelik eki sayarak Uygurca *ėşi* ~ *işi “hanım, hanımefendi”* ile bir ve aynı saymıştır. *Kisim* okuması için krş. ET *kis* ~ *kisi* “eş, zevce”.

chorclu ≈ körklü “güzel”

ghalal ogul ≈ ẖalal ogul “yasal evlat”

conu ≈ könü “yasal, yasaya uygun”

49b

oxdan ≈ özdän[157] “soylu, asil; ünlü, meşhur, tanınmış”

erdamli ≈ erdämli “erdemli”

naamatlu ≈ naamatlu “merhametli, iyi yürekli, lütufkar”

chuçlu ≈ küçlü “güçlü, kuvvetli”

tocma ≈ tökmä[158] (tokma?) “hünerli, becerikli” (Far. honarmand)

jomard ≈ comard “cömert”

asuch ≈ aşuk “aşık”

tex ≈ tez “tez, hızlı”

tanur chisi ≈ tanur kişi “deneyimli kişi”

souuar chisi ≈ sövvär kişi “dost”

ersacsis ≈ ersäksiz “iffetli, namuslu”

chelecli ≈ kılıklı “ahlaklı, terbiyeli, görgülü, namuslu, dürüst; saygın, saygıdeğer, saygı duyulan”

chamus toxûlu chisi ≈ ẖamuş tözümlü kişi “barışçıl, sakin kişi; sabırlı, sebatlı kişi”

sauunur chisi ≈ sävünür kişi “mutlu kişi”

ux chisi ≈ uz kişi “ehil, becerikli kişi”

---

[157] Krş. KMT *özden* “hür, asil”.

[158] Bu kelime, ET *tümge* “tek gayesi olan, azimli; ahmak, budala” kelimesinden göçüşmeyle meydana gelmiş olabilir: CC *tökmä* < *tügme < ET *tümge*.

bagat$^{\vee}$ ≈ baẖatur “yiğit, cesur”

jaman ≈ yaman “kötü”

yarli *vel* yocsul ≈ yarlı *veya* yoksul “yoksul, fakir”

chart *vel* abusca ≈ kart *veya* abuşka “yaşlı”

teli *vel* acmac ≈ teli *veya* akmak “deli, aptal, ahmak”

badbact ≈ badbakt “mutsuz”

çirchin ≈ çirkin “çirkin”

rustan ≈ rustan ▸rustay “çiftçilikle alakalı”

chahal ≈ kahal “değersiz, ucuz”

sust ≈ sust “tembel, üşengeç, bezgin”

50a

sagsis ≈ saẖsız “zayıf, hasta, cılız”

chelapan ≈ keläpän “cüzamlı”

tax ≈ taz “kel”

sochur *vel* zalis ≈ sokur *veya* çalış “şaşı”

choxsis *vel* cor ≈ közsiz *veya* kor “kör”

touluc | ⟨kotur eȳ s[…]⟩≈ tövlük, kotur “kör, görme engelli”

chunradan touga[…] ≈ künrädän ▸ künidän tovga[n$^{?}$] “piç”

agsah ≈ aẖsah “aksak, topallayan”

burnj chizi ≈ burnı kiçi “burnu küçük olan, küçük burunlu”

tasacsix ≈ taşaksız “hadım”

caltac ≈ kaltak “kadın satan (erkek)”

choturlu ≈ koturlu “uyuz (hastalığına yakalanmış)”

chulacsix ≈ kulaksız “sağır”

tilsix ≈ tilsiz “dilsiz”

beylitan chertan ≈ beylitän kırtan[159] “yararsız, faydasız, işe yaramaz, gereksiz”

bucru ≈ bükrü “kambur”

otruczi ≈ ötrükçi “yalancı”

olu conglu ≈ olu köng[ü]l[l]ü “yüce, azametli, kibirli”

bachil ⟨*vel* isarli i[.]i kȯ[.]⟩ ≈ bah̯ıl *veya* ızarlı[160] “kıskanç, açgözlü”

⟨~~ṣụḥḥ~~ suh kisi⟩ ≈ suh kişi “aç gözlü, hırslı”

fus ~~ṿl s̤uḥ k̤is̤i~~ ≈ fus[161] “cimri, pinti, hasis; tamahkar”

ersaczi ≈ ersäkçi “iffetsiz kişi”

tumismis ≈ tumışmış[162] “huysuz”

yaxuclu ≈ yazuklu “günahkar”

egricsi ≈ egriksi “gerçek olmayan, sahte”

xaxuclu ≈ yazuklu “günahkar”

gaïp̂ *vel* yat ≈ garip *veya* yat “yabancı, tanıdık olmayan”

50b

çeyĩ ≈ çeyri “ordu”

---

[159] Bkz. (30), BODROGLIGETI, 164, *belidän qırtaq* olarak okumuştur.

[160] Bkz. (30), BODROGLIGETI, 116 *ısarlı* okumuştur. Ko. Wb. ise *ızarlı* okumuştur. Krş. KMT *zar* “kıskanç”.

[161] Bkz. (2), KUUN, bu kelimeyi *fuzul[i]* okumuştur.

[162] Bkz. (30), BODROGLIGETI, 119 bu kelimeyi *tümişmiş* “kötü kalpli, art niyetli” olarak okuyup anlamlandırmıştır.

sanzis ≈ sançış “muharebe, cenk”

allan *vel* tou ≈ allan ▸ allam *veya* tov “bayrak, sancak”

ghasal cosac ≈ ẖaşal (ẖasal?) kosak (kozak?) “nöbetçi”

sageth ≈ sagıt[163] “silah”

sirdac ≈ sirdäk ~ şirdäk[164] “örtü”

yaga ≈ yaga ~ yaẖa “(zırhtaki) yaka”

toulga ≈ to[v]ulga “miğfer”

chuba ≈ kübä “halkalı zırh” (Far. xire)

butuluc ≈ bütülük “göğüs zırhı, cebe”

cliz ≈ k[ı]lıç “kılıç”

bizac ≈ biçäk “hançer”

yaa ≈ yaa “yay”

yxba ≈ izba[165] (izbä?) “oda, kulübe”

bochoĭch ≈ boẖorık “şömine, ocak”

diuar ≈ dıvar (divar?) “duvar

yusac ≈ yuzak “kilit”

---

[163] Krş. KMT *savut* “alet, edavat”.

[164] Ko. Wb. bu kelimeyi *şırdaq* “Koller” olarak okuyup anlamlandırmıştır. Kendisinin neden kalın ünlülü okuduğu konusunda hiçbir bilgi vermemektedir. Almanca *Koller* kelimesinin yanlış anlamını alıp sözlüğüne geçiren Kemal Aytaç, *şırdak* kelimesinin anlamını “Kuduz (atlarda beyin hastalığı)” olarak vermiştir. Halbuki bu anlam, kelimenin geçtiği bölümde zırhların isimleri verildiği için uygun düşmemektedir. Aslında Ko. Wb.’in verdiği *Koller* kelimesinin ikinci anlamı “deri göğüslük; mintan”dır. Ancak Ko. Wb.’in verdiği anlam, Kumanca *sirdac* kelimesinin sırasında yazan Lat. *frexetus* kelimesine değil, altındaki Lat. *coyraçia* kelimesine dayanmaktadır. Biz burada Lat. *frexetus* ve Far. *auxida* kelimelerini temel aldık. Bodrogligeti, Far. *auxida* kelimesini *awzīda* olarak okuyup “a coat” olarak tercüme etmiştir. Biz de *sirdac* olarak yazılmış bu kelimenin Klasik Moğolca *sirdeg* “saddle pad” ile bağlantılı olduğunu düşünerek *şirdäk* okuduk.

[165] Rus. *изба* kelimesinden gelmektedir.

açchuz ≈ açkuç “anahtar”

cheadau ≈ kıadav ▸ kadav “askı çivisi”

olturguz ≈ olturguç “bank”

sinduc ≈ sınduk “sandık, dolap”

tosiac ≈ töşäk “döşek”

51a

oprac ≈ oprak “yem” (Lat. foratura, Far. astar)

teriton ≈ teri–ton “kürklü giysi” (Lat. penna)

tuuma ≈ tüvmä “düğme”

yeng ≈ yeng “elbise yeni”

ticmac ≈ tikmäk “dikme elbise”

tub ≈ tüb “temel”

tas ≈ taş “taş”

chiraç ≈ kiräç “kireç”

cun ≈ kun ▸ kum “kum”

su ≈ su “su”

agaç ≈ agaç “tahta, ahşap” (Lat. trauus, Far. çouu)

tacta canga ≈ takta kanga[166] “tahta levha, kalas”

tic agaç ≈ tik agaç “direk, sütun”

bismis cherptç ≈ bişmiş kerptç ▸ kerpiç “kiremit”

tam ≈ tam “dam”

[166] Krş. KMT *kanga* “ince tahta”.

sufra *vel* catra ≈ sufra *veya* katra “kadınlar odası” (Lat. caminata, Far. sufra)

agengiç ≈ agıngıç “merdiven”

tarag *vel* tuluc ≈ tarac[a] *veya* tuluk “balkon”

diuar ≈ dıvar “duvar”

aurex ≈ avrez “hela, tuvalet”

choulac ≈ kövläk “gömlek”

chonzac ≈ könçäk[167] “pantolon”

oprac ≈ oprak “giysi”

cur *vel* beligab ≈ kur *veya* beligab ▸ bel–bagı[168] ~ belibag[169] “kuşak”

51b

yanzic ≈ yançık “kese, para kesesi”

chepas *vel* borc ≈ kepäs ~ kepäş[170] *veya* börk “kukuleta” (Lat. cappellus)

çalma ≈ çalma “baş örtüsü” (Far. dulband)

ouat ≈ wat “ottan yapılan bir tür ayakkabı” (Lat. calige)

çulgau ≈ çulgav[171] “dolama şeklinde çorap”

etic ≈ etik “çizme”

basmac ≈ başmak “ayakkabı”

tixga ≈ tizgä “çorap bağı”

artmac ≈ artmak “çıkın”

---

[167] Krş. Kar. *kencaklar* “pantolon”, KMT *könçek* “pantolon, don”.

[168] Krş. İH *belbağı* “kuşak”, TA *bil bağı* “kuşak, kemer”.

[169] Krş. KMT *belibav* “kemer”.

[170] Krş. Kİ *kebes*, TA *kebeş*.

[171] Krş. KMT *çulgav* “dolama şeklinde çorap”.

yasman ≈ yasman "yassı şişe"

çater ≈ çatır "çadır"

camzi ≈ kamçı "kamçı"

chamar ≈ kamar "kemer"

saget ≈ sagıt "donanım, teçhizat", özel olarak "koşum takımı"

araba ≈ araba "araba"

at ≈ at "at"

naal ≈ naal "nal"

migh *vel* cadau ≈ mıẖ *veya* kadav "çivi" (Lat. clavus)

ayran ≈ a[y]ıran[172] "atların durduğu bölme"

eyat/c yabogi ≈ eyät yaboẖı ▸ eyär yaboẖı "eyer örtüsü"

chasrau ≈ kaşrav ~ kaşra[v]u "kaşağı" (Far. chasragu)

nocta ≈ nokta "yular"

yugan ≈ yügän "gem"

eyar ≈ eyär "dizgin, yular, gem"

topra ≈ topra "torba"

chisan ≈ kişän "köstek"

52a

tixgin ≈ tizgin "dizgin"

ghalcha *vel* toga ≈ ẖalka *veya* toẖa "halka"

aguxlug ≈ aguzluẖ "ağızlık"

---

[172] Krş. Ma. *faciran* "duvar" < *padiran; Hal. *hadur*- "ayırmak" < *padır-.

tuuma ≈ tüvmä “düğüm”

sazac ≈ saçak “püskül, saçak”

eyarnîg agazi ≈ eyärning agaçı “eyer konulacak yer”

alindagi cas ≈ alındagı kaş “ön eyer kaşı”

artindazi cas ≈ artındaçı ▸ artındagı kaş “arka eyer kaşı”

chiix ≈ ki[y]iz “keçe örtü”

eyar yaboçi ≈ eyär yaboçı ▸ yabokı “eyer örtüsü”

uxangi ≈ üzängi “üzengi”

toga tili ≈ toḫa tili “toka çengeli”

texmac ≈ teşmäk “delik” (Lat. foramen, Far. sulach)

comuldruc ≈ kömüldrük “gömüldürük”

toga ≈ toḫa “toka”

coyscan ≈ ko[y]ışkan[173] “kuskun” (Lat. posna, Far. paldomb)

ail ≈ a[y]ıl “kuşak, kemer”

yengirzac ≈ yıngırçak “kürtün, yük hayvanlarına vurulan semer, palan”

tosac ≈ töşäk “döşek”

tosacnîg ayagi ≈ töşäkning ayaḫı “yatağın uç kısmı, ayak tarafı”

salan ≈ salan ▸ salam “saman”

52b

yastuc ≈ yastuk “yastık”

---

[173] Bkz. (30), BODROGLIGETI, 176 bu kelimeyi *kuyşkan* olarak okumuştur. Krş. Kzk. Kkalp. *kuyıskan*, Özb. *kuyişkẩn*.

çiarzau ≈ çarşav “yatak örtüsü, çarşaf” (Far. çiarzau)

yourgan ≈ yo[v]urgan “yorgan”

chilim ≈ kilim “kilim”

gali *vel* coux ≈ ḫalı *veya* kö[v]üz “halı”

chosagan ≈ köşägän[174] “cibinlik”

ghaser *vel* yegan ≈ ḫasır *veya* yegän[175] “halı, hasır”

sinduc ≈ sınduk “sandık”

tastar *vel* sarpâ ≈ tastar *veya* sarpan “masa örtüsü”

giltrin *vel* sisa ≈ yıltrın *veya* şişä “şişe”

piala ≈ pi[y]ala “bardak, kupa, kadeh”

bardac ≈ bardak “bardak”

çirac lic ≈ çıraklık “şamdan”

çirac ≈ çırak “mum”

tabac ≈ tabak “tabak”

as ≈ aş “besin, yemek, aş”

chaxan ≈ kazan “kazan”

tegana ≈ tegänä ~ tıḫana “su teknesi”

çomiç ≈ çömiç “kepçe”

chasuc ≈ kaşuk “kaşık”

çomlac ≈ çömläk “tencere, büyük tencere”

53a

---

[174] Bu kelime, Moğ. *kösegen (< KM kösigen < T köşik) kelimesinden gelmektedir.

[175] Krş. KMT *cegen* “hasır”.

yaglaou ≈ yaglaw “tava”

touguç ≈ tövgüç “havan”

cheli ≈ keli “havan tokmağı”

caxan ayac *vel* oça ≈ kazan ayak *veya* oça[k] “kazan altlığı”

çanac ≈ çanak “çanak, tas”

xingil ≈ zincil “zincir”

chaurcina ≈ ka[v]urkına “kavurmaya veya kızartmaya yarayan tava”

balta ≈ balta “balta”

boghoric ≈ boḫorık “yemek pişirmek için açık ocak, şömine” (Bodr. oven, stove)

tutun ≈ tütün “duman”

yalen ≈ yalın “alev”

girgac ≈ yırgak[176] (cırgak?) “çengel”

tepsi ≈ tepsi “tepsi”

terac ≈ teräk “ağaç”

tub ≈ tüb “ağaç kökü”

butac ≈ butak “ağaç dalı”

yabuldrac ≈ yabuldrak “yaprak”

agaç ≈ agaç “tahta, ahşap” (Lat. lignum)

cabuc ≈ kabuk “ağaç kabuğu”

yç ≈ iç “ağacın iliği, özü”

⟨beichluch⟩ ≈ be[y]iklük “ağacın büyüklüğü, yüksekliği”

colaga ≈ kölägä “gölge”

---

[176] Krş. DLT *ırġāġ* “çengelli demir”, KMT *ırgak* “kanca, çengel”.

⟨jemis⟩ ≈ yemiş “(ağacın) meyve(si)”

chiras ≈ kiras “kiraz”

armut *vel* chertme ≈ armut *veya* kertme “armut”

alma ≈ alma “elma”

nardan ≈ nardan “nar”

be ≈ be “ayva”

53b

çatlauc ≈ çatla[v]uk “fındık”

cox ≈ koz “ceviz”

saftalu ≈ şaftalu “şeftali” (Far. saftalu di rusta)

saftalu ≈ şaftalu “şeftali”

eric ≈ erik “erik”

mismis ≈ mişmiş “kayısı”

ingir ≈ incir “incir”

xuxû ≈ şüşüm[177] ~ yüzüm[178] “üzüm”

churu xuxû ≈ kuru şüşüm ~ yüzüm “kuru üzüm”

castana ≈ kastana “kestane”

ghorma ≈ ḫorma “hurma”

badam ≈ badam “badem”

chear ≈ ḫı[y]ar “salatalık, hıyar” (Far. chear)

---

177 Krş. ET *çüşüm* “dut”, KK *şüşüş* “kuru üzümden yapılan bir tür şarap”.

178 Krş. BV, DM, GT, KK, TA, TZ *yüzüm* “üzüm, üzüm salkımı”; KMT *cüzüm* “üzüm” (< yüzüm).

naĩnç ≈ narinç “portakal”

limon ≈ limon “limon”

nouma ≈ novma[179] “portakal”

pistac ≈ pıstak “fıstık” (Far. festuc)

coun ≈ ko[v]un “kavun”

sadaf ≈ sadaf “sedef otu”

gischiç ≈ yışkıç (?) “nane”

salg ≈ salg ~ salḫ “ada çayı” (Far. salg)

yspanac ≈ ıspanak “ıspanak”

mangdan ≈ mangdan “maydanoz” (Far. mandan)

marul ≈ marul “marul”

salghan *vel* samuc ≈ şalḫan ▸ şalḫam *veya* samuk “şalgam, pancar”

cabac ≈ kabak “kabak”

54a

çugundur ≈ çügündür[180] “kırmızı pancar, şalgam”

laghan *vel* ≈ laḫan “lahana” *veya* [...]

sarmisac ≈ sarmısak “sarımsak”

sogan *vel* youa ≈ sogan *veya* yova “soğan, yabani soğan”

raxiana ≈ razı[y]ana “rezene” (Far. raz^{i}ana)

yanauar ≈ canavar “vahşi hayvan” (Far. ayvan)

---

[179] Bkz. (30), BODROGLIGETI, 174 bu kelimeyi *norıma* olarak okumuştur.

[180] Krş. KMT *çügündür* “pancar”.

at ≈ at “at”

a^{r}stlan ≈ arstlan “aslan”

chestrac ≈ kıstrak “kısrak” (Lat. leopardus, Far. madian)

chestrac ≈ kıstrak “kısrak” (Lat. jumenta, Far. madian)

chater ≈ katır “katır”

esac ≈ eşäk “erkek eşek”

tisi esac ≈ tişi eşäk “dişi eşek”

tisi cat ≈ tişi kat[ır] “dişi katır”

tongus ≈ tonguz “domuz”

cheyc tongus ≈ ke[y]ik tonguz “yaban domuzu”

tisi tngux ≈ tişi t[o]nguz “dişi domuz”

ogus *vel* seger ≈ ögüz ▸ öküz *veya* sıgır “öküz, sığır” (Lat. bos)

ynac ≈ inäk “inek”

buxau ≈ buzav ~ buza[v]u “buzağı”

tisi coy ≈ tişi koy “(dişi) koyun”

gozchar ≈ ḫoçkar ~ goçkar ▸ koçkar “koç”

54b

⟨choy⟩ ≈ koy “koyun”

coxi ≈ kozı “kuzu”

ezchi ≈ eçki “teke, erkek keçi”

tisi ezchi ≈ tişi eçki “dişi keçi”

⟨ogolach⟩ ≈ ogolak “oğlak”

itt ≈ itt ▸ it “köpek”

mazi tisi ≈ maçı tişi ▸ tişi maçı “dişi kedi”

mazi ≈ maçı “erkek kedi”

pil ≈ pil “fil”

toua ≈ tövä “deve

saxagan ≈ sazagan “ejderha, dragon”

yrs ≈ irs (ırs?) “vaşak” (Far. yrs)

ayu ≈ ayu “ayı”

maymun ≈ maymun “maymun”

boru ≈ börü “kurt”

coyan ≈ koyan “tavşan”

cara cuxan ≈ kara küzän “kokarca”

susager ≈ su–sagır ▸ su–sıgır (?) “manda, bizon, bufalo”

cheoxsis ⟨opea⟩ ≈ keözsiz ▸ közsiz, opea (opı[y]a?) “köstebek” (Far. coram)

siçchan ≈ sıçkan “sıçan”

boga ≈ boga ~ boḫa “boğa”

curt ≈ kurt “kurtçuk”

saxagan ≈ sazagan “yılan”

gillan ≈ yıllan (cıllan?) “yılan”

çibin ≈ çibin “sinek”

bit ≈ bit “bit”

burça ≈ bürçä “pire”

55a

suruçibin ≈ sürüçibin “sivrisinek”

candala ≈ kandala “tahta kurusu”

çipçic ≈ çıpçık “kuş”

charachus ≈ karakuş “kartal”

balaban ≈ balaban “doğan, şahin”

çarçiga ≈ çarçıga ▸ karçıka “doğan, şahin”

cheegey ≈ kırgıy “atmaca”

çura ≈ çura “küçük atmaca”

sar ≈ sar “doğan, şahin”

sar ≈ sar “akbaba”

turna ≈ turna “turna”

yabalac ≈ yabalak “kukumav”

çil ≈ çil “keklik”

chax ≈ kaz “kaz”

tauc ≈ ta[v]uk “tavuk”

ghor^{o}x ≈ ḫoroz “horoz”

balazuc ≈ balaçuk “piliç, tavuk”

songur ≈ songur ~ sonḫur “doğan”

taus ≈ ta[v]us “tavus kuşu”

⟨soulun⟩≈ sövlün (sülün?) “sülün”

segerçic ≈ sıgırçık “sığırcık” (Lat. colunbus)

bulbul ≈ bulbul “bülbül”

totu ≈ totu “papağan”

saka ≈ saka “saka kuşu”

⟨korguy⟩ ≈ korguy “bülbül”

55b

⟨*vel* boday frum̄⟩ ≈ *veya* boday “buğday”

bugday *vel* aslic ≈ bugday *veya* aşlık “buğday, tahıl”

arpa ≈ arpa “arpa”

tuturgan *vel* bring ≈ tuturgan *veya* b[i]rinc “pirinç”

tuuj ⟨*vel* tw · coctû dî dire⟩ ≈ tüvi[181] *veya* tü[182] “darı lapası”

noghuc ≈ noḫuk ▸ noḫut “nohut”

maruimac ≈ marucmak ▸ marcumak “mercimek”

brɨuzac ≈ bruçak ▸ burçak “dolu”

un ≈ un “un”

chebac ≈ kebäk “kepek”

ous ≈ o[v]us[183] “çavdar”

sut ≈ süt “süt”

yugurt ≈ yugurt “yoğurt”

bizan ≈ biçän “kuru ot, saman”

tari ≈ tarı “darı”

suulu ≈ suvlu “kılçıksız buğday, triticum spelta”

coptaluc ≈ koptaluk[184] “un ve etten yapılan bir yemek” (Far. coptaluc)

---

[181] Krş. DLT *tügi*.

[182] Krş. KMT *tüy* “darı”.

[183] Rus. *овёс* kelimesinden gelmiştir.

[184] Krş. Kar. *kopta* “köfte”.

3. DİZİN

Sıra: a b c ç d ä e f g ğ h ı i j k l m n ñ o ö p r s ş t u ü v w y z

-A-

a.-urmen 24b, 3a
a.-urmen (kayıra alurmen) 23b
a.-urmen (satum alurmen) 11a
[=14]

alaçuk
a. 40a
[=1]

alamanı
a. (alamanı ketäni) 46b
[=1]

alay
a. 31a
a. (alay bolmazsa) 30a
a. (alay esä) 33a
[=3]

alayoh
a. 33a
[=1]

albet → **aẖbet**
a. 31b
[=1]

alda-
a. 10b
a.-dum 10b
a.-mak 10b
a.-rmen 10b
[=4]

algışlı → **alẖışlı**
a. (alẖışlı) 37b
a. (arı algışlı) 35b
[=2]

alıçı
a. 46a
[=1]

alẖışlı → **algışlı**
a. 35b
[=1]

alın
a. (alnı) 47b
a.+dakı (alındakı kaş) 52a
[=2]

alış-
a.-ẖıl 7a
a.-ırmen 7a
a.-tum 17a, 7a
a.-urmen 17a
[=5]

alıştur-
a.-mak 17a, 7a
[=2]

allam
a. 50b
[=1]

alma
a. 53a
[=1]

altun
a. 42b
[=1]

altunçı
a. 42b
[=1]

am
a. (amu) 48a
[=1]

amanat
a. 24a
a. (amanat ber) 24a
a. (amanat berdüm) 24a
a. (amanat berümen) 24a
[=4]

a. (avursı bile) 31a
[=1]
ay (I)
a. 35b, 36a, 36b
a. (ay başı) 36b
[=4]
ay (II)
a. 33b, 33b
[=2]
aya
a. 48b
[=1]
ayaḫ
a. 48b
a. (ayaḫ üzi) 48b
a.+ı (töşäkning ayaḫı) 52a
[=3]
ayak → **ayaḫ**
a. 48b
a. (kazan ayak) 53a
[=2]
ayaz
a. 37a
[=1]
ayıl
a. 52a, 6a
a. (ayıl tartarmen) 6a
a. (ayıl tarttum) 6a
[=4]
ayır-
a.-dum 26b
a.-gıl 26b
a.-umen 26b
[=3]
ayıran
a. 51b
[=1]
ayna
a. 36b
[=1]
ayt-
a. 10a
a.- (köngüldä ayt) 12a
a.-mak (köngül içindä aytmak) 12a
a.-mak (yazuk aytmak) 35b
a.-tım 10a
a.-tum (köngül içindä ayttum) 12a
a.-urmen 10a
a.-urmen (köngül içindä ayturmen) 12a
[=8]
ayu
a. 54b
[=1]
az
a. 31b, 32a
a.+rak 31b
[=3]
azam
a. 31a, 47b
[=2]
azat
a. (azat et) 4a
a. (azat etärmen) 4a
a. (azat ettim) 4a
a. (azat kişi) 4a
[=4]

-B-

bizdän
b. 33b
[=1]
bizgä
b. 33b
[=1]
bizig
b. 33b
[=1]
bizin
b. 33b, 34a
b. (bizin bilä) 31b
[=3]
bizing
b.+ni (bizdin) 34a
[=1]
boday → bugday
b. 55b
[=1]
boga → boẖa
b. 54b
[=1]
bogavul
b. 45b
[=1]
bogaz
b. 48a
[=1]
bogul- → bugul-
b.-dum 18b
b.-mak 18b
b.-urmen 18b
[=3]
bogum
b. 47b
[=1]
boẖ
b. 48b
[=1]
boẖa → boga
b. 54b
[=1]
boẖorık
b. 50b, 53a
[=2]
bol-
b. 25a
b.-(aç bol) 13a
b.-dı 31a
b.-dı (tın boldı) 28a
b.-dum 12b
b.-dum (bernälü boldum) 10b
b.-dum (peşman boldum) 21b
b.-dum e-di 12b
b.-ga (eşitmiş bolga edilär) 2a
b.-ga (eşitmiş bolga edingiz) 2a
b.-gay (eşitmiş bolgay edi) 2a
b.-gay (eşitmiş bolgay edik) 2a
b.-gay (eşitmiş bolgay edim) 2a
b.-gay (eşitmiş bolgay eding) 2a
b.-gıl (peşman bolgıl) 21b
b.-mak (yazuktan peşman bolmak) 35b
b.-mazsa (alay bolmazsa) 30a
b.-sun (saga bolsun) 15a
b.-urmen 12b
b.-urmen (peşman bolurmen) 21b
[=20]

b. 54b
[=1]
bütülük
b. 50b
[=1]
bütün
b. 37b
b. (bütün ülüş) 38a
[=2]

-C-

caḫan
c. 39b
[=1]
canavar
c. 54a
[=1]
cift
c. 37a
[=1]
cigär
c. 48a
c. (cigär band) 48a
[=2]
cincibil
c. 41a
[=1]
comard
c. 49b
[=1]
comart
c. (comart köngül bilä) 31a
[=1]
conban
c. (conban ketäni) 46b
[=1]
covap
c. 24b
c. (covap berdüm) 24b
c. (covap bergil) 24b
c. (covap berürmen) 24b
[=4]
curum
c. 6b
[=1]
curumla
c. 6b
[=1]
curumla-
c.-dum 6b
c.-rmen 6b
[=2]

-Ç-

çaar şanbe
ç. 36b
[=1]
çagır → **çaḫır**
ç. 40a
[=1]
çaḫ-
ç.-armen 4b
ç.-tım 4b
[=2]
çaḫır → **çagır**
ç. 40a
[=1]
çak
ç. + ta (ertä çak) 30b
[=1]

e.-irmen 5a
[=1]

erik
e. 43a, 53b
[=2]

erik- → **erek-**
e.-tim 5a
[=1]

erin
e. (erni) 47b
e. (ernin) 47b
[=2]

erkäk
e. 47b
[=1]

erlik
e. 47b
[=1]

ersäk
e. 45a
[=1]

ersäkçi
e. 50a
[=1]

ersäksiz
e. 49b
[=1]

ertä → **ärtä, ärte**
e. 33a
e. (ertä çak) 30b
e. (kün ertä) 36a
e. (tang ertä) 36a
[=4]

eshi
e. 39a
[=1]

eski → **eshi**
e. 39a
[=1]

essik → **eksük, eksik, eysik**
e. 31b
[=1]

eşäk
e. 54a
e. (tişi eşäk) 54a
[=2]

eşät-
e.-imägä 2b
[=1]

eşik
e.+ni (eşikni yap) 8b
e.+ni (eşikni yaparmen) 8b
e.+ni (eşikni yaptım) 8b
[=3]

eşit-
e. 1b
e.-inglär 1b
e.-kä (eşitkä edi) 1b
e.-kä (eşitkä edik) 1b
e.-kä (eşitkä edim) 1b
e.-kä (eşitkä edin) 1b
e.-kä (eşitkä eding) 2a
e.-kä (eşitkä edingiz) 1b
e.-kän 2b
e.-käy 1b, 2a
e.-käybiz 1b, 2a
e.-käylär 1b, 2a
e.-käylär (eşitkäylär edi) 1b
e.-käymen 1b, 2a
e.-käysen 1b, 2a
e.-käysiz 1b, 2a
e.-mägä (eşitmägä küygän) 2b

-Ö-

s. 10b
[=1]

suf
s. (frangi suf) 46b
[=1]

sufra
s. 51a
[=1]

suh
s. (suh kişi) 50a
[=1]

suruna
s. 45a
[=1]

susa-
s.-dum 26a
s.-gan 26a
s.-mak 26a
s.-rmen 26a
[=4]

sust
s. 49b
[=1]

suv
s.+ı (gulaf suvı) 41b
s.+ı (könä suvı) 41b
[=2]

suvlu
s. 55b
[=1]

sülün
s. 55a
[=1]

süngülçä
s. 43b
[=1]

sür-
s.- (saban sür) 4a
s.-düm (saban sürdüm) 4a
s.-ärmen (saban sürärmen) 4a
[=3]

sürt-
s.-ärmen 29b
s.-kil 29b
s.-tüm 29b
[=3]

sürüçibin
s. 55a
[=1]

sürük
s. 43b
s.+i (koy sürüki) 43b
[=2]

süt
s. 55b
[=1]

süz-
s.-düm 8b
s.-ärmen 8b
[=2]

-Ş-

şaar
ş. 39b
[=1]

şabat
ş. (şabat kün) 36b
[=1]

şaftalu
ş. 53b, 53b
[=2]

u. (us etärmen) 5a
u. (us ettim) 5a
[=7]

ustlu
u. 49a
[=1]

uşaş
u.+ı 38a
[=1]

uv
u. 29a
[=1]

uyaḫ
u. (uyaḫ tur) 29b
u. (uyaḫ turdum) 29b
u. (uyaḫ turumen) 29b
[=3]

uyal-
u.-dum 29a
u.-gıl 29a
u.-urmen 29a
[=3]

uyan-
u.-dum 24b
u.-gıl 24b
u.-urmen 24b
[=3]

uyat
u. 29a
[=1]

uyu-
u.-dum 9a
u.-gıl 9a
u.-rmen 9a
[=3]

uz
u. (uz kişi) 49b
[=1]

uzat-
u.-ırmen (uzattırmen) 7b
u.-tım 7b
[=2]

uzun
u. 38b
u. (uzun ip) 43b
u. (uzun kılı) 30b
u. (uzun ölçä) 38a
[=4]

uzunluk
u. 38a
[=1]

-Ü-

üçün
ü. 32a, 32a, 32a
ü. (anıg üçün) 30b, 31a
ü. (anın üçün) 32a
ü. (ne üçün) 32a
ü. (yazuk üçün yoyık kötürmeklik) 35b
[=8]

üçünçi
ü. (üçünçi ülüş) 38a
[=1]

ügü
ü. 46a
ü. (ügü yungı) 46a
[=2]

üläş-
ü.-kil 9b
ü.-mäk 9b

-Z-

Toplam kelime: 3201
Alt madde: 2878
Madde başı: 1611

4. SONUÇ

Çalışmamızda ortaya koyduğumuz üzere, Codex Cumanicus 1292-1295 yılları arasında Altın Ordu Devleti'ne bağlı Kırım Yarımadası'nda Cenevizli tüccarlar tarafından yazılmıştır. Elimizdeki tek nüsha ise bu orijinalin 1303 tarihinde istinsah edilmiş bir kopyasıdır.

Codex Cumanicus'taki dil malzemesi, Eski Kıpçakların dilini yansıttığı için çok değerlidir.

Çalışmamız, Türkolojinin günümüzde ulaştığı bu noktada Codex Cumanicus'ta birçok düzeltme yapılması gerektiğini ortaya koymaktadır. Yaptığımız yeni okuma denemeleri, bu gerekliliğin bir göstergesidir.

Ayrıca çalışmamız Kırım'da konuşulan Kumancada bazı ağızlar ve bunlar arasında e/i ünlü değişimi gibi belirgin farklar olduğuna dikkat çekmektedir. Bunun dışında Kumanca'nın diğer Türk lehçelerinden (özellikle Eski Oğuzca) ve bazı dillerden etkilenmiş olduğu da, Latince-Farsça-Kumanca kelime listesi üzerinde yaptığımız incelemelerle açığa çıkmıştır.

Codex Cumanicus üzerine yapılacak diğer çalışmaların Kumanca başta olmak üzere diğer tarihi Türk lehçeleri üzerinde birçok bilgi edinmemize yardımcı olacağı kanaatindeyiz.

5. KAYNAKLAR

a) Kitaplar

BANG, Willi (1980), **Berlindeki Macar Enstitüsünden Türkoloji Mektupları (1925-1934)**, Çev. Dr. Şinasi Tekin, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum.

BODROGLIGETI, András (1971), **The Persian Vocabulary of the Codex Cumanicus**, Budapest, Bibliotheca Orientalis Hungarica. XVI

CLAUSON, Sir Gerard (1972), **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, Clarendon, Oxford.

ÇULHA, Tülay (2006), **Karaycanın Kısa Sözvarlığı: Karayca-Türkçe Kısa Sözlük**, Dil ve Edebiyat Dizisi 6, İstanbul.

DRIMBA, Vladimir (1973), **Syntaxe comane**, Bukarest-Leiden.

DRIMBA, Vladimir (2000), **Codex Cumanicus: Ėdition diplomatique avec Fac-Similés**, Editura Enciclopedica, Bucarest.

DRÜLL, Dagmar (1980), **Der Codex Cumanicus: Entstehung und Bedeutung**, Klett-Cotta, Stuttgart.

DOERFER, Gerhard, TEZCAN, Semih (1980), **Wörterbuch des Chaladsch (Dialekt von Xarrab)**, Akadémiai Kiadó, Budapest.

ERDAL, Marcel (2004), **A Grammar of Old Turkic**, Leiden, Brill.

GRÖNBECH, Kaare (1992), **Kuman Lehçesi Sözlüğü. Codex Cumanicus'un Türkçe Sözlük Dizini,** çev. Kemal Aytaç, Kültür Bakanlığı, Ankara.

GRØNBECH, Kaare (1942), **Komanisches Wörterbuch**, **Türkischer Wortindex zum Codex Cumanicus**, Monumenta Linguarum Asiae Maioris, Edidit Kaare Grønbech, Subsidia Vol. 1, Kopenhagen.

İZBUDAK, Velet (1989), **El-İdrak Haşiyesi**, Türk Dil Kurumu Yayınları (2. Baskı), Ankara.

KUUN, Géza (1880), **Codex Cumanicus bibliothecae ad templum Divi Marci Venetiarum Prolegomenis notis et compluribus glossariis instruxit**, Budapest.

KUUN, Géza (1981), **Codex Cumanicus, Edited by G. Kuun, with the Prolegomena to the Codex Cumanicus by Louis Ligeti**, MTAK, Budapest.

LESSING, Ferdinand D. (1995), **Mongolian-English Dictionary**, The Mongolia Society, Bloomington.

MAHMÛD, Kâşgarlı (2005), **Dîvânü Lugâti't-Türk**, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.

MONCHI-ZADEH, Davoud (1969), **Das Persische im Codex Cumanicus**, Acta Universitatis Upsaliensis, Studia Indoeuropaea Upsaliensia, Uppsala.

ÖZYETKİN, A. Melek (2001), **Ebu Hayyan, Kitabu'l-İdrak li Lisani'l-Etrak, Fiil: Tarihî-Karşılaştırmalı Bir Gramer ve Sözlük Denemesi**, KÖKSAV, Tengrim Türklük Bilgisi Araştırmaları Dizisi: 3, Ankara.

SPULER, Bertold (1968), **Die Mongolen in Iran: Politik, Verwaltung und Kultur der Ilchanzeit 1220-1350**, Berlin.

TEKİN, Talat (2004), **Makaleler II: Tarihi Türk Yazı Dilleri**, (Yay. Haz. Emine Yılmaz, Nurettin Demir), Öncü Kitap, Ankara.

TOPARLI, Recep, VURAL, Hanifi, KARAATLI, Recep (2007), **Kıpçak Türkçesi Sözlüğü**, TDK Yayınları, 2. Baskı, Ankara.

b) Makaleler

BANG, Willi (1911), "Beiträge zur Kritik des Codex Cumanicus"**, Bulletin de l'Acad. R. de Belgique**, Brüssel, Nu. 1: 13-38.

BANG, Willi (1913), “Über die Herkunft des Codex Cumanicus”, **Sitzungsberichte der Königlich-preußischen Akademie der Wissenschaften**, Sitzung der philos.-historischen Klasse v. 13. Februar 1913, Berlin: 244-245.

DANKOFF, Robert (2001), “Review: The King's Dictionary: The Rasûlid Hexaglot: Fourteenth Century Vocabularies in Arabic, Persian, Turkic, Greek, Armenian and Mongol by Tibor Halasi-Kun; Peter B. Golden; Louis Ligeti; Edmund Schütz”, **Journal of the American Oriental Society**, Vol. 121, No. 3 (Jul. - Sep.): 514- 516.

DRIMBA, Vladimir (1978), “Miscellanea Cumanica (IX): Quelques récupérations”, **Rocznik Orientalistyczny**, 40/1: 21-31.

GABAIN, Annemarie von (1959), “Die Sprache des Codex Cumanicus”, **Philologiae Turcicae Fundamenta**, Tomus primus, Wiesbaden: 46-51.

GABAIN, Annemarie von (1964), “Die Komanische Literatur”, **Philologiae Turcicae Fundamenta**, Tomus secundus, Wiesbaden: 243-251.

GALLOTTA, Aldo (1996), “Codex Cumanicus’un “Yeni” Bir Nüshası”, **Uluslararası Türk Dil Kurultayı 1992**, Türk Dil Kurumu Yayınları: 632, Ankara: 267-271.

GOLDEN, Peter B. (1992), “Codex Cumanicus”, **Central Asian Monuments** (Ed. by H. B. Paksoy), ISIS Press, Istanbul.

GYÖRFFY, György (1942), “Autour du Codex Cumanicus”, **Analecta orientalia memoriae Alexandri Csoma de Körös dicata**, Budapest: 110-137.

HUNFALVY, Paul (1881), “Der komanische oder Petrarca-Codex und die Kumanen”, **Ungarische Revue**, Leipzig: 602-632.

JIREČEK, Constantin Josef (1890), “Einige Bemerkungen über die Überreste der Petschenegen und Kumanen sowie über die Völkerschaften der soganannten Gagauzi und Sugurči im heutigen Bulgarien”, **Sitzungsberichte der königlich-**

böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften, Klasse für Philosophie, Geschichte. Jg. 1889: 3-30.

KHISAMOVA, V. (1999), "Research Problems of Codex Cumanicus in Foreign Investigations", **3. Uluslar Arası Türk Dil Kurultayı 1996**, Türk Dil Kurumu Yayınları: 678, Ankara: 549-552.

KOCAOĞLU, Timur (2003), "Tarihi Türk Lehçeleri Metinlerinin Transkripsiyonlanmasında Kapalı é / i Meselesi", **Türk Kültürü**, S. 483-484, Temmuz-Ağustos, Ankara: 266-281.

MALOV, S. S. E. (1930), "K istorii i kritike Codex Cumanicus", **Bulletin de l'Academie des Sciences de l'URSS**, Classe des Humanités. O. O.: 347-375.

MÁNDOKY-KONGUR, I. (1979), "Macaristan'daki Kuman Dilinin Moğolca Unsurları", **XVI. Milletlerarası Altaistik Kongresi Bildirileri**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara: 221-229.

POPPE, N. (1962), "Die mongolischen Lehnwörter im Komanischen", **Németh Armağanı**, Ankara: 331-340.

RADLOFF, Wilhelm (1885), "Zur Sprache der Komanen", **Internationale Zeitschrift für allgemeine Sprachwissenschaft**, Leipzig: 13-42.

RASOVSKIY, D. A. (1929), "K voprosu o proisxozdenii Codex Cumanicus", **Seminarium Kondakovianum III**, Prag: 193-214.

SALAVILLE, Sévérien (1911), "Un manuscrit chrétien en dialecte turc, le Codex Cumanicus", **Echos d'Orient**, Bd. 14, Jg. 1911: 278-286, 314.

SAMOYLOVİÇ, Aleksandr N. (1924), "K istorii i kritike Codex Cumanicus", **Doklady Rossiyskoy Akademii Nauk**, O. O.: 86-89.

SPINEI, Victor (2008), “The Cuman Bishopric–genesis and evolution”, **The other Europe in the Middle Ages: Avars, Bulgars, Khazars, and Cumans** (Ed. Florin Curta, Roman Kovalev), Brill, Leiden: 413-456.

TAVKUL, Ufuk (2003), “Codex Cumanicus ve Karaçay-Malkar Türkçesi”, **Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi**, 15, Bahar: 45-81

TEZA, Emilio (1891), “Gli inni e le preghiere in lingua cumanica: revisione del codice veneziano”, **Rendiconti della R. Accademia dei Lincei**, Classe di sciense morali, storiche e filologiche, Vol. VII, Roma: 586-596.

TEZA, Emilio (1891a), “Un’ altra acchiata al “Codex Cumanicus”, Rendiconti della R. Accademia dei Lincei”, **Classa di sciense morali, storiche e filologiche**, Vol. VII, Roma: 315-327

THOMSEN, Kåre (1987), “Zur Sprache des mittelalterlichen Mongolischen”, **UAJb**, Neue Folge, Band 7: 171-180.

VÁSÁRY, István (1987), “Bemerkungen zum uigurischen Schrifttum in der Goldenen Horde und bei den Timuriden”, **UAJb**, Neue Folge, Band 7: 115-126.

VÁSÁRY, István (1988), “Orthodox Christian Qumans and Tatars of the Crimea in the 13th–14th centuries”, **CAJ**, 32/3-4: 260-271.

6. ÖZGEÇMİŞ

1983'te İstanbul/Kadıköy'de doğdu. İlk öğrenimini Bahariye İlkokulu'nda, ortaokul ve lise öğrenimini İstanbul Erkek Lisesi'nde tamamladı. 2002-2004 yılları arasında Almanya Giessen'da Tiyatro Bilimi, 2004-2006 yılları arasında Frankfurt'ta Türkoloji ve Karşılaştırmalı Dil Bilimi bölümlerinde okudu. 2008'de Fatih Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden mezun oldu.